אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאַטעל פּייסי דעם חזנ׳ס

צוויטער טייל: אין אַמעריקע

כּפּעציעלע „מאַרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1920. by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

מאַטעל פּיסי דעם חזנ׳ס

כתבים פון א יונגעל א יתום

צווייטער טייל: אין אַמעריקע

נעשריבען אין יאָהר 1916.

אינהאלט

מול־טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע ! 7
קריעת ים־סוף 19
אין נעפענענעניש 31
א ים פון טרערען 43
מיט ביידע פיס אויף דער ערד 55
אין ניו־יארק אויף דער סטריט 67
די חאליאסטרע אויף דער ארבייט 79
מיר זוכען א דושאב 91
מיר ארבייטען אין שאפ 103
מיר סטרייקען ! 115
כתריעווקע אין ניו־יארק 127
מיר מאכען א לעבען 137
די רפואה פאר דער מכה 149
מיר קאלעקטען 159
מיר נעהען אין ביזנעס 171
העלפאו, לאנדסמאן ! 181
מיר נעהען פארנרעסערען די ביזנעס 191
מיר טופען 201
די וואסערשטוב 209

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

א.

אונז קומט מזל־טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס חייסט, מע זאָגט, אז מיר זענען אין אמעריקע. אמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, ווארום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעס־טעל־גארטעל". דאָס חייסט, אמאָל האָט דאָס אזוי געהייסען. היינט חייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל־גארטעל", נאָר „עליס איילאנד". פאר וואָס עפּיס „עליס איילאנד"? „וויי! דאָס שטי־קעל לאנד האָט אמאָל געהערט צו איינעם אלי, איז ער נעווען א נאָר ביז דער סטעלי". אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראָס, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כעס אויפ'ן עליס איילאנד מיט סכנות. למאי מע פּארהאלט די ארעמע עמיגראנטען און די רייכע לאָזט מען ארײַן גלייך, ווי זיי קומען־אָן מיט'ן שיף. דאָס פּאסט, זאָגט ער, נאָר פּאר פּאני־גנב, ניט פּאר אזא פּריע מדינה, ווי אמעריקע. אלע דארפען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין ארעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט־אָן שיטען מיט נעמען: קאָלומבום, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאציע... ער קלויבט זיך אַנ־שרייבען אויף זיי א ליעד און אוועקגעבען זיי א גאָב, אז דער שווארצער יאָהר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

פּעדער און קיין ברעקעל פּאפּיער. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס וועפּעלט איהם ניט דאָס לאָנד, האָט ער א ברירה פּאָהרען צוריק. אוּן דאָס וועדענקט איהר דאָך מסתמא פון אמאָל, אז די צוויי, פּיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאָפּויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און האָפּט א מיאוס'ען פּסק פון איהר מאָן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אָן „בהמה", און „סאָטע ציעג", און נאָך אזעלכע נעמען, וואָס ס'איז ניט כדאי איבערצו'חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאָגט צו איהר שנור, אז קיין רייסען זיך, טאָר א מענטש ניט זיין אין מיטען, וואָרום ער קאָן חאָפּען א דראָפּ...

ב.

וואָס טוען מיר אין עלים אייליאנד? מיר וואַרטען ביז מע וועט קומען פון שטאָדט, באקאנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. חאָטש שרייבען האָט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפיעל מאָל. מע האָט אונז געשריבען, פּארשריבען און אויס־געשריבען פּאר'ן ארויפּגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אראָפּגעהן פון שיף. און אלע מאָל די אייגענע חכמה: וואר זענען מיר? וואוהין פּאָהרען מיר? און וועמען מיר האָבען אין אמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען א איד פּייסי דער חזן — איז ער געשטאָרבען. האָט ער איבערגעלאָזט איין אלמנה — דאָס איז די מאמע. האָט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האָט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האָט ער א חבר — הייסט ער פּיני. האָט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — היים איר מאָטעל. און דאָס איז מיין חבר — הייסט ער מענדעל. און וויי ער איז א גרויסער — האָט איהם ברכה א נאָמען געגעבען לאָשאָס.

וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? נאָנץ אמעריקא איז אונז באקאנט און אלע אידען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער אייגבינדער און זיין ווייב פּעסי די נראָבע — אונזערע א שכנה, מיט א גאנצער חאליאסטרע קינדער. האָט זיך יעדער זיין נאָמען מיט זיין צונעמענעש. און מיר רעכענען זיי אוים אויף די פינגער: פּיני קלעצעל, וועלוועל קאָטער, מענדעל טשערנאָהוז, חיים בופלאקס, פּייטעל פּעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאָלי אוים'ן שטערן, וואָס מע רופט איהם „ושתי"...

שלאָגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאָגט אונז: „נענוג, נענוג קלייניווארג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!" געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אוים די נעמען: יונה דער בעקער, א איר א כעסן. איז ניט איינס. זיין ווייב ריוועלע די בעקערין, א אידינע מיט א רעטאָנדע. איז ניט צוויי. דאָס הייסט, זי האָט נעהאט א רעטאָנדע, האָט מען זי אויסקנע'נגב'עט אויף דער גרענין. דערהערט דאָס וואָרט „גרענין", דערמאנט זיך די מאמע אָן אונזערע זאכען, וואָס מע האָט אויך אוועקגע'נגבה'ט אויף דער גרענין. הויבט זי אָן בעטען, טאָמער איז מענליך, מע זאָל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אָן צו ווייגען. פּאָלט אָן אויף איהר אליהו, למאי זי ווייגט. זאָגט זי, אז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האָט שוין קיין מורא ניט פּאר די אויגען, מע זי שוין, זאָגט זי, ווייגען און ווייגען.

ג.

ווי אזוי מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט די אויגען — איז טאקי א נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דען ניט נעווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאל האָבען מיר נעזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך־המות, דעם טוידט פּאר די אויגען? וויפיעל מאל האָבען מיר זיך שוין נעהאט אָפּגעזעגענט מיט'ן לעבען?

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט", איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געלאָזט אויסמעסטן דעם „פרינץ אלבערט" אין דער לענג און אין דער בריים. קיינעם איז ניט געווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאל ניט געהאט אזא קוואַרטיר, ווי איצט. א וואַסער-שטוב. א דרייגאַרענדיגע שטוב אויפ'ן וואַסער. איך האָב אייך זי געהאט שוין אמאל אויסגעמאַלט מיט אלע פישטשעווקעם. שטעלט אייך פאָר — איהר זיצט, דאַכט זיך, אין שטוב, אָדער איהר שפאַציערט ארום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פאָהרט! איהר עסט און — איהר פאָהרט! איהר טרינקט און — איהר פאָהרט! היינט די מענטשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. א וועלט מיט מענטשען. א גאנצע שטאָדט פאָהרט מיט אייך. און מחמת אלע פאָהרען אויף איין שיף און אלע פאָהרען אין איין אָרט אריין, קיין אמעריקע — באקענט איהר זיך מיט אלעמען און אלע באקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואָהר אין איין טאָג אזוי פיעל זאכען, וואָס אין אַנדער אָרט וואָלט איהר עס ניט דערנאָנגען אין א יאָהר.

ד.

וועהוועה, וויפיעל באקאַנטע מיין מאַמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאַכט צווישען די ווייבער. נאָר דאָס איז געווען גאָר ניט קענען די באקאַנטע, וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פיני האָבען זיך געפונען צווישען די מאַנסביליען. וויפיעל מע האָט ניט געדארפט און גערעדט, האָט מען ניט געקאָנט זיך גענוג אָנרעדען. ווייבער האָבען גערעדט מעהר פון היימישע זאכען. פון זאכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפיזאַרני, ווייסגרעט, קויטיג גרעט, בעטגעוואַנט, זאָקען, ציכליעך, רעטאַנדעס. און די מאַנסביליען — די האָבען גערעדט פון אמעריקע, פרנסה, קאָלומבוס, גזירות, פאַגראָמען.

אָהן גזירות און אָהן פּאָגראָמען קאָנען זיי זיך ניט באָגעהן. און איך האָב אייך שוין לאָנג געזאָגט, אז איך האָב עס פּיינט. הויבט מען אָן רעדען פון גזירות אָדער פון פּאָגראָמען, גיעה איך אַוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פּאר א האנד, און מיר לאָזען זיך שפּאַציערען איבער די גאַסען פון „פּרינץ אַלבערט".

ה.

„פּרינץ אַלבערט" איז געווען גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פּארענטשעס. שטאָל און אייזען וואו מע טהוט זיך א ריהר. היינט „מענטשען". איך מיין די באַדיענער. מע רופט זיי „סטיוארדעס". און „נוירסעס". היינט מאַטראָסען — אזוי ווי די רוחות. לויפען ארום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאָס וואָרט, אז מיר וועלען אויסוואכסען, וועלען גרויסע, זאָלען מיר זיך פּארשרייבען פּאר מאַטראָסען.

איין חסרון האָט דער „פּרינץ אַלבערט". מע לאָזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר געבען א קוק־אריין א ביסעל אין פּוטער פון צווישענדעק, וואו מיר פּאָהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאקי די מאַטראָסען גופא. גרויסע רשעים. און די פּאַסאזשירען אַליין, פון יענע העכערע קלאַסען, זענען אויך רשעים. וואָרום זיי זאָלען ניט זיין קיין רשעים, וואָלטען זיי פּארזאָגט די מאַטראָסען, מע זאָל אונז ניט מרייבען. וואָס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אָפּבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאָט ניט צופּריעדען. ער פּארשטעהט ניט, צו וואָס דאַרף מען קלאַסען? ער זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטא קיין קלאַסען. טאָמער גלויב איך איהם ניט, קאָן איך א פּרעג טהון ביי מיין ברודער אַליהו. האָט אָבער מיין ברודער אַליהו פּיינט, אז מע פּרעגט ביי איהם פּוסטע זאכען. איך וועל שוין בעסער פּרעגען ביי אונזער חבר פּיני.

אונזער חבר פּיני האָט דוקא ליעב צו רעדען פון אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאָלשעפּעט מיט א וואָרט, איז ווי איין אָננעדרעהטער וועק־זייגער. ער וועט ניט אנשוויגען וועלען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב געפּאָקט פּיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעק. ער האָט אריינגעטהאָן זיין שפּיץ נאָז אין א בוך. מחמת ער איז א קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגענאָנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּעס פּרעגען.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי איהם קלייניטשקער. אזוי רופט מיך פּיני בעת ער איז אויפּגעלעגט. און אויפּגעלעגט איז ער כמעט אלע מאל. אפּילו דעמאָלט, וועלען ער קריגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפּילו דעמאָלט, וועלען זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטא קיין קלאָסען?

האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען, ווי אָט דער פּיני זיך אָננעצונדען און צעפּלאָקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פּייערדינע הויכע וועלטער: אז אמעריקע איז דאָס איינציגע לאַנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אט־אַ־דא־אַ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פּרעזדענט", און וויטער אביסעל זאָל זיצען א בעטלער, א שלעפּער, א ניקס שבניקס. און נאָך א ביסעל וויטער — א נראַף, א שררה, א מיליאָנשטשיק! ציוויליזאַציע! פּראָגרעס! קאָלומבוס!... און

דאָ הויבט ערשט פּיני אָן ארויסצושיטען זייַנע שענסטע ווערטער. מישט זיך אריין א איד איין עמיגראַנט, א ווילד־פרעמדער:

— אז ס'איז יאָ אזא גליקליכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואו אלע זענען גליַיך, פון וואַנען זשא נעמען זיך דאָרטען שלעפּערס און גראַפען און בעטלערס און שררות? ממה־נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פּיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אבי מיר זענען דערנאַנגען וואָס מיר דאַרפען, אז אין אמעריקע זענען קיין קלאַסען נישט פאַרהאַן. קומט אויס, אז מענדעל איז גערעכט. ער זאָגט, אז קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. דאָס הייסט, אז די פאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. פאַרשטעה איך ניט, פאר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדעל: וואָס האָבען זיי זיך פאַרשלאָסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאַס צווישען די שפּיענלעך? וואָס שטעהט זיי אזוי ניט אָן, די גרויסע פּריצים, צו זיצען מיט אונז אָט דאָ, צווישען דעק? מיר זענען דען קיין מענטשען ניט גליַיך מיט זיי? אונזער נאָט איז דען ניט דער אייניגער, וואָס זייער גאָט? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי א נקמה. ס'איז געקומען א נאַכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאַס האָבען זיך אראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דרייטע קלאַס, און געוואָרען גליַיך מיט אונז אלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאַכט פון יום־כפּור, צו כל־נדרי.

ז.

מחמת דער „פּרינץ אלבערט" איז ארויסגענאַנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פראַווען יום־כּפּור אויפ'ן שיף. ערב יום־כפּור האָבען מיר זיך פאַרפאַסט מיט געבראָטענע קאַרטאָפּל — „פּעטייטעס" רופט מען עס דאָ. קיין כשר'ע קיך איז אויף „פּרינץ אלבערט" נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פּעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און

צוקער אלע טאג. ס׳איז נאָרניט אזוי שלעכט. מע וואָלט נע־קאָנט א גאנץ יאָהר אזוי לעבן. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער אליהו׳ס ווייב, אז פון פעטיטעס ווערד נעשוואָלען דער בויך. נאָר וואָס זי קאָן זאָגען! ס׳איז דען פארהאן א זאָך, וואָס זאָל איהר געפעלען? אויף אלסדינג געפינט זי אייך א חסרון. למשל, איהר געפעלט ניט דער „פרינץ אלבערט", למאי ער קריבט. וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, זאָגט זי, אז א נסיעה זאָל נעדויערען צוהן טעג? זאָגט מען איהר, אז שולדיג איז ניט דאָס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פיני נעמט זיך אונטער איהר געבען צו פארשטעהן, אז דער ים באטרעפט דריי מאָל אזוי פיעל וויפיעל די יבשה, די טריקענעש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אזוי פיעל. וואָס־וואָס — נאָר געאָגראפיע וויסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פארהאן, זאָגט ער, צוויי דריטעל וואסער, איין דריטעל טריקענעש. קומט, זאָגט ער, אוים די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאָל אזוי פיעל, ווי יבשה. זאָגט פיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל. „דריי מאָל!" „צוויי מאָל!" — צעקריענט מען זיך, נאָר מע בעט זיך ניך איבער.

ח.

וואר וועט דאוונען פאר׳ן עמוד? זאָגען כל־נדרי? פאר־שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאקי קיין חזן קיינמאָל ניט געווען. איז אָבער זיין טאטע געווען א חזן, און א באריהמטער חזן. א קול־נגינה האָט ער. עברי קאָן ער. וואָס דארף מען נאָך? און דערצו האָט שוין אונזער חבר פיני מיטגענאָמען, אז מע זאָל מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל־נדרי. ער האָט ארויסגע־לאָזט א קלאָנג איבער׳ן גאנצען שיף, איינגערוימט יעדען באזונדער א סוד אויף׳ן אויהער, אז אָט דער יונגערמאן מיט׳ן געלען בערדעל (אליהו) איז א מוראַ׳דיגער בעל־מנגן. זיין דאוונען — פס! און

וואר שמועסט, אז זיין קליין ברודערעל, אט דער קטנתי (דאס מיינט מען מיך), זאל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאפראנא, וועלען מיר האבען א יום־כפור, אז גאט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האט זיך ניט געבעטען, מע זאל איהם לאזען צו־רוה. וויפיעל ער האט ניט געשוואָרען, אז ער האט זיכט ער לעבט נאך ניט געדאוועט פאר'ן עמוד ימים־נוראים. עס האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל. מע האט איהם כמעט מיט גוואלד אוועקגעשטעלט פאר'ן עמוד (א קיילעכיג טישעל, מיט א וויסען לייכאך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני געגומען פאר איין אויהער: „גענ, קטנתי, צו דער ארבייט!" און מיר האבען אוועקגעלענט פאר די פאסאזשירען א כל־נדרי, וואס זיי וועלען איהם האבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות". און ניט אזוי די „יעלות", ווי דער נעוויין פון די וויבער און פון די מאנסביליען. פריהער האט מען נאר געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט די נעזער. דערנאך האט מען געגומען ווישען די אויגען. דערנאך — ווייגען שטיליערהייד. דערנאך — ווייגען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פאליען חלשות. זיי האבען זיך דערמאנט, אז ערשט פאר־א־יאהרען איז מען נעווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יערער אין זיין שול. אויף זיין פלאץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערליעך. איצט איז מען נע־זונד, נעיאגט און געטריבען, ווי די שאף, וואס מע פיהרט צו דער שחיטה, צוגויפגעפאקט קאפ אויף קאפ. מע קאן דעם אטהעם ניט חאפען. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו די אויסגעפוצטע פאסאזשירען פון די העכערע קלאסען מיט די הויכע גלאנצענדיגע ציליגדערס אויף די קעפ האבען זיך נישט געקאנט איינהאלטען

און נעווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שוויים. נאָר איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז נעווען אזוי גרוים, אז אפילו די סטיואַרדס און די מאַטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך אייגנעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען אין די זאָקען און שאָקלען זיך און ווייגען און יאָמערען — אפנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן הארצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום־טוב'דיגער זיידענער פאַטשייליע, מיט'ן מחזור אין די הענט, און באָרט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז הייגט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

י.

אויף מאַרגען האָבען מיר זיך געפערערט אויפצושטעהן א ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון־עולם" מיט'ן אלטען באַאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון נאָרנישט ארויסגע־קומען. ס'איז געווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאַוונען — מע האָט נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפען צום עמור. עס איז פינסטער געווארען אין די אויגען. מיר זעהען ניט כמעט איינס דאָס אנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטארבען. יאָ, מיר שטארבען.

וואָס האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיעד, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים־סוף

II

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פּסק, וואָס מיר האָבען געחאַפּט יום־כּפּור אין דער פּריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אַלבערט". דאָס איז געווען א מיאוס'ער פּסק. מיר'ן איהם נערענקען דאָס נאָנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון א קלייניגקייט. עפּים א חמא־רעלע, א שווארץ, א נעדיכט וואָלקענדעל, האָט זיך נאָך פון ביי־נאכט, באלד נאָך כל־נדרי, באוויזען אויפ'ן עק הימעל. פּריהער פון אלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אז אלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געווויינט און גע־זאָגט תהלים נאָך כל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, ארומ־נעשפּאַציערט איבער'ן „פּרינץ אַלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פּארקלויבען אין א ווינקעלע, נעזעסען און געשווויגען. עס איז געווען שטיל און ווארעם און גוט אויפ'ן הארצען. נאָר אביסעל אומעטיגליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — וויים איך ניט. איך האָב געטראַכט פון נאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דארף זיין, אז דאָס איז אלסדינג זיינם? און וואָס

טראכט ער זיך, אז ער הערט אזוי פיעל אידען זאגען תהלים, לויבען איהם און גיסען־אויס פאר איהם דאָס הארץ? די מאמע זאגט, אז ער הערט און זעהט אלעמען. און אז ער וויסט אלסדינג. אפילו דאָס, וואָס איך טראכט אין דער מינוט ביי זיך אין הארצען. אויב אזוי, איז ניט גוט. וואָרום איך האָב נאָר־וואָס געטראכט פון א גוטען עפעל, פון א זיסער באר און חאָטש פון א טרונק וואסער. קאלט וואסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן הארצען — און טרינקען טאָר מען נישט. יום־כפור נאָך כל־נדרי — ווער וועט דאָס טרינקען וואסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער וויל גאָר, איך זאָל פאסטען ביז מאָרגען ביינאכט נאָך יום־כפור. זאגט די מאמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאנצען שיף און קאָן מיך ניט געפינען. וווייזט איהר אָן א מאטראָס, אז דאָרט, ביי'ם סאמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאָטעל! מאָטעל?" — „וואָס איז, מאמע?" — „וואָס היסט וואָס איז? שלאָפען גיי! מאָרגען דארף מען אויפשטעהן פריה, האסט פארגעסען? ס'איז יום־טוב"... גלוסטען גלוסק זיך ניט. נאָר מע דארף געהן שלאָפען.

ב.

אויף מאָרגען, אז מיר האָבען זיך אויפגעהאפט אין דער פריה, איז שוין דער גאנצער הימעל געווען באלעגט. דער ים האָט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואליעס האָבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געווארפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפים א שפענדעל, א שפיעלעכעל. די מאטראָסען האָבען גענומען לויפען אהין און אהער, ווי די פאר'סמ'טע מייז. די סטיוארדס האָבען זיך צוגעהאלטען ביי די פארענטשעס. די פאסאזשירען זענען גענגען הארט ביי די וועגט און געפאלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט א מאל האָט געגעבען א גאָס א שלאקס־רענען. דונערען האָבען זיך געטראָגען איינס נאָך דאָס אנדערע. גאָט פאהרט אויף

זיין רייטוואָגען. אום יום־כּפּור נאָר!... איין בליץ נאָכּ׳ן אַנדערען באַלייכט אויף א רגע דעם שוואַרצען געדיכטען הימעל. דער „פּרינץ אַלבערט" קרעכצט, שאָקעלט זיך אהין און אהער, אַרויף און אַראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? א מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך נאָט געשוואוירען, אז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באָמקעט־צו: „יאָ, ס׳איז קריעת ים־סוף"... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגען ביידע איין זאָך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אַנדער פּאַרשוין, טהוט א קוק אין דרויסען ארוים און גיט־צו, אז ס׳איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּעס מאַדנע אוועק אין א זייט אריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמע מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... וואָר מיר דאָוונען? וואָס מיר יום־כּפּור? מע האָט שוין נאָר פּאַרגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פּעטשאַטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי געזומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי איינגערעדט צו פּאָהרען קיין אַמעריקע. זי האָט געוואוסט פּרי־הער, אז אַמעריקע איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז גאָלד קעגען אַמעריקע!... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר געזומען זאָגען אַביסעל מוסר, אז א מענטש באַדאַרף אַלסדינג קאָנען אַריבערטראָגען, וואָ־רום ס׳איז א גאָט׳ס זאָך. א סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרום ס׳איז איהר מיט א מאָל

געווארען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג, האָט נעגומען חלש'ען אונזער חבר פּיני'ס ווייב, טייבעל. איז פּיני ארויס מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר א באשרייבונג, א קאָמעדיע!" — ער האָט אריינגעלעגט ביידע הענט אין די הויזענקעשענעס און פּאַררוקט דאָס קאָפּעלישעל אויף א זייט. ער האָט געזאָגט: „שוטים! נאַראָנים! דאָכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אהרען, אז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאָטשעט זיך? א מענטש, א בר־דעת, גיט זיך איין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך א בויג אהער, בויג איך זיך אוים אהין. און אז דאָס שיף בויגט זיך אהין, טהו איך זיך א בויג אהער. וועדר עס אָננערופען באלאַנץ"...

און בויגענדיג זיך אהין און אהער, האָט פּיני אונז באוויזען א „באלאַנץ", אז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי געגומען און אוועקגענעבען וואָס זיי האָבען אמאל געהאט... דאָס איגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאסאַזשירען. מע האָט זיך קוים פּארשלעפּט איטליכער צו זיין געלענער און מען איז אנידערגעפּאלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָננעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאלטען לענגער פון אלעמען. מענדעל האָט געהאט א סגולה פון איין עמינראָנט, וואָס איז געפּאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראָנט איז א „גערויכערטע ליולקע". אזוי זאָגט ער אליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאל געפּאָהרען אויפ'ן ים קיין אמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער א סגולה צום ים. די סגולה באשטעהט אין דעם, מע זאל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאלובע, קוקען אין דער בריט פון'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אז איך פּאָהר רייטענדיג

אויף א פערד, נאָר אז איך שליטעל זיך מיט א שליטען אויפ'ן שניי. דער סוף איז געווען, אז דער עמיגראנט, די „געוויכערטע ליולקע", איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ'ם רעגען געוואָרען פיטש־נאַס, חאַטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלענערס האָבען מיר שוין אַליין נישט געקאָנט טרעפען. מע האָט אונז געגומען מחילה אונ־טער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוה אריין.

ה.

וויפיעל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? א טאָג, צוויי און אפשר אַלע דריי — דאָס וויים איך ניט. איך האָב שוין פארגעסען. איך וויים נאָר איין זאַך, אז מיר האָבען זיך אויפגעחאפט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואסער — ווי א גלאָז. דער „פרינץ אַלבערט" איז געלאָפען אין אויסגעצוואָ־גענער, אין אויסגעפוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואסער, געפינעט, געברויזט און געשפריצט אויף אַלע זייטען. די פאסא־זשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז ארוים אין דרויסען אַלע, גרוים און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שענער ליק־טיגער וועלט. עמיצער האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אָט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער וויטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פליאַמע. די פליאַמע ווערד אַלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער וויטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויבע, דינע זענגל־בוימער. ניך זענען פארגעסען געוואָרען אַלע צרות. די פאסא־זשירען האָבען זיך אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. די וויבער האָ־בען זיך אויסגעפוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

בארד. ברכה און טייבעל האבען זיך אויסגעשלייערט. די מאמע האט אנגעטאן איהר שבת׳דיגע זיידענע פאטשויילע. איך און מיין חבר מענדעל האבען נישט געהאט וואס אנצוטהון. און ס׳איז טאקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האט שוין געהאלטען אט־אט כיי׳ם צופאהרען צו דעם ברעג פון אמעריקע. עס איז געווארען א ליכט אין די אויגען און גוט אויף׳ן הארצען. פונקט אזוי האבען זיך באדארפט פיהלען די אידען נאך קריעת ים־סוף. עס האט זיך געגלוסט זאגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאלומבום! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה! דו גאלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אזוי האט אונזער חבר פיני באגריסט דאס נייע לאנד. ער האט אזש אראפגעהאפט דעם קאפעלישעל, זיך איינגעבוינען און זיך פארנייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האט א נידעריגע ראיה, האט ער ניט באמערקט, אז עס לויפט פארבי א געזונטער, פארשוויצטער מאטראס, מיט א רויט פאררויכערט פנים, און האט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאס הייסט, אונזער חבר פיני׳ס שפיץ נאז איז אויסגעקומען דעם פאררויכערטען מאט־ראס אקוראט צווישען די אויגען. א גליק, וואס דער מאטראס איז בטבע א גוטער גוי, ניט קיין רשע. האט ער באטראכט אונזער פיני׳ן מיט דער צעשלאגענער נאז, א שמייכעל געטהאן און א מורקע נעגעבען אונטער די וואנסעס. אפנים, דאס איז נעווען א קללה אויף אמעריקאנער לשון.

ז.

מיט א מאל איז נעווארען א בהלה. דריטע־קלאס־פאסאזשירען, בעט מען, זאלען מוחל זיין אראפ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

צוריק פֿארנעמען זייערע ערטער. פֿריהער מיט גוטען. דערנאָך מיט בייזען. ווער עס איילט זיך ניט צו נעהן, חאפּט א סטופּאק פון הינטען. אלע זענען דאָ, יונג און אלט. אידען און ווייבער און קינדער, נויים, טערקען, ציגייינער. ס'איז א דערשטיקענישׂ. די טיר האָט מען געשלאָסען. א קייט האָט מען אויפגעהאנגען איין אייזערנע. מיר קאָנען זעהען נאָר דורך די פענסטער, וואָס אין דרויסען טהוט זיך. קיינמאל האָבען מיר זיך ניט געפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מיר האָבען אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפֿאנגענע. „פֿאר וואָס? פֿאר וועז?" — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאָזט זיך אוים א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. נעקומען קיין אמעריקע. נאָר וואָס דען? די פֿאסאזשירען פון ערשטער און צווייטער קלאָס האָט מען אראָפּגעלאָזט דורך א לאָנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפּ. נו, און וואָס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאָך שוין אין אמעריקע!

— ניט פֿאר אונז געדאכט! — רופט זיך אָפּ א איד א שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון א מענטשעל, נאָר א ביסעל א נודניק. ער געהט אויסגעפוצט, טראָגט שארפע בריללען, האלט פון זיך איין עולם ומלואו און האָט ליעב רעדען אויף צו־להכעיס. ער דאַרף נאָר הערען וואָס איהר זאָגט, זאָגט ער קאָפּויר. צווישען איהם און אונזער חבר פיני זענען שוין פֿאַרנעקומען עטליכע סטיטשקעס. מיין ברודער אליהו האָט זיי קוים צענומען. דער שניידער האָט זיך געגעבען דאָם וואָרט, מאהר מיט פיני'ן קיין וואָרט ניט רעדען. דערפֿאר, וואָס פיני האָט איהם באלעדיגט. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „חייט", „שניידערוק" און „פּאלגוץ". און האָט איהם א פרעג געגעבען:

וויפיעל האָט ער אויף זיין לעבען אָנגע'גנבה'ט „יתור"?... איצט, אז מע האָט אונז פֿאַרשפּאַרט, האָט זיך דער היסינגער שניידער מיט א מאל צערעדט. און דוקא מיט לשון־קודש־וואָרטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר? וואָר זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אז מע פיהרט אַריין, דאַרף מען דאָס באַטראַכטען...

פֿאַלט אָן אויף איהם אונזער חבר פֿיני. ער זאָגט, אז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אז מע רעדט פון אמעריקע, באַ־דאַרף מען, זאָגט ער, פריהער־די הענט וואַשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע וואָרטער, ווי פֿיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אז מע רעדט אוים א שלעכט וואָרט אויף אמעריקע. פֿאַר־ענטפֿערט זיך דער היסינגער שניידער. ער זאָגט, אז ער רעדט ניט פון אמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אקעגען דעם, וואָס ס'איז אלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פֿאַר אונז געדאכט... אונז וועט מען אזוי גיך ניט אראָפּלאָזען... פֿיני נעהט ארוים פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז אייַ־זאלצען? „מע וועט אונז ניט איינזאלצען, — זאָגט דער היסינגער שניידער מיט גאל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אזא מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „עלים אייַלאַנד". דאָרט וועט מען אונז פֿאַרשפּאַרען ווי די קעלבלעך אין א שטאהל, ביז אונזערע פריינד און באַקאַנטע וועלען זיך אמאל דערמאַנען קומען אונז אראָפּנעמען"...

פֿיני שפּרינגט אזש אונטער: „עס איז דיר איין אַנטיק מיט דעם אידען! בראָש וווייסט אייך דער דאָזיגער חייט פון אלע שווערע הערצער! ניט אזוי אלט, ווי געניט! אָט וווייסען מיר אויך, אז ס'איז דאָ א קעסעל־גארדען, מיין איך א „עלים אייַלאַנד", פון דעסטוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אז „עלים אייַלאַנד" איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האלטען מען־טשען אזוי ווי קעלבלעך"... וואָס וווייטער היצט זיך אונזער פֿיני

אלץ מעהרער. ער טרעט ארויף אויף דעם הויסינער שניידער, גלייך ווי ער וואלט איהם וועלען דורם זיין. דער הויסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אפ. ער זאגט:

— שאט! זעהט נאר! מע האט איהם געקוילעט די קאפאטע! נערעדט אויף זיין אמעריקע! איז לא פדלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט א פאר שעה, וועלען מיר קליגער ווערען...

III

אין געפענגניש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני געוואָרפען אַיין אום־חן אויף „עלים אייליאנד", גרייט נעווען מאכען דערויף א ליעד און צעקריענט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעם האָט ער אָבער נעהאלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געוואָלט, אז דער הייסינער שניידער זאָל וויסען, אז ער, פּיני, איז ניט צופריעדען מיט אמעריקע. האָט ער זיך געמאכט הארץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם נעברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּארען זיי, ווי סקאָט, ווי ארעסטאנטען, ווי כּעפּאנגענע!" — אזוי האָט ער ג'טענה'ט שטיל־ערהייד מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראכט צו פּיהרען אויף „עלים אייליאנד". קומט־אויס, אז דער הייסינער שניידער איז בעוועז נערעכט. ער האָט פּריהער נביאות געזאָגט, אז ס'וועט אזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אביסעל איבערגעהאפט די זאָס. ער האָט נעזאָגט, אז מע וועט אונז איינשפּארען אין א שטאהל. צום סוף האָט מען אונז אריינגעפּיהרט אין א גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז נעגעבען עסען און מרינקען און אלסרינג אומזיסט, אָהן נעלט. נוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? אייידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב —

מאטע־פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגענאנגען אייניציגווייז. אויף יעדען טריט האט אונז אפגעשטעלט איין אנדער אנשיקעניש מיט א קנעפל, באקוקט, באטראכט, באזוכט, באטאפט. פריהער פון אלסדינג האט מען מיט א וויים פאפיערל אונז איבערגעקעהרט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באטראכט די אויגען. דערנאך די איבעריגע אברים. און יעדער באזונדער שטעלט־אוועק אויף אייך א צייכען מיט עפים א קרייד! און טהוט אייך א וויז מיט דער האנט, וואוהין איהר זאלט געהן — רעכטס אדער לינקס. דערנאך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואס איך זאג אייך. און ערשט דארט האבען מיר זיך אפגעזוכט איינס דאס אנדערע. ביז דעמאלט זענען מיר געווען צעטומלט און נישט געקאנט געפינען זיך. און צעשראקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואס האבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאמע'ס אויגען: וואס וועט זיין מיט איהרע רויטע פארווייניטע אויגען? לאזט זיך אויס, אז איהר האט מען ווינציגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאס האט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכטיגען גן־ערדן זאל ער האבען!... — אזוי האט געזאגט די מאמע און האט אונז אלעמען ארומגענומען און צעווייניט זיך אזש פאר פרייד. זי האט גאר ניט געוואוסט וואס צו טהון פאר וואוילטאג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געווארען גאר איין אנדער מענטש. אזוי האט ער א טבע, אז בעת מע לויפט, מע פאהרט, מען איז צעטראגען, לאזט ער אויס זיין גאנץ ביסער הארץ צו מיר. עס פליהען פעטש, ווי האלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט א קלעה. איצט איז אויף איהם א נייע הויט געווארען. ער האט

ארויסגעשלעפט פון קעשענע און געשענקט מיר איין אראנדזש. דאס היסט, א מאראנץ. פארבליבען ביי איהם פונ'ם שיף. אויפ'ן „פרינץ אלבערט" האט מען אונז געטיילט אלע טאג מאראנצען. אראנדזשעס רופט מען עס דאָרט. וועד עס האט נעוואלט, דער האט גענעסען. וועד ניט — דער האט זיין מאראנץ באהאלטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, וויבט אין קעשענע. איך האב מיינע ניט באהאלטען. ווי אזוי קאן מען זעהען אזא פרי און ניט אויפ־עסען? — נאר העכער פון אלע האט אויסגעדריקט זיין גדולה אונ־זער חבר פיני. ער האט געזאגט צו אונז אלע:

— נו? וועד איז קלוג? איך, צי איהר? האב איך ניט געזאגט, אז דאס האבען שונאים אויסגעטראכט אויף אמעריקע, אז מע לאזט ניט אריין א מענטשען, וואס האט פארווויינטע אויגען? מענטשען לעדינגעהערס, ליגנערס, בארעדערס, לשון־הרע'ניקעס, בייזע צינגער, ליידאקעס, פארכעס! זיי וועלען שוין באלד אויס־טראכטען אויף אמעריקע, אז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער הייסינער שניידער, א רוח אין זיין טאטע'ס ביינער אריין?...

האט זיך, הייסט דאס, אונזער פיני וויעדער איבערגעבעטען מיט אמעריקע.

ג.

פון גרויס אימפעט האבען מיר זיך אין דער בהלה גאר ניט ארומגעקוקט, אז פון אונזער קאמפאניע פעהלט אייגער. דאס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האט זיך ארומגעזוהן דוקא ברכה. זי האט זיך א חאפ געטהאן און א פלעסק בענעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאשאק?" „א דונער האט מיך דערשלאגען!" — זאגט די מאמע, און מיר האבען זיך אלע א וואַרף געגעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטא. פארפאלען, ווי אין וואסער אריין.

שפּעטער האָט זיך ארויסגעוויזן, אז שולדיג איז ער אליין. מאקי מענדעל, מיין איך. ביי׳ם פּאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פּאַרפּלאַנטעט. קודם האָט ער זיך פּאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פּאַר א שטומען. דערנאָך האָט ער מיט א מאָל אָנגעהויבען צו רעדען מוראׄדיגע נאַרישקייטן. אָט האָט ער געזאָגט, אז ער איז ערשט אלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען, אז ער איז שוין בר־מצוה און אז ער לעגט שוין תפילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדערצהלט פּאַר די קנעפּלעך דעם נאַנצען אמת: אז ער איז א פּאַרלוירענער. דאָס הייסט, אז ביי׳ם אריבערחאַפּען זיך איבער דער גרענעץ האָבען מאַטע־מאַמע איהם ערגעץ אין דייטשלאַנד פּאַרלוירן, און אז מיר האָבען איהם פּרילאַנטשעט. און אז ער קאָן נישט אָנרופען דעם ריכטיגען אָרט און אדרעס פון זיינע עלטערן, וויל ער וויסט אליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעמ׳ם לאַסקע. ער וואָלט אליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּארט, מיט נאָך אזעלכע ווי ער, אין א באזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אלע אינאיינעם צודיקשיקען.

ד.

דערהערט אזא מעשה, האָבען מיר זיך ארויסגעשטעלט אלע פּאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט א גוואלד. זי וועט דאַרפען אָפּגעבען דין־וחשבון פּאַר א לעבעדיגען יתום. מאַמער באַנגענט זי זיך אמאָל דאָ מיט זיינע מאַטע־מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— ווארט־אויס א קאָפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אליין אויך ניט פּאַרטיג... — אזוי זאָגט צו איהר דער הייסינער שניידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ׳ן שניידער. ער איז גרייט איהם אָנחאַפּען פּאַר׳ן גאָרגעל. דער

שניידער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לענט אונז שמיינער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט־אויס א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואס מיר האבען נאך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאגט ער, פריהער נעמען די אדרייסים פון אונזערע פרייגד אדער באקאנטע. דערנאך וועט מען ביי אונז נעמען, זאגט ער, נעלט אויף צו קלאפען א דעפעש צו אונזערע באקאנטע און וואר־טען, ביז עמיצער וועט אמאל קומען. און ערשט דעמאלם, זאגט ער, וועז יענער וועט זאגען, אז ער קען אונז און וויסט אונז און איז ערב פאר אונז, אז מיר וועלען דאָ זיין גוט און פרום צו נאט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאגט ער, ארויסלאזען פון געפענגעניש.

פארשטעהט זיך, אז אונזער חבר פיני צינדט זיך אן, וי א שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאר איין זאך: פון וואנען איז ער דאס אזוי נעניט אין די זאקאנעם פון „עלים אייליאנד"? ענט־פערט איהם דער שניידער, אז ער האט זיך באקענט דא אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראנט, וועלכער איז שוין געפאהרען קיין אמעריקע דריי מאל הין און צוריק. דאס מיינט ער, אפנים, די „נערויבערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאס נעוואויר גע־ווארען אלע דינים און מנהגים. און ניט נאר דאס אליין. ער האט פון דער „נערויבערטער ליולקע" גענאשט נאך א סך, א סך זאכען, וואס זענען שייך צו אמעריקע. אזוי, אז ער פאהרט אהין שוין א פארטינער, איין אמעריקאנער. ער וויסט שוין אפילו, וי אזוי צו רעדען אויף אמעריקאנער לשון. צום ביישפיעל: „טשיקען", „קיטשען", „שונער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואס דאס באדייט — וויל ער ניט זאגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן ארט, זאגט ער, וועלען מיר שוין אליין נעוואויר ווערען וואס דאס איז. פיני טהוט א מאך מיט דער האנט און טרעט־אפ אויף א זייט, וי אויבער רעדט: „עלעהיי א הונט בילט"...

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט נעווען אלסדינג אקוראט, ווי דער הייסינער שניידער האָט אונז פירגעזאָגט? — נישט גע־מינערט א האָר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאָקטוירים, האָט מען אונז א פרעג געגעבען, וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? שטעלט זיך ארויסעט פריהער די מאמע: „פרענט בעסער, וועמען האָבען מיר דאָ ניט?" און זי איז נרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אלע אונזערע פריינד און באקאנטע. א חיות א קוק צו טהון אויף מיין מאמע אצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט איהרע פארווויינטע אויגען. מיין מאמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאָר זי איז נאָך מלא חן. איך האָב שוין לאנג ניט נעזעהען, די מאמע זאָל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אצינד. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אדרייסים זענען, זאָגט ער, ביי איהם פאר־שריבען אויף א שטיקעל פאפיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פיני און זאָגט, אז מע פרענט נעמען, ניט קיין אדרייסים. האקט איהם אָפעט ברכה און זאָגט, אז בסך־הכל האָט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אמעריקע. די אלע פריינד און באַ־קאנטע זענען אונזערע פריינד. וועדר פיני אנגעצונדען און פרענט ביי איהר א קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פעסי די גראָבע, אדער איהר מאן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלקע, ווי איהם?" ענטפערט איהם ברכה, אז פעסי'ן האָט זי אין דער ערד. אז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איהר טאטע יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אוים, אז נערעכט איז אליהו. זיי פרענען נישט אויף באקאנטע. זיי פרענען אויף אדרייסים. און עס הויבט זיך אָן א חתונה מיט אדרייסים.

ו.

אויף אדריסים לייענען איז, פארשטעהט זיך, פיני מעהר בריה פון אונז אלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאָס פאפיערל, טראָגט דאָס צו צום שפיץ נאָז און לייענט די אדריסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס־מאָל. פארשטעהט מען אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט־אוים ביי איהם יערעם וואָרט קאפויר. רייסט־ארויס ביי איהם אליהו דאָס פאפיערל מיט די אדריסים און גיט עס איבער דעם „קנעפעל". זאָגט דאָס „קנעפעל" צוויי וועדטער: „אל־רייט. וווייסען מיר ניט וואָס דאָס באדייט. זאָגט אונז דער הייסינער שניידער, אז ער וווייסט. די וועדטער „אל" און „רייט" איז, זאָגט ער, אלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונז די וועדטער: „מילא בקיצור". אָדער „מהכתיתי". אָדער „נו־נו". דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאָך האָט מען נענומען ביי אונז קלייננעלט און מע האָט אוועקגענאָפט צוויי דעפעשען. איין דעפעש צו משה דעם אייניבינדער מיט זיין ווייב פעסי די גראָבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אליין האָבען מיר זיך דערווייל מכבד געווען מיט א גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז געווען ניט אזוי פויגעלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאָנגט, האָט ברכה געזאָגט, אז מע קאָן עס שניידען מיט א מעסער. דערפאר האָט אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט גארנישט ניט. אויף „עלים אייל־אנד" באקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אלץ אומזיסט. איבערגעחאפט דעם הונגער, האָבען מיר געמומען וואר־טען אויף אונזערע פרייגד און באקאנטע.

ז.

ניט אזוי ניך טהוט זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען אריים, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זעהען א באקאנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פעסי די גראָבע

מיט איהר מאן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט, נעזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּארט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט ווייסען, אז ס'איז נעקומען צו אונז א דיקע פרוי מיט איהר מאן. האָבען מיר שוין פּארשטאַנען, אז דאָס דארף זיין פּעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו אונז. מע האַלט זיי דאָרט אויפ'ן פּארהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. ניט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יא צולאָזען. לאָז זיין חאַמש פון דער ווייטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אמעריקע איז ניט „ריסענלאַנד". אין אמעריקע שמירט מען נים. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומערום איז ער דאָ), אז די נאַנצע וועלט איז איין שטאָרט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פּיני בלייבט אַהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער נעוועזן נערעכט. עס האָט אונז געקאָסט א קוואָדער (אזא מטבע פון א פערטעל טאָלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראָטעס אונזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים איהרס מיט דעם פּעמען גוידער האָבען געשוויצט. נעשמייכעלט צו אונז פון דער ווייטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און ביידע האָבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע בריידע פּלייצעס האָט ארויסגעקוקט איהר מאן, משה דעם איינבינדער. שוין ניט אין א קאַשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין א קאַפּעליש גאָר. אין א מינוט ארום האָט זיך באַוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציג־וואָס פּארענדערט. נאָר די באָרד — אוי־וועה! די באָרד!... זיין ווייב פון דער רעטאָנדע איז אויך נעקומען. מע ווייל זיך אָפּגעבען שלום־עליכם, מע ווייל זיך ארומגעמען, האַלזען זיך, קושען זיך. מע ווייל זיך צעפרעגען אויבם ביי דאָם אנדערע,

וואָס מע מאכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אזוי לעבט זיך עס אָט דאָ, אין אמעריקע? איך, למשל, געה־אויס וויסען, וואו איז ושתי? וואָס טהוט מיין שוועגערינ׳ס שוועס־טערל אלטע? (מע האָט זי מיר געערדט אמאל, אויב איהר גע־דענקט, פאר א כלה). און די גאנצע חאליאסטרע וואָס מאכט? נאָר נעה שריי חי וקיים, אז מע קאָן ניט א ריהר טהון זיך. מע האלט אונז פארשפארט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די נרא־טעס, אזוי ווי ארעסטאנטען, אזוי ווי געפאנגענע, אדער אזוי ווי חיות...

ט.

א רחמנות נעבאך אויף אונזער חבר פיני. ער קאָן אונז ניט קוקען נלייך אין די אויגען אריין. ס׳איז איהם א בזיון פאר אמעריקע. איהר וואלט געמענט שווערען, אז ס׳איז זיין אמעריקע, און ער דארף אפגעבען דערפאר דין־וחשבון. אָט פון דעמאלט אָן האָט ער נעווארפען איין אום־חן אויף „עלים אייליאנד" און האָט צוגעטראכט דעם גראָם, אז „דאָס שטיקעל לאנד גהערט צו איינעם אלי, וואָס איז א נאר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פארדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אלי. צע־אמפערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריעגען זיך. מישט זיך אריין ברכה, און דוקא פון פיני׳ס צד, און זאָגט מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז, אז „פאר א נעשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

IV

א ים פון טרערן

IV

א ים פון טרערען

א.

טאָמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פיין, האָט אונז גאָט באשערט פרעמדע צרות אויף עלים אייליאנר. טאָמער איז קאַרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאמע האָט פארגאָסען פון זינט מיין טאטע איז געשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפען זיך ארום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באדארף זי איצטער ווייניען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עלים אייליאנר. אלע מינוט שיסט איהר גאָט צו א נייעם חורבן. די מאמע נעמט זיך יעדע זאך צום הארצען. זי ברעכט די הענט. זי באהאלט דאָס פנים און ווייניט זיך אויס שטילערהייר.

— דו זינדיגסט, מאמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאכט זיך, אז ער איז געראכט. וואָס האָט זי צו ווייניען? מיר שלעפען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפט ביז אהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אמעריקע. נאָך א שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

פּוייִ. נאָר ווי אזוי זאָל מען ניט ווייַנען, אז מע זעהט פּאַר זיך אזוי פּיעל אומגליקען? אזוי פּיעל טרערען? א ים פון טרערען?

איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך אָננעזעהען אויף עלטים אייַנאַנד, באַראַף איך אוועקזיצען מיט אייך א טאָג מיט א נאכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אזא מעשה? טאַטע־מאַמע און פּיער קינדער זענען פּאַרהאַלטען געוואָרען, ניט אהער, ניט אהין. וואָס איז די מעשה? ביי׳ם פּאַרהער האָט זיך אַרויס־געוויזען, אז זייערס א קינד, א מיידעל פון א יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפּיעל ביזט דו אלט?" זאָגט זי: „צוועלף יאָהר". פרעגט מען זי וויעדער: „וויפּיעל ביזט דו אלט געווען פּאַראַהרען אין דער צייט?" ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף". צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס". קאָן זי ניט. וועָן מע פרעגט ביי מיר אזא זאַך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי א וואַסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייַען, אכט, זיעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. א טייערע מציאה! איז געבליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אמעריקע ניט אריינלאָזען.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איהר טאַטע־מאַמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאַטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַראַף מען זיין פון שטיין, מע זאָל ניט צעגאַנגען ווערען. ווייַנט די מאַמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פּיני׳ס ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

ג.

צי, אשטיינער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאהרט א אידינע, הייסט זי צביה. איז זי איין ענונה. דער מאן האט זי אוועקגעווארפען שוין לאנג. האט זי צעשיקט בריעף איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אנגעקומען א ידיעה, אז איהר מאן איז ערגיץ אין צינצינאטע, א שטאדט אזעלכע אין אמעריקע. פאהרט זי דאס אהין איהם צו פאקען. האט מען איהר נענעבען איין עצה נאך אויפ'ן שיף, אז זי זאל ארויסרופען גלאט א אידען פון ניו־יארק, וואס זאל זאגען, אז ער איז דאס איהר מאן, וועט מען זי ארונטערנעמען. די דאזיגע עצה שטאמט פון דער „גערויבערטער ליולקע", וואס איך האב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער הייסינער שניידער האט אויך א סך מיטגעהאלפען. די „גערויבערטע ליולקע" האט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם א נאהענטען פרוינד, אז ער זאל זיך ארויסגעבען פאר איהר מאן... ס'איז נעקומען צום שפיץ, ביי'ם פארהער, האט זיך ארויסבאוויזען, אז די גאנצע מעשה איז א שווינדעל. דער איד איז א באוויבטער און קעהרט זיך אזוי אן מיט דער ענונה, ווי איהר קעהרט מיר אן א פעטער. וועה־ווערה, וואס עס האט זיך אפגעטהאן! גאנץ עליס אייליאנד איז געגאנגען חאראם. אונזער חבר פיני האט דערלעבט א נקמה אין דעם הייסינער שניידער. און חאטש אין הארצען איז פיני גוזלן אויף עליס אייליאנד, למאי מע האט אונז פארהאלטען, נאר ארויסבאווייזען דאס פאר'ן הייסינער שניידער — א מכה! אדרבה, ער האט זיך נאך געריצט מיט איהם:

— נו, פאני חייט? האב איך ניט געזאגט פריהער, אז אמעריקע איז ניט ריסענליאנד? אין אמעריקע געהט ניט אן קיין שווינדעל, קיין חכמות אזן קיין דרייד־לעך? קאלומבוס, לעבען זאלסט דו!

האָט ער אָבער געחאפּט א מיאוס'ען פּסק פון מיין מאמע. און נאָך מער — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט א קניטעל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראפּעט, למאי ער לאכט אפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו־להכעיס, האָט די מאמע זיך באפּריינדעט מיט דער עגונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך ארויסגעשטעלט פּאר איהר מאן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערווייל האָט מען זיי ביידען פּארהאלטען, און מיין מאמע איז דערפון אויס מענטש.

ד.

א יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פּאהרט קיין באָסטאָן צו איהר מאן. האָט זי א קינד, א מיידעלע מיט נעגרייזעלטע הערעלעך, א בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת'ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באבע. נאָר מע האָט זי פּארצויגען „קעצעלע". קעצעלע איז נאָך דריי יאָהר ניט אלט. נאָר עס לויפט ארום און רעדט און זינגט און טאנצט. „פרינץ אלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אלע ליעב. מע האלוט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האנט צו האנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל נעוואָרען נאָר נפש אחת. זי איז ניט אָפּגעטראָטען פון דער מאמע אויף א מינוט. זי האָט איהר אויסדערצאהלט אינגאנצען איהר הארץ. איבערגעלייענט אונז אלע בריוולעך, וואָס איהר מאן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אז זיי האָבען זיך ניט געזעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאל ניט גע־זעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאכט. ער קאָן זיך נאָר ניט פּארשטעלען, ווי אזוי ער וועט מיט א מאל דערזעהען זיין קינד,

זיין קעצעלע. דערביי ניסט זי שוין מיט טרערן, און מיין מאמע ווישט די אויגען. לאך איך פון זיי ביידען — וואָס דארף מען ווייגען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האָרעווע זי מיט שטיקלעך עפּעל און מיט אָראַנדזשעס, מאראַנצען הייסט עס, גלייך אין מויל אריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע ווארעמע פינגערלעך. א שאד, וואָס איך האָב ניט קיין קעסטעלע מיט פּאַרב. איך וואלט אויסגעמאהלט קעצעלען אויף פּאפּיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פּנימ'ל פון א מלאך. מיין חבר מענדעל לאכט פון מיר, וואָס איך האָב צו טהון מיט א קוקלע. ביי איהם איז זי א „קוקלע"!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאָהענט צו אמעריקע און ווערד קראַנק און... עס נעהט מיר איבער א פּראָסט איבערן לייב, אז איך דערמאָן זיך אין יענער צייט. א שטיק פון מיין לעבען האָט אוועקגענומען ביי מיר אָט דאָס קינד. איך קאָן נאָר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראַכטען אפילו. שלעפּט מיך ניט פּאַר דער צונג, איך זאָל אייך זאָגען, וואָס מע האָט נעטהאָן מיט קעצעלען... איך וועל אייך נאָר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אָנגעקומען אויף עלים איילאַנד. זי האָט ניט געווייגט. אויף אלעמען האָט זי געקוקט מיט גלעזערנע פּאַר־גליווערטע אויגען. וואָס מע האָט זי געפרעגט, האָט זי ניט ג־ענטפערט. מע האָט מורא, אז דאָס וויבעל איז גריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאמע לעגט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאָן שוין ניט אריבערטראָגען דער מאמע'ס טרערן. און פּיני באהאלט זיך עפּים. מע זעהט איהם ניט...

ה.

איהר מיינט, אז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים אייל־אָנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגערישען. עס פאַהרט מיט אונז א גאַנצע חאַפּטע איטאַליענער. אַלע אין סאַמעטענע הויזען און מיט הילצערנע שיך אויף די פים. אז זיי געהען, קלאַפּען זיי, ווי די פערד מיט די קאַפּיטעס. וואויל גויים. אויסגעצייכענטע מענטשען. נאָך מיר זענען זיי נאָר די כפרה. זיי רופען מיך מיט א מאַרנעם נאַמען: „פּיקאַלאַ באַמבינאַ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמעטענע הויזען־קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פארשטעהען ניט מיין לשון, איך פארשטעה ניט זייער לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. האַרט קומט אוים ביי זיי די ריש: „באַנא סערראַ!" „מיאַ־קאַררא!" „פּרערעגאַ סיניאָרערע!"...

דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפּיץ, אז ס'איז געקומען צום פאַרהער, האָט זיך איינער פון דער חאַפּטע ארויסגעחאַפּט מיט א וואַרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אז זיי האָט ארויסגעוופען א פאַדריאָטשיק אויף דער ארבייט פון לאַנדאַן דורך א קאַנטראַקט ביי עפים א בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אַלע אינאיינעם, מאַכען מיט די הענט און קוועטשען די ריש: „סאַקרראַמענטאַ!"... העלפּט אָבער נישט קיין זאַך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל־טוב! מיר האָבען א חתונה אויף עלים אייל־אָנד. פון וואַנען האָט זיך געקומען א חתונה? וועט איהר הערען. א מיידעל

פון טשודנאוו — א יתומה, לאה איז איהר נאמען. א שווארץ־חנ'עוודינע און א צוגעלאזטע. דעם נאנצען וועג, וואס מיר זענען אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע וויבער, מיט ברכה'ן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר נעווואוירע, אז לאה איז איין עלענדע, האט קיינעם ניט אין לאנד. פון קלייב־וויז־אויף ארבייט זי. זי האט זיך צונויפגעשלאגען אביסעל נעלט און פאהרט עס קיין אמעריקע. זי קאן ניט זיין מעהר אין טשודנאוו. מע האט דארטען נע'הרג'עט איהר טאטען אין פאגראם. איהר מאמע איז פאר צרות נעשטארבען. זי איז נעבליבען, ווי אויפ'ן וואסער. גוטע מענטשען האבען זיך אויף איהר דערבארעמט, אויסגעלעהרענט ארבייטען. זי נייהט און שטעפט און שטיקט און פרעסט — „נאלדענע הענט", זאגט אויף איהר די מאמע. אלע זענען זיכער, אז אין אמעריקע וועט מען לאה'ן אפ־גילטען פאר איהר ארבייט. און א חתן וועט זי דארט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאזט ארא פ די אויגען און וועהרד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האט ניט קיינעם אין אמעריקע, ווער ס'זאל זי ארונטערנעמען. האט זיך נעפונען אויף „פרינץ אל־בערט" א בחור. לייזער באך. ער איז א סטאלייר און פאהרט צו זיינעם א פעטער אין שיקאנא. לייזער איז מגושם. ער איז א נעלער און האט גראבע צווייענדיגע ליפען, נאר איך האב איהם ליעב פאר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסנעצייכענט אידישע ליעדער. איז נעבליבען: אזוי ווי לייזער האט וועהר סע זאל איהם ארונטערנעמען און לאה האט קיינעם ניט, זאל ער, לייזער באך, זאגען, אז לאה קעהר איהם אן א כלה... פארשטעהט זיך, אז דאס שמד־שטיק וואכסט פון יענעם אידען, וואס מיר רופען „די נערוו־כערטע ליולקע". און אזוי איז דאס טאקי נעווארזען. ביי'ם פאר־הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט? לאזט זיך אוים, אז אויף עלים איילאנד נעהען ניט אן אזעלכע שטיקלעך. וויבאלד אז חתן־כלה, באדארף זיין א חופה. וויינט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אוים דאס הארץ: „וואס פאהרט דיר,

נאָרעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט דו צוריק די לאה ווי געווען"... האָט זי מורא, טאָמער ניין?... נאָר ווערען אָפּגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז א חופה. א טרויעריגע חופה. אָהן כלי־זמר. נאָר מיט א רב, מיט א שמש און מיט טרערען, טרערען אָהן א שיעור. א ים פון טרערען.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם חייסינער שניידער. ער האָט דערלעבט א נקמה אין אונזער חבר פּיני. ווער איז צו איהם גלייך? זאָגען זאָגט ער גאָרנישט ניט. נאָר ער שפּאַנט אַרום פּאַרביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט אויף פּיני'ן דורך זיינע שארפּע בריללען. פּיני איז אָבער קליגער פון איהם. ער האָט אַריינגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּעס אין א ביכעל, זעהט כלומרשט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!

ח.

אָביסעל איינענע צרות, אָביסעל פּרעמדע יסורים פּארשטעהערען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אמעריקע. מיר האָבען זיך אזוי פּיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים אייליאנד און אָנגעהערט, אז מיר זענען מיעד געווארען און האָבען זיך צונויפּגעשלאָגען אונזער גאנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אהין, אין דער גרויסער ראשינער שטאָדט אריין, וואָס לויגט נאָך ווייט פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר האָבען געהאפּט דעם אָנבליק פון א סטאָדט שעפּעלעך, וואָס שטעהען צונויפּגעפּרעסט אין פּעלד אין א הייסען זומער־טאָג, ניט ווייט פון די רעלסען פון א באהן, און קוקען פּארוואונדערט, ווי די וואגאָנעס לויפען מיט א רעש פּארביי און ווערען פּארשוואונדען.

איין עבירה, וואָס איך האָב ניט קיין בליישטיפט און קיין שטיקעל פּאָפּיער אויף אָפּצומאָהלען אונזער צונויפגעפּרעסטע משפּחה, און אויך די אַלע איבעריגע איינגעשפּאַרטע עמיגראַנטען אויף עלים אייליאַנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פּעקעל. מע זיפּצט און מע דערצעהלט זיך אוים איינם פּאר דאָס אַנדערע דאָס ביטערע הארץ. אַנדערע שווייגען שטיל. און אַנדערע ווייגען, באָדען זיך אין טרערן. אין א ים פון טרערן.

V

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

V.

מיט ביידע פים אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאל ניט געפאהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען צעהן טעג מיט צערן נעבט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען געפאנגען אויף „עלים אייליאנד" און האט ניט אנגעזעהען זיך און ניט אנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאל אייך קומען אויס־לעזען, — אויב איהר האט דאס אלסדינג אליין נישט פארזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואס היימט שטעהן מיט ביידע פים אויף דער ערד. וועט איך זאל ניט מורא האבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאר לייטען, וואלט איך אנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאל מיט'ן קאפ אראפ און מיט די פים ארויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן הארצען איז מיר נעווארען, אז איך האב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פים אויף דער טריקענים. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האט שוין אויך באקומען

איין אנדער פּנים. ער האָט געריבען א האנט אָן א האנט און א זאָג געגעבען צו אונז אלעמען: „זענען מיר, הייסט עס, אין אמע־ריקע?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאמע און טהוט א קוק ארויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לענט זי צו מיט א טיעפען זיפץ: „וואר עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאטען. קיינמאל און ערגיץ ניט פאַרגעסט זי ניט דעם טאטען, איהר זאלט זאָגען — אויף א מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אלץ און שטאַרקער פון אלע באווייזט־ארויס זיין פרייד אונזער חבר פּיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — נאָר משונע געוואָרען, פשוט אראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט מיט'ן פּנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האנט אין א קולאק, האָט ער אוועקגעלענט א גאנצען מענה־לשון:

— הערט צו, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חוליגאנעס, פאַגראָמשטשיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פאַרדאנקען, וואָס מיר נעפינען זיך אצינד אין אזא פרייער, גליקליכער מדינה! וועז ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פּאָגראָמען, וואָל־טען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאָרטען לאנג ווארטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויהערען, אזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אמאל ארומקוקען, אז איהר האָט נעהאט א פאלק ישראל און ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאלק! איהר וועט האָבען א וויסטען סוף, אזוי ווי שפאניען האָט געהאט. איהר וועט ווייגען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר

וועט זיך אמאל פארבענקען נאך אונז! עס וועט זיין ביי אייך א רענדעל א איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאר א מכה וועלען מיר צו אייך פאהרען!....

ווער ווייסט, ביז ווי לאנג נאך אונזער פיני וואלט זיך אזוי געקיהלט דאס הארץ, וועו יונה דער בעקער זאל ניט ארויפלענען די האנט אויף זיינע פלייצעס און א זאג געבען צו איהם:

— פיני! נאט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פארשפעטיגען די פעררי! צי דו ווילסט דא בלייבען נעכטיגען אויף עלים אייליאנד?

מיר נעמען זיך צו די פעקלעך און לאזען זיך נעהן צו רער פעררי.

ג.

עס רעדט זיך אבער נאר אזוי. ניט אזוי גיך זעצען מיר זיך פאהרען. איהר האט פארגעסען, אז מיר האבען אויף זיך א פעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאזט דאך איהם ניט ארוים. און אהן איהם קאנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאמע זאגט, אז זי וועט ניט קאנען רוהיג זיין אין אמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אף צוריק, נאט וויסט וואוהין. א גליק, וואס מיר האבען זיך אויף עלים אייליאנד דערשלאגען צו אזא חברה, וואס הייסט „הכנסת אורחים". די חברה האט אויף עלים אייליאנד איהרען א מענטשען. זעהר א גוטער מענטש און א צונעלאזטער. צו דעם דאזיגען מענטשען האט מען אונז אנגעוויזען. פאר איהם האבען מיר דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס מיט דעם בחור איז נעשעהען. פארשטעהט זיך, אז נערעדט האבען אלע אינ־איינעם. האט אונז דער מענטש אפגעהאקט אין מיטען און פאר־געלאגט, אז מיר זאלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם א רעדנער. נאך א היבש שטיקעל צייט אין שפארעניש איז געבליבען, אז רעדען זאל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאר וואס

עפּים ברכה? ווייל די מאנסביליען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען אייגער דעם אנדערען רעדען און ניט אריינפאָהרען איהם אין מיטען. און די מאמע רעדט דוקא גוט, נאָר אבּיסעל צופיעל. דאָם הייסט, אז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פון מהר־טובו: ווי אזוי מיר האָבען געהאט א טאטען, האָט ער געהייסען פּייסי. און אז ער איז געווען א חזן. דערנאָך, ווי אזוי ער איז, ניט דאָ געדאכט, קראנק געוואָרען. און אזוי וויייטער און וויייטער. וויל יענער ניט אויסהערען ביז'ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאכט דאָם בקיצור. א וואָרט און צוויי און א מאָהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער־נענעבען מענדעל'ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך א נעם געגעבען צו דער ארבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאָפען, געקומען צוריק און וויעדער אוועקגעלאָפען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראכט דעם בחור.

ד.

און אז מע האָט געבראכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אָנגע־נומען פאר איין אויהער און האָט איהם אריינגעזאָגט א נאנצע דרשה: „נעדענק, בחור'ל, אז מיר זענען ערב פאר דיר, אז דו וועסט זיך גוט אויפּפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר'ן אויף דיר אכטונג געבען. טאָמער פיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך ארויס צוריק פון וואנען דו ביזט געקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פּארשריבען זיין נאָמען און אוגזערע אלעמענ'ס נעמען און די נעמען פון אונזערע פרייַנד און באקאנטע און זייערע אדרייסים. און מיר זענען פריי. מיר קאָנען געהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האָט דאָס נעריה.ט? עס הויבט זיך גאָר נים אָן. מיין חבר מענדעל איז אזא נפש, וואָס וועלט ניט נתפּעל פון קיין זאַך. און דערפאר האָב איך איהם ליעב. דערמאָן איך מיך אָן מיין חבר מענדעל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געוואָרען שפּעטער, העט־העט, אין א צייט ארום — איז מאקי נאָט׳ס נסים. נאָר אזא לאנד, ווי אמע־ריקע, קאָן מאכען פון קליין נרוים, פון נידעריג הויך, כמעט פון מוידט לעבעדיג... נאָר מיר האלטען נאָך דערווייל פון פּאַרענט, ביי דער פערדי.

ת.

די פערדי — דאָס איז אזא מין שיף, אָדער א׳פּאַראָם אזעל־כער, וואָס מע קאָן אריבערפאָהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האק און פּאק. די פערדי איז נענוג ברייט און לאַנג, אז איך און מיין חבר מענדעל זאָלען קאָנען זיך נעמען פּאר די הענט און שפּאַציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאמע געווען פּאַרטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע באקאנטע. אלע האָבען נערעדט, זיך אויסנעפרענט איינס ביי דאָס אנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּע־טער אביסעל האָט זי זיך נעחאפט, אז מיר זענען ניטא — ניט איך, ניט מיין חבר מענדעל. אודאי האָט זי נעמאכט א נוואלד. זי האָט אנדערש ניט נערעכענט, נאָר אז מיר זענען אריינגעפאלען אין וואסער אריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דערזעהען טרעפ, זענען מיר אַרויף אויפ׳ן צווייטען שטאק פון דער פערדי, און פון דאָרטען האָבען מיר דער־זעהען א מורא׳דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּים א נקבה, וואָס זעהט אוים ווי איין אם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאט אפילו רעכט צו באקוקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט

דער מאמע'ס קולות און דערזעהען פאר זיך אליהו'ן. ער איז געווען אויף אונז מלא גזלן פאר'ן דערשרעק, וואס מיר האבען אנגעווארפען אויף זיי אלעמען מיט אונזער פארפאלען וועלט. מיר וואלטען זיך ניט געגארט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואלט אונז פאר אזא זאך רעכט באצאהלט, האט זיך געטראפען א גליק — מיין שוועגערין ברכה האט זיך דערפיהלט ניט גוט און האט ארויסגעלאזט א קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוויענער, ס'איז מיר שלעכט!"... און זי ווי'ל שוין אנהויבען איהרע שטיק, אזוי ווי אויפ'ן ים. לאנג לעבען זאל דער היסינער שניידער (ער ווי'ל נאר פון אונז ניט אפשטעהן אויף א ווייל!). ער פאלט־אן אויף ברכה'ן און זאגט איהר מוסר: „אזא אסאבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאל ניט וויסען דעם חילוק פון א ים ביז א קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!"...

פארענטפערט זיך ברכה. זי האט ניט געוואוסט, אז ס'איז א טייך. זי האט געמיינט, אז מיר זענען שוין וויעדער אויפ'ן ים. וואס קומט איהר דערפאר?... זאגט פיני, אז איהם דאכט זיך, אז נאכ'ן ריח אליין קאן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז א טייך. א ים, זאגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין א טייך זענען קיין פיש ניטא. פרעגט איהם דער היסינער שניידער: פון וואנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פיני, אז ער רעדט גאר ניט צו איהם, און אז ער האט בכלל פיינט ארויסצואזען זיך אין וכוחים מיט א שניידער. מישט זיך שוין אריין משה דער איינ־ביגדער, פעסי'ס מאן. ער מאכט פיני'ן איין אויסרער, אז ער איז איצט אין אמעריקע, ניט אין „ריסענלאנד". אמעריקע, זאגט ער, איז א לאנד פון שניידערס. דא אין אמעריקע, זאגט ער, איז א שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאך מעהר. אין אמעריקע, זאגט ער, האבען שניידערס א „יוניע". א „יוניע" איז כמעט דאס, וואס ביי אונז א „צעך". נאר די היגע „יוניע", זאגט ער, איז גאר נישט דאס, וואס אונזער צעך...

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע". — לענט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאָגט חאָטש להבדיל! — שלאָגט איהם איבער משה דער אייגבינדער. און עס גיהט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיאָרק". — זאָגט פּיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצוריסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אלעמען שוין צוגענעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאָדט, וואָס וואכסט פאר אונזערע אויגען און באווייזט זיך אלע ווילע נעהענטער. אך! וואָס פאר א שטאָדט! אך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... וועו איך האָב ביי זיך איצט א בלישטיפט מיט א בויגען פאפּיער!

ו.

טרראך־טאררערערעך — טאך־טאך־טאך! טאך! דזין־דזין־דזין־גלין־גלאן! הו־הא! הו־הא! הו־דו־דו־דו־דו! פי־יו! אי־אי־אי־אי־אי־אי־אי! און וויעדער א מאל — טראך־טאררערעך־טאך־טאך־טאך! און אין מיטען הערט זיך א הייזע־ריגער קוויטש פון א פארטשעפּעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אנגעקומען קיין ניו־יאָרק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָר דא, ווי באלד מיר האָבען דער־פיהלט, אז מיר שטעהען טאקי מיט ביידע פים אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אמעריקע, אזוי איז אויף אונז אנגעפאלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה...

די ערשטע האָט זיך פאַרלוירען די מאַמע. ווי א ספּאַלאַשע־טע הוהן א קוואַטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפּרייט זי די פליגעל, פּיקט און קוואַקעט און הויבט אויף א געפילדער, פּונקט אזוי האָט אויסגעזעהען די מאַמע מיינע. זי האָט צענומען ביידע הענט און געמאַכט א גוואַלד: „מאַטע! מענדעל! אליהו! ברכה! פּיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!"...

— גאָט איז מיט אייך, שוויגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לענט צו: „דער סוף וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין געפילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקע!"...

— פּורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל! — חאַפּט איהם אונטער אונזער חבר פּיני און לענט־אריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאַפּעלישעל ארויפגערוקט ארויף. — אזוי לאַנג קרענקט פאַני־גנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פּטור ווערען! דו האָסט פארגעסען, אז אמעריקע איז באשאפען געוואָרען פון גאָט אויף שוץ און באהעלטענישׂ פאר די אלע, וואָס ווערען געיאָגט און געפּלאָגט, געשטויסען און געטריבען פון אלע עקען פון דער וועלט?...

דער געדראַנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פּיני האָט שיער נים נעחאַפּט דעם זעלבען פּסק, וואָס אנומעל־טען אין לאַנדאָן, ביי אונזער אריינפאָהרען אין יענער שטאַדט אריין. דאָס הייסט, נאָך א מינוט און ער וואָלט געלענגען א צע־קנייטשטער, א צעטראַטענער אויף דער גאס. איצטיגס מאל איז ער אפּגעקומען נאָר מיט א סטוסאק אין זייט אריין. נאָר אזוי שטאַרק איז נעווען דער קלאַפ, אז דאָס קאַפּעלישעל האָט זיך אראָפּגענלישט ביי איהם פון קאָפ און, אונטערגעחאַפּט פונ'ם ווינט, איז דאָס אוועקגעפלויגען א ביסעלע אן א זייט. דאָס האָט צונענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבערינע צייט. מיר האָבען דעריבער פּארשפּעטיגט די קאר. דאָס הייסט, דעם טראַמ־

ווייי. ביי אונז היימט דאָס טראַמווייי, ביי זיי — קאר. פיני'ן איז דאָס וואָרט „קאר" בעסער געפעלען, ווי טראַמווייי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאַנג נישט באהאלטן וואָרטען. עס איז באַלד אָנגעקומען נאָך א קאר, און מיר אַלע האָבען זיך אַרויפ־געקאַראַצקעט מיט די פעקלעך אויף דער קאר, פאַרחאַפט אַלע לעדיגע ערטער. און מיר פאָהרען אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פטור געוואָרען פון א פריטשעפע, פון דעם היימינער שנייַדער! — פרעהט זיך אונזער חבר פיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואַרט־אויס, פרעה זיך נאָך ניט! אז מיר וועלען ווערטה זיין ביי גאָט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאָך באַגענענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק"...

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אריינפאָרער אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקלעך. דאָס פאָהרען אַליין איז נאָך ניט אזוי גוואַלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואַגאָן אינ׳ם אַנדערן. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אריינגעזעצט — אהא! איהר פֿליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער א לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער׳הרג׳עט ווערען. וווּרד דאָס אַנגערופען ביי זיי „עלעווייטער". מיינט איהר, אז איהר זענט שוין פאַרטיג? האָט צייט אַביסעל. איהר קריכט אַרויסעט פונ׳ם „עלעווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אַנדער וואַגאָן און איהר לאָזט זיך אַראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין א קעלער אריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אזא אימפּעט, אז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס וווּרד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאָבהיי". פּאַר וואָס הייסט דאָס „עלי־ווייטער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אז „עלעווייטער" נעמט זיך פונ׳ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אז מע טרייבט אַן א פּאָר אָכסען. לאָכט פון איהם אונזער חבר פּיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס׳א משל

אפענען א טאַרבע פּלעקער! אכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פּליהט!" ענטפערט איהם דערויף אליהו: „דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פּליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אז דאָס אייגענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, וועז מע זאָל דאָ ניט אזוי פּליהען, ווי מע פּליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פּאַהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן „עליווייטער" און ניט מיט'ן „צאַבהויי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, איידער אזוי משוגענערווייז פּליהען העגדום־פּענדום איבער דער המארע, אדער ליפּען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א ווערטעל: „הויב מיך ניט און ווארף מיך ניט"... א מאַדנע אידינע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פּאַרקעהרט, גע־פּוע'ל'ט, איך זאָל ארומפּאַהרען מיט'ן „עליווייטער" און מיט'ן „צאַבהויי" א גאנצען טאָג מיט א גאנצער נאַכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע.

ב.

דאַכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאַכט זיך, מיר האָבען זיך שוין גענוג אָנגעזעהען מיט די טראַמווייען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין ווין, אין אנטווערפּען און אין לאָנדאָן. נאָר אזא עננשאפט מיט אזא שטופּען זיך און אזא דערשטיקענישׂ, ווי אָט דא, אין דעם ניהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. אייגער ארוים, צוויי אריין. זיצען איז ניטא וואו. דאַרף מען שטעהן. פּאַלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דא „העגגען אויפ'ן סטראַפּ". ווערד מען פּארקליאקגעט. העלפּט גאָט, עס ווערד ריין אין אָרט, איז פּארהאן דערויף א סך בעלגים. קוים מיט צרות פּארחאפּט איין אָרט. איהר קוקט זיך ארום, זיצט איהר צווישען צוויי גויים. ביידע שווארצע. א ניגער מיט א ניגערטע. מגושם'דינע ברואים. מורא־

דיג גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע ציין און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה'ן, אזוי ווי אָכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואָירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קייען ווערד אָנגערופען ביי זיי „טשאָינגאָם". דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאַסטיק. מע האַלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע באָיעס, דאָס הייסט קליינע יונגלעך, אַלטע לייט און קאַליקעס מאכען דערפון א לעבען. אונזער חבר פּיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אַמאָל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאַשער. ער האָט ליעב זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעהאָפט צו די דאָזיגע קאָנפעקטלעך און האָט פּאַוואָלינקע איינגעשלונגען א גאַנץ שאָכטל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאכט א חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע'סמ'ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ'ן האַלז די טשאָינגאָם. מע האָט איהם געראטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פּאַרליף אויף צו פּריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אַריינפּאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען געפּאָהרען אויפ'ן „עלי־וויימער" און אויפ'ן „צאָבהיי", האָבען אונזערע לייט, די מאַנס־בילען מיט די ווייבער, געהאַלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס'איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ'ן „עליוויימער"? אָדער אויפ'ן „צאָבהיי"? אז דער רעש, מיט'ן געפּילדער, מיט'ן גראָנגערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאכען אייך טויב. איהר אַליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אַנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געוואָרען שרייענדיג. די מאַמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פּעסי'ן:

— פּעסיניו, נשמה'ציו, האַרצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפּעטער!...

מע וועלט אַנשווינען אויף א מינוט און מע הויבט אָבער כאַלד אָן וויעדער א מאָל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרום מען איז דאָך לעבעריג מענטשען, גוטע פרייַנד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאָן מען זיך איינהאַלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האָט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אזוי פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אָננערעדט זיך און אָננעשריען זיך וועגען זייטיגע זאכען, איז מען אַרויף אויף א שמועס וועגען וואוהין צו פאַרפאָהרען און ביי וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך א סך וכוחים און שפּאַרענישען איז געבליבען, אז די מאַמע און איך און אונזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין וויב ברכה זאָלען פאַרפאָהרען צו זייערע שוועהער און שוויעגער, יונה דעם בעקער און ריווקע די בעקערין. נו, און מענדל? זאָגט פּעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריווקע די בעקערין — ניין. ביי פּעסי'ן, זאָגט זי, זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן אָהן איהם אויך א היבש ביסל עסערס. פאַרדריסט דאָס פּעסי'ן. זי זאָגט, אז ס'איז ניטאָ קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאַט! וווייסט איהר וואָס? לאָמיר פרענען דעם בעל־דבר אליין. — אזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פּעסי'ס מאַן, און ער טהוט א פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדל, אז ער וויל זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאָטעל. איך אליין האָב אויך נאָר אַנדערש ניט געטראַכט, אז אזוי באַדאַרף מענדל זאָגען.

ח.

— אָט דאָ באַלד, נאָך אַזוי סטיישען, סטאַפּען מיר! — רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פּאַר־שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאַפּען"? פּאַרטיטשט ער אונז, אז סטיישען הייסט א סטאַנציע און סטאַפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריבען.

— מחותן! פון וועלכן אָרט האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריוועלע די בעקערין ענטפערט פּאַר איהר מאַן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אז אין א וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אז איהר'ס אַרויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מעגען קצב'ען פון הייַנט ביז אויבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע:

— ווי אזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פּעסי די גראָבע:

— איהר'ס מוזען זאָגען „דער בוטשער".

— אזוי לאַנג קרענקען זיי! — מישט זיך אַריין מיין שוועסטערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט א מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געחאַפּט די מחותנת'טע ריוועלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועסטערין ברכה און האָבען זיך נע־געבען א לאָז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגע־הויבען. זי האָט געוואָלט נעהן באַגלייטען איהרע קינדער, זיך

געזעצענען מיט זיי. אויך פּיני פּון זיין זייט האָט זיך אויפּגע־
הויבען, נעגאנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאקי
אין איינוועג אפּרעדען מיט איהם, וואו און ווען מע זאל זיך
זעהען. נאָר וועד? וואָם? וועמען? איידער מע קוקט זיך ארום
איז שוין יונה הער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער
אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנדוקטאָר
האָט שוין פּארהאקט די טיר. דער וואָגאָן האָט זיך נענעבען א ריס.
אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאנען פּארטראכט און צעטומעלט,
אזוי האָט אים איהם נעגעבען א שליידער פּון די פּיס. אין א ווייל
ארום איז ער שוין געלעגען ביי א שווארצער גויע (א ניגערטע)
אויפ'ן שוים. האָט איהם די ניגערטע געגעבען א וואָרף פּון זיך
מיט ביידע הענט, אזוי, אז ער איז אוועקגעפלויגען אויף דער
צווייטער זייט באנק און דאָם קאפּעלישעל צו דער טיר. און טאָ־
מער איז קארג, איז נאָך נעווארען א געלעכטער אויך. דער נאָ־
צער וואָגאָן האָט נעלאכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען
אויך נעלאכט. האָבען מיר געחאפּט א פּסק פּון דער מאמע און
פּון פּיני'ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאכען. נעהט, זייט א ברית,
אהרהבה, און לאכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האָט איין עק. נעקומען א סוף צו
אונזער אריינפאָהר אין ניו־יארק. מיר זענען שוין אויף דער נאם.
דא הייסט עס „סטריט". וועו איך זאל ניט וויסען, אז מיר זענען
אין אמעריקע, וואלט איך זיכער נעמיינט, אז מיר זענען אין ברא,
אדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די
אייגענע נעוואלדען, דאָם אייגענע מיסט, וואָם דארטען. נישט
מעהר, דער טומעל מיט'ן הארמידער איז דא א סך גרעסער. און
דער רעש איז שטארקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען הע־
כער. א סך העכער. זעכס עטאזשען איז א נעלעכטער. פּארהאן

הייזער פון צוועלף עטאַזשען. און פון צוואַנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאָך העכער. נאָר וועגן דעם שפּעטער. דערווייל זענען מיר מיט אונזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך א שטיק וועג צו גיין צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָקען". און מיר וואָקען. פּריהער וואָקט משה דער אייגבינדער מיט זיינע קורצע פּיס. נאָך איהם וואָקט זיין וויב פּעסי די גראָבע. קוים וואָס די פּיס טראָגען זי. אזוי פּעט און שווער איז זי. נאָך פּעסי'ן וואָקען פּיני מיט זיין טייבעל. פון פּיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאַכענדיג. פּיני, אז ער וואָקט, מאַנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פּיס, וואָס פּאַרטשעפּען זיך אייגער אין דעם אַנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אַנדערער ארויף. דאָס קאָפּעלישעל ארויפגערוקט. דאָס האַלזטיכעל אין פּצוין־זייט. א מאַדנע פּיגור, בעט זיך אויף פּאַפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון היגטען, שפּעטער פון אַלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כמעט ביי יעדען פּענסטער. אונז איז געפּעלען, וואָס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען ארויסגעשטעלט אַלע אידישע זאַכען: סדורים, טלית־קטנס, יאַרמעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דערינען, סאָמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, א אידישע שטאָדט. לאָזט מען אונז אָבער לאָנג ניט שטעהן. די מאַמע רופט אונז: „אַהער געהט!" — מוז מען גיין.

ח.

ווער עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. וואָס געפּינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האַנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפען. „קערעדזשעס" הייסען דאָ די וועגעלעך. אַלע קערעדזשעס האָבען איין פּנים. דאָ, אויף דער

סטריט, האדעווט מען די קליינע עופה׳לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפיעלען זיך. און שפיעלען שפיעלט מען זיך מיט טויזענדערלייי שפיעלעריינען: מיט קנעפלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס". דאָס איז א מין זאָך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם גע־פילדער, וואָס די קינדער הויבען־אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואָגען זיי פון דאָנען צו פארטרייבען. און בכלל איז אמעריקע א לאַנד, וואָס איז באַ־שאפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אָנו, לאָז עמיצער פרובען אַנריהרען א קינד מיט א פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פארזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פארזאָגען א צעהנטען. אזוי איז געווען די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפיעלט אין „טשעקעס". דאָס איז א שפיעל מיט קיילעביגע הילצערנע קנעפלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אַנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפיעל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אלטער מאָדע, אַנגעחאַפט ביי׳ם אויהער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געווען גרייט מיר שענקען א פאָר פיינע פעטש. וואַכסט אויס א באָי, א „ווערגעלעץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט־צו צו מיין ברודער און רייסט מיך ארויס פון זיינע הענט. דערנאָך פארקאַטשעט ער די ארבעל און זאָגט עפים צו אליהו׳ן אויף אמעריקאַנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פאר־שטעהט ניט קיין איינגעלש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער א צונעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צונויף א רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פאר־ענטפערט זיך פאר זיי אויף אידיש, אז ער קעהר מיך אָן א ברודער, מע ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אז אין אמעריקע געהען נישט אָן די זאַכען. א

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך טאָר מען ניט...

נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאנד!

מ.

דערווייל האָב איך מיך פאַרערדט און נאָר פאַרגעסען, אז מיר זענען שוין געקומען אהינצוצו, וואו מיר דארפען זיך אָפּ־שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאן משה דעם אייגבינדער. אַריינגעקומען צו זיי אין שטוב, האָבען מיר נישט געטראָפען קיינעם פון דער חאַליאַסטרע. איך קוק זיך ארום אויף אַלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין אמאָליגען חבר „ושתי". ניטאָ ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענען זיי אהינגעקומען אַלע? וועט איהר הערען א שענס.

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך נעהאַט דערצעהלט, אז מיר זענען אריינגע־קומען צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה דעם אייגבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער חאַליאַסטרע קיינעם ניט געטראָפען אין דער היים. וואָס איז די מעשה? — די חאַליאַסטרע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער איך וועל אייך נעהן דערצעהלען, וואָס פאַר אַיין אַרבייט יעדער פון זיי האָט, באַדאַרף מען אייך פריהער באשרייבען, ווי אזוי א איד איין אייגבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקע. ער־שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פּעסי די גראָבע נאָר מורא נעהאַט אַרויפצוקלעטערען אזוי הויך. מע נעהט און מע נעהט און מע נעהט אפשר אויף הונדערט טרעפּ, ביז מע קומט אַריין אין א דירה־מלוכה. חדרים און חדרימ'לעך אָהן א שיעור. דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום — בעטלעך מיט קאַלדרעס, מיט פאַרהענגלעך אויף די פענסטער, און אַיין רום, וואָס מע רופט דאָס „קיטשען". ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אוויוון איז ניטאָ. אַיין אייזערנע פּליטע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און

וואסער צאפט זיך דאָ פון דער וואנט. קאלט וואסער און הייס וואסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דארפט נאָר נעבען א דרעה מיט'ן קראן — און פארטיג.

ב.

שפּעטער, אז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען נעקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאכען, האָט איהם אונזער חבר פּיני אָנגענומען פאר א האנט, אריינגעפיהרט אין קיטשען, באוויזען די צווויי קראנען מיט וואסער און איז ארויס מיט לשון, ווי פּיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו עפּים, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מען ניט זיין פּאָני די כפּרה פאר זיין מינדסטען נאָגעל, וואָס א חוץ בראָנפען און א חוץ פּאָגראָמען ווייסט ער ניט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אָפּשווייגען? רופט ער זיך אָן צו איהם, צו פּיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזט דו שוין אינגאנצען פאר קאָלומבוסען. וואָס האָסט דו אָבער געזאָגט פריהער אביסעל, אויף עלים אייליאנד?" פּארענטפערט זיך פּיני און זאָגט, אז עלים אייליאנד געהער ניט צו אמעריקע. עלים אייליאנד, זאָגט ער, ליגט אויף דער גרענץ צווישען אמעריקע און צווישען אויס־ליאנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אז עס הויבט זיך גאָרניט אָן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צווויי חברים. ביז עס מישט זיך אריין ברכה און מאכט צווישען זיי א שלום. זי זאָגט, אז זיי וויסען ביידע מעהר פון א טוידטען, און אז דעריבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה איין אפּנעריבענער גראשען. נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם אייבינדערס שטוב און בין ארויף נאָר אויף אנדערע זאכען. האָט קיין פּראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פּעסי די גראבע און צו איהרע קינדער, צו דער חאליאסטרע.

ג.

אודאי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פּעסי'ן קיינמאָל ניט גע'חלום'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב און האָבען רומס. אויף אלסדינג א רום. אויף צו שלאָפען א רום, הייסט עס „בער־רום". און אויף צו עסען האָבען זיי א באזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דייניננ־רום". פּאר וואָס עפּיס דייניננ־רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען ניט פּארשטעהן. מילא בער־רום — וויל דאָרטען שטעהען בעטען. אָבער דייניננ־רום — וואָס איז די טייטש „דייניננ"? פּאר וואָס ניט „עס־רום"? מישט זיך אריין משה דער אייגבינדער און זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אבי איך בין א בעל־הבית אין ניו־יאָרק, גאָט צו דאנקען, און מיינע קינדער ארבייטען אלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאכט א לעבען אין אמעריקע...

איך באקוק אָט דעם משה דעם אייגבינדער און טראכט מיר: רבונו של עולם! ווי א מענטש בייט זיך איבער! אין דער היים האָט מען איהם נאָר ניט געהערט רערען אפילו. אומעטום און אלע מאל איז געווען פּעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאכען פּאפּ און קלעפּען ספּרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט א קאָפּ העכער. א קליניגקייט — א מענטש האָט ניט קיין שום דאנות! אלע קינדער ארבייטען און ברענגען געלט. איך וועל אייך אויסרעכענען איטליכען ביי די נעמען, וואָס פּאר אַיין ארבייט ער טהוט און וויפּיעל ער פּארדיענט. די מאמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי, וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אזוי פּיעל קינדער, קיין עין־הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער היים. דאָ הייסט ער סעם. פּאר וואָס עפּיס סעם? — וויים

איך גיט. איך וויים נאָר, אז ער פֿארדיענט שוין געלט. ער איז איינגעשטעלט אין א „פֿייפֿער־באקס־פֿעקטאָרי". איהר וווינט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, באדאַרף מען אייך פֿאר־טיטשען. דאָס איז א פֿאבריק, וואו מע מאכט שאכטלען פֿון קאַרטאָן־פֿאַפֿיער. מיינט ניט, אז דאָס איז אזא שווערער דזשאָב (דזשאָב הייסט א מלאָכה). ער אליין בסך־הכל מאכט נאָך ניט קיין שאכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליווערט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יערער האנט א באָנדלע שאכטלען פון א צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטעס, צווישען קאַרס און אויטאָמאָביל־ס. מע דארף אכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באקומט דערפֿאר דריטהאלבען טאָלער א וואָך און האָפֿט אויף א „רעזיי", דאָס הייסט, אויף א הוספה. ס'איז מענליך, אז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער א וואָך. דאָס איז דערווייל. שפּעטער אביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (א בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אז ער וועט איהם אויסלערנען די ארבייט, ווי אזוי צו מאכען די שאכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר א גוד באָי, וועסט דו זיין אלרייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי א מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה".

ה.

דאָס צווייטע בחור'ל, וואָס מע האָט איהם אמאָל געזופען וועלווא קאָטער, און הייבט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך א דעליוער־באָי, דאָס הייסט, א יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין א „גראָסערי־סטאָר". ביי אונז הייסט עס א „באקאַלייניע קלייט". דאָס איז שוין אביסעל א שווערערער דזשאָב. מע דארף זיך פֿעדערען גאַנץ פֿרית, אז גאָט אליין שלאָפֿט נאָך. מע דארף קודם אויסקערטירען און אויספֿאקען אלע אָרדערס. דערנאָך צע־טראָגען די באָנדלעס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאָסטאָמערס".

אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלעך, פּוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאַפּ־פלאַר", דאָס הייסט, גאַנץ אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס באַדאַרף אָפּגע־טהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, ווארום ער דאַרף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפּראַמען און טהון נאָך עפּעס איין ארבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פריי. באַקומען באַקומט ער ניט קיין סך. אינגאַנצען פּופּצעהן סענט א טאָג, א חוץ פרייטאָג. פרייטאָג באַקומט ער א גאַנצען קוואָדער מיט א חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט אר־בייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אריין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערענט מען אומזיסט. און מען גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פּיני, אז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאַנט, אז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען נאָר אידישע קינדער ניט אריין אין ניטנאַזיע. און דאָ, אין אַמעריקע, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אַליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פּאַני געמענט באַגראָבען א לעבעדיגער אין דער ערד אריין!"...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר א האַלבען טאָג, קאָן מען דעם אַנדערען האַלבען טאָג עפּעס טהון און פּאַרדיענען א פּאָר מאָלער. טהוען זיי טאַקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אָט דער וואָס מע רופט איהם טשערנאָהוז, ארבייט אין איין אפּ־טייק. דאָ הייסט עס א „דראָג־סטאָר". ער וואַשט פלעשלעך, געהט

אין פאסט־אפיס נאך מארקעס. דא הייסט עס „סטעמפס" און עס פארקויפט זיך אין דער אפטייק. ער באקומט פאר זיין ארבייט, נאר פאר א האלבען טאג, א טאלער מיט א קוואדער א וואך. „עס געהט ניט צו־פום" — זאגט משה דער איינבינדער און נעמט־צו ביי איהם דאס געלט.

ז.

פיוטע פעטעלע, דא הייסט ער שוין פילים, נעהט אויך א האלבען טאג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבען טאג פערלט ער מיט אידישע נאזעטען. דא הייסט עס „פיפערס". ער לויפט ארום אויף איסט־בראדווי — אזא סטריט — און שרייט: „פייפערס, פייפערס!" און רופט דערביי אויס דעם נאמען פון יערען פייפער. ער מאכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט א טאג, און א מאל מעהר אויך. פארשטעהט זיך, אז דאס געהט אויך אוועק צום פאטער אין טאפ אריין. אלע פארדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אויס.

ח.

אלע פארדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואס מיט דער גולקע און וואס מע רופט איהם דערפאר „ושתי". דא הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאר העררי, און לערנט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבען טאג נאך דער סקוהל שטעהט ער ביי א סטענד אין ריווינגטאן סטריט ביי א באקאנטער אידינע, טאקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פארקויפען ריז, גרויפען, הירזש, ארבעס, בעבלעך, ניס, ראזינקעס, מאנדלען, פייגען, טייטלען, באקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערביי האט ער ניט. ער דארף נאר אכטונג געבען, מע זאל ניט צעשלעפען. וואס א אידינע, אז זי געהט־צו פרענען אויף גרוי־

פֿען, חאַפּט זי אריין דערווייל א ראָזינקע, אָדער א מאַנדל, אָדער א טייטל אין מויל אריין. דערפֿאַר חאַפּט ער אָבער אַליין אָפּטליך אריין פון די זיסע זאַכען. ושתי אָדער הערי וועט מיר ניט פֿאַרלייקענען. ער האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זיך איינמאל אזוי צוגעחאַפּט צו די ראָזינקעס, אז עס האָט איהם נאָכ־דעם דריי טאָג וועה געטהאָן דער בויך. באַקומען באַקומט ער פֿאר זיין ארבייט נארנישט. בלתי נאָר דאָס, וואָס עס פֿאַלט איהם אריין פֿאר העלפֿען אָפּטראָגען א קאָסטאָמער. קריגט ער דערפֿאר א פּעני אָדער צווייי. און אמאל א ניקל — פּינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נא טשאי". דאָ הייסט עס א „טיפּ". דאָס ברענגט איהם אריין ביז א טאָלער א וואָך. אין דער היים האָט ושתי קיין קאָפּיקע קיינמאל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פּורים ביי שלח־מנות פֿאַנאַנדערטראָגען. איז אָבער פּורים נאָר איין מאל אין יאָהר. און דאָ איז ביי איהם פּורים אַלע טאָג. אַלע טאָג פֿאַרדיענט ער נעלט.

— קאָלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאל דיך אָפּגיליטען! — האָט נעזאָגט אונזער חבר פּיני, וועו ער איז דורכגענאַנגען פֿאַרביי ריווינגטאָן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ם סטענד. ער האָט איהם נעגעבען צו לעזען דריי סענט פֿאר באַקסערען און איין סענט ושתי'ן „נא טשאיאָק", אָדער א „טיפּ", ווי עס הייסט דאָ, אין אמעריקע.

ט.

און משה דער איינבינדער אַליין זיצט אויך ניט לעדינ. ער פֿארנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אמעריקע, זאָגט ער, דאַרף מען צו דער מלאָכה האָבען א מטמון מיט געלט אויף צו דינגען א סטאָר, קויפען אינסטרומענטען און האָבען באַקאַנטשאפט. און וויעדער, זאָגט ער, זיין א „האַנט" ביי יענעם, דאָס הייסט נעהן דיענען — איז שוין ניט די יאָהרען.

האָט מען איהם נענעבען איין עצה — צווישען אידען וועלד מען ניט פּאַרפּאַלען, — אז ער זאָל זיך איינפּיקסען א סטענד פון ספּרים, ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאכען א לעבען. אונזער חבר פּיני'ן איז דאָס אזוי געפּאלען, אז ער זאָגט, ער וואָלט אויך א בעלן געווען האָבען אזא פּרנסה. און נעפּעלען איז דאָס איהם, זאָגט ער, דערפּאַר, וויל ארום דעם וואָס מע נעהט שמירט מען זיך. פּיני האָט ליעב ספּרים און ביכער, ווי א פּיש האָט ליעב וואסער. ער, אז ער חאפּט זיך צו צו א בוך און שטעקט אריין דעם שפּיץ נאָז, וועט איהר איהם ניט אָפּרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פּארנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פּריהעריגער מלאָכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי. פּאר וואָס? אלץ די איינגענע מעשה. אויף צו עפּענען א בעקעריי באדארף מען, זאָגט ער, דא האָבען רויטשילד'ס פּארמעגען. און אויסער דעם, באדארף מען, זאָגט ער, באלאַנגען צו דער „יוניע". און ער איז דערויף, זאָגט ער, שוין צו אלט. און נעהן ארבייטען ביי יענעם ניט אין א „יוניע" האָט ער מורא, אז טאָמער מאכט זיך א סטרייק — און דאָס איז אין אמעריקע אלע טאָג, — קאָן ער קריגען א צעשפּאלטענעם קאָפּ. וואָס־וועט טהוט מען? איז דאָך שלעכט. האָט מען איהם נענעבען איין עצה, אז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער טאקי ניט באקען. נאָר וואָס דען? — קנישעס! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אדער פּארעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאכט ניט שלעכט. גארניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען א שם אויף דער איסט־סייד. אז איהר'ט נעהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דערזעהען אָננעשריבען אויף א פּענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אידיש: בכאן פּאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס

שוועך, יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאקי אויף דער אייגענער סטריט, אקוראט אקעגען, אויך א אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאכט איהם א קאַנקורענציע. זאָלט איהר אהינצו ניט גענהן. געהן זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שוועך. א סימן וועט איהר האָבען, אז איהר וועט אריינקומען, וועט איהר באלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז א בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער מחותנת'טע, ריווקע די בעקערין. זי איז מיט א גוידער און טראָגט קאַרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געווים דערקענען. זי האָט גרויסע פיס. און איהר קליין שוועסטערל, א ראבעטיני מיידל מיט א צעפל, דרעהט זיך דאָרט ארום. זי הייסט אלטע, און מע האָט זי מיר אמאל געהאט גערעדט פאר א כלה. נאָר פון איהר ווילען מיר שמועסען אין אנדערש מאל.

VIII

מיר זוכען א דזשאב

VIII

מיר זוכען א דושאב

א.

מע קאָן ניט באַקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגענלעגנטע געסט ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאָן משה דער אייגבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פּריילִיך איז אויך געגנוג. וועד שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פּריי, — דעמאָלט איז א לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אַלע, גאַנץ קלייניווארג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אַוועק אין טהעאַטער אַריין. איך מיין דאָס די „מואווינג־פּיקטשורס". עס קאָסט א ניקעל א פּאַרשוין, און איהר זעהט זיך אָן אזעלכע וואונדירים, אז דער קאָפּ דרעהט זיך אַש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס א זוהן, אַדער דושויקאָב שיפּ'ס איין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מואווינג־פּיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיינמאָל ניט אַרויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין הייַנט הערי, אויך אזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אז ס'איז א שטות'ערייַ. ס'איז גאָרנישט, זאָגט ער. ס'איז

פאר קינדער. פרענט זיך א קשיא: ווי באלד אז פאר קינדער, פאר וואס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פיני? און זיין ווייב טייבעל? און מיין שוועגערין ברכה? האט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאגט ער, האבען אזוי פיעל שכל, ווי פיעל די קינדער. און פיני, זאגט ער, רייסט זיך אהין נאר אים, אליהו'ן, אויף צו להכעיס. דער שפיץ איז געווען, אז אליהו האט אזוי לאנג געארעדט, ביז ער איז איינמאל אין א זונטאג אויף מיטגעגאנגען מיט אונז. פון דעמאלט אן לאזט ער ניט דורך קיין איין זונטאג און געהט אין די מוזויונג־פיקטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאר די מאמע געהט ניט. „איהר מאן, זאגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — ניט דערלעבען וועלען דאס, זאגט זי, איהרע שונאים!"...

ב.

עס איז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאקי גאר־גאר ניט שלעכט. עס איז אבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א גאסט. מע באדארף עפים זעהען א טהועטער, „טרייען א דושאב". אין אמעריקע באדארף יעדער „מאכען א לעבען". אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער געהט־ארום פארזאגט מעהר פון אלע־מען. ער קומט אלע טאג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דא. ער, פיני, האט פלאנען און פראיעקטען אהן א שיעור. נאר אלע זיינע פלאנען טויגען אויף כפרות. דאס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאר זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאמער גע־פעלט עס אליהו'ן, געפעלט דאס ניט ברכה'ן. למשל, פיני'ן איז געקומען א גרעאנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאלען

אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפ און ווערען שניידערס. דאס הייסט, נייהען אויף דער מאשין. דאָ רופט מען דאס „אפריי־טערס". זאגט אבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי נעווען צוליעב דער שענער מלאכה אווען ארפען די היים, זיך איינשטעלען דאס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענט־פערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואס איז שענער — פארקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אדער ארבייטען ביי דער מאשין? וועדר ברכה אנגעצונדרען, למאי אליהו וואלפט איהר אוים קנישעס. זי גיט איהם אנצוהערעניש, אז וועו ניט איהר טאטענ'ס קנישעס אויף עסעקס סטרט, וואלטען זיי אלע געשוואלען פאר הונגער...

ג.

אונזער חבר פיני'ן האב איך ליעב נאר פאר זיין רעדרען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז א חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע־מענ'ס טענות, חאפט ער זיך אויף, מאכט מיט ביידע הענט און לעגט־אוועק א מענה־לשון. איך געדענק איטליכס וואָרט. אט ווי אזוי פיני האט גערעדט:

— א! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעוואָרצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאנד פון פאני, ימח שמו וזכרו! אמעריקע איז אבער ניט חזיר־לאנד! אלע מיליאנערען און מיליאדערען אין אמעריקע האבען יונגערהייד געארבייט שווער און ביטער. ווער אין א שאפ, און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראקעפעלער, קארנעני, מאר־גען, וואנדערבילד, וואס זענען זיי געווען אמאל? צי האבען זיי ניט געקהרט די סטריט? צי האבען זיי ניט ארומגעטראגען קיין פייפערס אויף צו פארקויפען? צי האבען זיי ניט געפוצט פרעמדע שיך פאר א ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטא־מאביל, מיסטער פארד — פרעגט איהם, צי איז ער ניט געווען

אמאל א שאפער, איין אנטרייבער? אדער נעמט נאר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, א וואשינגטאן, א לינקאלן, א רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געווארען גרויסע מענטשען, פרעזדענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזדענט ווילסאן, זאל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געווען קיין מלמד?...

ד.

דאס קאן שוין מיין ברודער אליהו ניט פארטראגען. ער האקט איבער אונזער חבר פיני'ן סאמע אין מיטען:

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „גנתקה"! דו פארגעס נאר נישט, אז דערווייל איז ווילסאן מלך...

נאר פיני, אז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו:

— חא־חא! מלך? וואס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטא קיין מלך אין אמעריקע! א פרייע מדינה! א דעמאקראטיטשע־סקע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזדענט, וואס איז די נפקא־מינה? — פרובט זיך אליהו. און פיני האקט איהם אף:

— ס'א גרויסע נפקא־מינה! פון מלך ביז פרעזדענט איז אזא חילוק, ווי פון „יככה" ביז „יבבה"! א מלך איז א מלך, און א פרעזדענט איז א פרעזדענט! א מלך איז בירושה, און א פרעזדענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאן פרעזדענט אויף נאך פיער יאהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאהר ארום קאן איך אויך זיין א פרעזדענט?

— דו? א פרעזדענט?...

— איך — א פרעזדענט!...

ה.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האב איך איהם נאך קיינ־מאל ניט געזעהען אזוי לאכעדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאך, איז בכלל א מענטש א פארזאָרגטער, א מרה־שחורה'ניק. זעלטען וועט איהר זעהט איהם, ער זאל לאכען. און אפילו אז ער לאכט, איז אויך נאר מיט א האלבען מויל. איצטינס מאל איז עפעס אנגעפאלען אויף איהם אזא געלעכטער, אז מיין מאמע האט זיך אזש איבערגעשראקען פאר איהם. עס איז אבער מאקי געווען פון וואס צו לאכען. מע האט באראהפט נאר א קוק טהון אויף אונזער חבר פיני'ן, ווי אזוי ער האלט די העכט אין די קעשענעס פון זיינע שמאלע הויזען, וואס קוים זיי חאפען ארום די נייע גרויסע אמעריקאנער שיך, אויפ'ן האלז־טיכעל, וואס טייבעל מאכט איהם אלע מאל צו־רעכט, ס'זאל ליגען גלייך, און עס פאלגט ניט, חאטש געב דעם א קרענק, און אויף זיין הארט קליין אמעריקאנער קאפעליושל, וואס ויל ניט זיצען אויף איין אָרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצויכטיגע אויגען מיט זיין שפיצעכיגער נאז, וואס קוקט־אראפ אין מויל אריין.

— הבונו של עולם! אט דאס וועט זיין אמאל א פרעזי־דענט?... זייט א בריה און לאכט ניט!

ו.

גוט אנגעלאכט זיך, רופט זיך אן מיין ברודער אליהו צו דער מאמע אזוי:

— מילא, אונז האט שוין אונזער פיני באוואהרענט. מיר געהען אלע אין שאפ און וועלען נייהען קלייד־לעך אויף דער מאשין. און פיני אליין איז דאך אודאי שוין א באוואהרענטער מענטש — ער וועט דאך זיין, אם ירצה השם, א פרעזדענט... וואס טהוט מען אבער מיט אונזער קליינוואָרג?

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט לײדען, וואָס מיר גהעהן ארום בטל. ער איז אין כעם סכנות, למאי מיר דרעהען זיך ארום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל" אָדער אין „טשעקעס" (ביי אונז הייסט עס „מיאטש" און „קנעפּ־לעך"). ער האָט זיך א פּרוּוּ געטהאָן מיך אָנצונעמען ביי'ם אויהער, געדענקט איהר דאָך, וואָס פּאַר א מיאוס'ען פּסק ער האָט גהאַפּט פון א „ווערגעלעץ", וואָס האָט איהם צוגעשטעלט א קולאָק גלייך אין נאָז אריין — ער זאָל וויסען, אז אין אמעריקע קאָן מען זיך „פּייטען", דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט א גלייכען.

— וואָלט איהר שוין גהאַט אזא דאגה מיט זיך, ווי איהר האָט א דאגה מיט די קינדער!... — רופט זיך אָן משה דער איינ־בינדער און דערמיט גיט ער אונז אָנצוהערעניש, אז מיר זענען מאקי זעהר וואויל געסט, נאָר ס'איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּעס טהון, עפּעס אליין פּאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

7.

הײַנט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאסקאווע ברויט? מיין מאמע העלפּט־אויס פּעסי'ן אין קיטשען. זי באַקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּיני'ס וויב טייבעל פּאַרבעט די בעטען און קעהרט־אויס די רומס. פּיני אליין העלפּט משה דעם איינבינדער אויפ'ן סטענד ביי די ספּרים. חאַטש דעם אמת זאָגען, איז פּון פּיני'ס הילף נישטאָ א סך צו וואַרטען. וואָרום פּיני, אז ער דערזעהט ספּרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אריין די נאָז אין א בוך — איז א גוטען טאָג! דאָס אליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאכט. האָט ער א טבע — ער דראַקעט. נאָט האָט איהם צוגעשיקט א פּאַנטאַן־פּען, וואָס די טינט געהט ניט אויס אייביג — אייביג. פּאַפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פּון באַרשטש, — זיצט ער און דראַקעט.

— דו לערנסט זיך שרייבען? — פרענט איהם אליהו. נאר פיני ענטפערט איהם ניט. ער לענט־צונויף דאס אנגעשריבענע און באהאלט עם ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעס פון פידזשאק פון ביידע זייטן, און ער זעהט אויס ווי געשוואלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדיג. ביז מיר וועלען אמאל קרינגען א דזשאב, העלפען מיר אויס דער חאליאסטרע ווי ווייט מעגליך. איך העלף דעם עלטערען באי קלעצעל, וואס מע רופט איהם איצטער „סעם", ביי'ם צעטראגען די פעקלעך פון די פייפער־באקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאל ארום וועלוולען, וואס היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באקאליינע סטאר, און אמאל ארום פייטלען, וואס מע רופט איהם היינט „פיליפ", דער וואס פעדעלט מיט אידישע „פייפערס". פאר אונזער ארבייט באקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאהלט, א חוץ נאר, וואס זיי נעמען אונז זונטאג אויף זייערע הוצאות אין טהעאטער, איך מיין, אין די מואווינג־פיקטשורס. און אז מיר געהען־ארויס פון די מואווינג־פיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מארזשענע". דא הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאס אדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקווים, וואס זעהט אויס ווי א פורים־דיג פלעדעל, אדער מע טרינקט עס מיט סאדע־וואסער. דערנאך „נעמען מיר א וואק", א שפאציער הייסט עס, אין פארק. און פארקען זענען דא אין ניו־יארק א סך, און אומעטום לאזט מען אייך אריין אומזיסט, אהן געלט. אמעריקע איז שוין איין מאל א לאנד! וואוהין איך וויל — אהין נעה איך, און וואס איך וויל — דאס טהו איך.

ט.

האָב איך צייט, חאָפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אמאָליגען חבר ושתי (היינט היימט ער שוין הערר). איז אָבער זיין באָסיבע (בעל־הבית'טע) פּונ'ם סטענד ניט צופריערדען. זי האָט באמערקט, אז ושתי רוקט מיר אונטער אמאָל א באָקסער און אמאָל א פּאָר ראָזינקעם מיט מאנדלען. „צווויי נאשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענד ניט פּארטראָגען"... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי'ן, צו הערר'ן היימט דאָס. איך וואַרט ביז ער קומט אויף דער נאכט אהיים, ברענגט ער מיר אלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשענע אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערזעהט ברכה, אז איך קיי, שטעלט זי מיר צו א בענקעלע פּאר מיין ברודער אליהו. פּרענגט מיך אליהו, וואָס איך קיי? זאָג איך: „טשאָינגאָם". אָט דאָס, וואָס אלע קייען אין אמעריקע. זאָגט ברכה, אז עס קעהרט זיך איהר איבער די נאָל פון דעם קייען, וואָס מע קייעט דא. זאָגט איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאָכטען, אז בהמות מעלה־גרה'ן"... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פּארגלייכט די אמעריקאנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט א פּאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס קלינסטע און דאָס פּריימסטע פּאָלק אין דער וועלט, און פּארגלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט א בעלן געווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, וען קאָלומבוס זאָל חלילה ניט געווען אנטדעקען אמעריקע?

— וואָלט עס איין אנדערער אנטדעקט! — ענטפערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו נאָר פּראָסט און דוקא ניט לאַנג נעטראכט.

י.

דאנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אנזאָגען א בשורה — מיר האָבען שוין א רושאב. מיר'ן שוין ניט דארפען מעהר ארום־געהן לעדיג. מיר'ן שוין ניט דארפען אנקומען צו לאָסקאָווע

ברויט. מיר ארבייטען שוין אין שאפ. דאס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאך צו יונג. אין שאפ נעהען ארבייטען דערוויי? צוויי פון אונזער משפחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני. וואס הייסט ארבייטען אין שאפ, און ווי אזוי ארבייט מען דארט? — דאס גאה איך אייך דערצאהלען.

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

א.

ווי אזוי מע אַרבייט אין שאַפּ — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען. וואָרום איך וויים אַליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אהינצו ניט אַריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך וויים נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פּיני. אַלע אויפדערנאכט, אז זיי קומען אהיים פון שאַפּ, דער־צעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אַלע מאָל אויס־געמאטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאַפּער". ברכה האָט פיינט אָט דאָס וואָרט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. נאָך א וואָרט איז פאר־האַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אריבערטראָגען. דאָס איז א „ווינדע". א ווינדע הייסט דאָ א פענסטער. זאָגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי"... הייגט קאָן זי ניט הערען, אז מע זאָגט „סטאָקינגס". איהר וועט קיינמאָל ניט פאַלען דערויף, אז סטאָקינגס זענען זאָקען. אָדער, אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפ'ן וואָרט „דישעס"? דאָכט זיך, אז „פּאָסודע", זאָגט ברכה, איז א סך שענער? אָדער וואָס קאָז זיי פּשוט'ער

פון א „לעפעל"? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אוים, אז א לעפעל איז א „ספון". ניט אומזיסט זאגט ברכה א ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאנד, סטייק איז א מאכל, פּאַרק איז א גאָפּעל און אייגנעלש איז א שפּראַך"...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני ארבייטען אין צוויי באזונדערע שעפּער. איינער איז איין „אפּרייטער". דאָס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פּרעסער". איין אפּ־רייטער דארף ניט נייהאן מיט די הענט. ער שטעפּט ביי דער מאשין. דאָס דארף מען אָבער אויך קאָנען. עם שטעפּט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאָס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאטע, און אונזער טאטענ'ס טאטע, און אונזער טאטענ'ס טאטענ'ס טאטע איז קיינמאל קיין שניידער ניט געווען און א מאשין קיינמאל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאמען, זאגט די מאמע, פון לויטער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאָך שלעכט! איז דאָס אָבער אמעריקע. אין אמעריקע איז ניטא א זאָך, וואָס א מענטש זאל ניט קאָנען. אין אמעריקע לערענט מען זיך אוים. א סימן האָט איהר — למאי א רב? זיין א רב דארף מען דאָך אודאי קאָנען. א רב מוז חאָטש קאָנען פּסק'ענען שאלות. פון דעסט־וועגען זענען פּארהאַן אין אמעריקע רבנים, דא הייסען זיי „רעוו־רענטען", וואָס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האָט זיך דא באקענט מיט א מוהל, מיט א רעוורענט, וואָס מע נעמט איהם אויף ברית'ען. אין דער היים איז ער געווען א שניידער, אין נאָך א דאמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?"...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!"...

ג.

ווי אַזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערנט שטע־
פּען? — למאי ווי אַזוי איז דער דאָמסקי שניידער געוואָרען א
מוהל? איז אליהו נעבאָך טאַקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע
האָט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבער־
געהן מיט דער מאשין. איז ער דורכגעגאַנגען עטליכע מאָל הין
און צוריק און איז געוואָרען אַל־ריט. אויף מאָרגען האָט ער
שוין געשטעפּט. מאָהלט אייך, אז אָך און וועה איז געווען צום
שטעפּען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט
געקאָנט באַווייזען? ניט מחמת ער האָט זיך געפּוילט ארבייטען.
חס וחלילה! פּיני וועט אייך געהן ארבייטען טאַטשקע־ארבייט —
אבי מאַכען א לעבען אין אַמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט
א נידעריגע ראיה און טהוט אַלסדינג חאַפּענדיג. מע האָט איהם
אויך אַוועקגעזעצט ביי דער מאשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע
האָט איהם אויך געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי
איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאשין. האָט זיך געטראָפען
מיט איהם איין אומגליק. דאָ וועדר דאָס אָנגערופען: „איין
עקסידענץ". אונזער חבר פּיני האָט אין אייליגיש פּאַרטשעפּעט
דעם פּידזשאַק און האָט צוגעשטעפּט דעם לינקען ארבעל צו דער
מאשין. א גליק חאָטש, וואָס ניט די האַנט. וועה־וועה, וואָס מע
האָט זיך אָנגעלאַכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגע־
הויבען א הוררא! „גרינהאָרן" האָבען זיי איהם א נאָמען געגעבען.
גרינהאָרן איז די טייטש א גרינער. און א גרינער הייסט אזעל־
כער, וואָס איז נאָר־וואָס אראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט
ניט, וואו א טיר עפּענט זיך. גרינהאָרן איז א בזיון. ערגער פון
א גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען, ווי זאָגט ברכה, א האַלבע
צרה. דאַרף זיך טרעפּען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

ד.

פונקט אין דעם שאָפּ, וואו מיין ברודער אליהו האָט נעאַרבייט ביי דער מאשין און אונזער חבר פּיני איז אויך געקומען לערנען די ארבייט, האָט זיך נעפונען אונזערער איין אלטער באקאַנטער און פּיני׳ס א שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האלט קאָפּ, זענען מיר מיט׳ן הייסינער שניידער נעפאָהרען אינ־איינעם אויף איין שיף, אויפ׳ן „פרינץ אלבערט". איהר דערפּט נעדענקען מסתמא דאָס אויך, אז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער נעווען אויף מעסערשטעך. באדערף נאָט פּיט־רען אזוי, אז פּיני זאל זיך מיט איהם באַנעמען אין איין שאָפּ. און נאָך ווי אזוי באַנעמען! אין דעם דאָזיגען שאָפּ איז דער הייסינער שניידער א גאנצער מאכער. ער איז ניט קיין אָפּרייטער ביי דער מאשין, נאָר א „קאטער". דאָס הייסט, ער איז א צו־שניידער. ער שניידט־צו, און די אָפּרייטערס נייהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האָפּט נאָר אין גיכען ווערען א „דעזיינער". דאָס איז שוין נאָר א גרויס שטריימעל. א דעזיינער הייסט אזעלכער, וואָס מאכט פאסאָנען. א דעזיינער פאַרדיענט פופציג טאָלער א וואָך, און פּינף און זיבעציג טאָלער א וואָך, און הונדערט אויך! אז עס באגלייט א מענטשען, וויסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם ניט גאָט גאָר, דעם אנדערען גאָרניט"...

ה.

אז פּיני איז אריינגעקומען אין שאָפּ, קומט איהם דער הייסי־נער שניידער אקענען. ער שטעלט אוועק אויף איהם די שארפע ברילען, ציהט־אויס פּיני׳ן א יד און מאכט צו איהם: „העלאָו, לאנדסמאן! האו דו יו דו?"... דאָס הייסט: „שלום־עליכם, וואָס מאכט איהר, רב קרוב?"... קוקט אויף איהם אונזער חבר פּיני

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. וועט איז דער לץ? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אז יענער האָט איהם אָנגערופען דעם נאָמען פּונ׳ם שיף „פּרינץ אַלבערט", האָט זיך פּיני דערמאָנט וועט דאָס איז. און ס׳איז איהם נעווען, זאָגט ער, דריי לעבער אין האַרצען! דאָכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסינער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פּיני, זיין פּנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פּאַרדיענען טויזענד טאָלער א שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאַפּ ניט זיין קיין מינוט גופילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט׳ן צוגעשטעפּטען ארבעל...

ו.

בקיצור — פּיני שוין ניט זיין קיין אָפּרייסער. ער נעהט אוועק אין איין אַנדער שאַפּ און באשטעלט זיך דאָרט פּאר א פּרעסער. א אונטערפּרעסער דערווייל. אז ער וועט זיך אויס־לערנען די ארבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?

— מע קאָן ניט וויסען. — זאָגט פּיני. — קיינער וויסט ניט וועמענ׳ם מאַרגען ס׳איז. ניט קאַרנעגי, זאָגט ער, ניט וואַנ־דערביל׳ד, ניט ראָקעפעלער האָבען נעווואוסט, אז זיי וועלען אמאָל זיין דאָס, וואָס זיי זענען...

דערווייל וועדר נאָך פּיני גוט פּארשווארצט. און אלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אלסדינג טהון חאָפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אלע טאָג אהיים א צעבריהטער.

איינמאָל איז ער געקומען מיט א סקאַנדאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי׳ם פּרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פּרעסען צו זיין נאָז? זאָגט פּיני, אז זיין נאָז האָט ניט געווארט, ביז דאָס פּרעסען וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן באשטעהן, זאָגט ער, אז זיין נאָז זאָל געהן צום פּרעסען. ווי קומט זי, די נאָז, צום פּרעסען? לאָזט זיך אויס, אז פּיני האָט

נאָר נעוזכט א שטיקעל ארבייט, און וויל ער האָט א נידעריגע ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען האָרט צום טיש און האָט געטראָפען מיט'ן שפּיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגעגליהטען פּרעסעל.

— א שלים־מזל אז ער פּאָלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף א שטיין...

איך מיין, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה. מיין שוועגערין קאָן אריינזאָגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאָמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האָט אמאָל געזעהען, אז וויבער זאָלען זיין צופריעדען? זיי באָווייזען אונז, מאָנסביליען, וואָס מיר דאָרפען אזוי האָרעווען אין אמעריקע, בכדי צו מאָכען א לעבען. א קליינינקייט — ארבייטען אין שאָפּ! אז האָלב נאָך זיעבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער ארבייט. א שעה נעמט־צו דאָס פּאָהרען אהין. עפּיס איבערחאָפּען דאָרף מען. דאָוונען דאָרף מען דאָך אודאי. היינט רעכענט־אויס, וועלן מיר דאָרפען אויפ־שטעהן? און פּאָרשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו. וואָרום טאָמער פּאָרשפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אראָפּ פּאָר יעדע פּינף מינוט א האָלבען טאָג ארבייט. ווי אזוי וווּיסט מען דאָס, צי איהר האָט פּאָרשפּעטיגט, אדער ניין? דערויף איז דאָס אמעריקע. אין אמעריקע האָט יעדער שאָפּ אזא מין זייגער. אז איהר קומט אין שאָפּ, געהט איהר צו צום אלעם ערשטען און טהוט א קוועטש דעם זייגער. וועדר דאָס אָנגעפּופען אויף זייער לשון: „פּאָנטשען די קלאָק". „קלאָק" איז א זייגער און נעמט זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. א גלאָק קלינגט און א זייגער, זאָגט ער. קלינגט אויך. אָבער נאָר א וואָנט־זייגער. א

סימן האָט איהר: א קעשענע־זייגערל קלינגט ניט, הייסט עס „וואטש". פרעג איך ביי אליהו'ן: „פאר וואָס עפּים וואטש?" זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?" זאָג איך: „וואטשעל". פרעגט מיך אליהו: „פאר וואָס עפּים „וואטשעל"?" זאָג איך: „אז א זייגער איז א זייגערל, דאַרף זיין וואטש א וואטשעל. עלעהיי, זאָג איך, א „באָי" איז א יונג, איז א יונגל „באָיטשיק", און א קליין יונגעלע — א „באָיטשיקעל"... ווערד אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אז איך האָב זיך אויסגעלערנט פון אונזער חבר פּיני זאָגען אלסדינג פּארקעהרט. א גליק, וואָס פּיני איז ניטא דערביי. פּיני זאָל זיין, וואָלטען זיי זיך שוין צעאַמפּערט איבער'ן וואָרט „וואטש", אזוי ווי זיי האָבען זיך געאַמפּערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „ברעקפּיש" — אָנבייסען. דערפּאר, זאָגט אליהו, איז אַיין אָנבייסען ברעקפּיש, וועיל צום אָנבייסען עסט מען פּיש, אָדער הערינג. זאָגט פּיני: „ווי באַלד אז הערינג, פּאר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „ברעקהערינג"?" זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז א הערינג — ניט קיין פּיש?" פּיהלט זיך פּיני, אז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פרעגען ביי אַיין אַמעריקאַנער אידען!" און מע פּוילט זיך ניט און מע שטעלט־אַפּ א געגאָלטען אידען אין מיטען גאַס (שבת איז דאָס געוועזען) און מע טהוט איהם א פרעג אויף א טשיקאַוועסט: „פּעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אַמעריקע?" זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?"... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּים פרעגען. ניט אונז צו פּארשטעהן, פּאר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף אַיין אָנבייסען ברעקפּיש?" קוקט זיי אַן דער איד און זאָגט צו זיי: „וועד האָט דאָס אייך געזאָגט, אז אויף אַיין אָנבייסען זאָגט מען ביי אונז ברעקפּיש?" „ווי אזוי זשע דען זאָגט מען?"

— ברעקפּעסט! ברעקפּעסט! ברעקפּעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאָל דער איד גלייך אין פּנים אריין און איז זיי מכבר מיט'ן נאָמען „גרינע חיות"...

ח.

איך האָב מורא, אז מיר וועלען זיך מיט'ן שאָפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז די ארבייטער האָבען צרות פון'ם „פּאַרמאַן". יעדער שאָפּ האָט א פּאַרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פּאַרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פּאַרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו ארבייט, איז דער פּאַרמאַן א המן, א רשע מרושע. ער איז אליין אמאָל געווען אַיין אָפּרייטער. נאָר ער האָט זיך ארויפגעארבייט און איז געוואָרען א פּאַרמאַן. די ארבייטער זאָגען, אז ער איז ערגער פון'ם „באָס". באָס איז א לשון־קודש־וואָרט און שטאָמט פון'ם וואָרט „בעל־הבית". אזוי זאָגט אליהו, און פיני מוז אָפּשווייגען. וואָרום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פּאָרט א חזן'ס א זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פּאַרמאַן. מע האָט ארויס־געלאָזט א קלאָנג אין שאָפּ, אז דער פּאַרמאַן רוקט דעם זייגער. אזוי, אז וועו איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פּארשפּעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אזא ממזר?... און אונזער חבר פיני דער־צעהלט פון זיין שאָפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פּאַרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם ארבייטער א קוק טהון אין א פּייפּער אריין. לייענען א צייטונג ביי דער ארבייט — חיות ניט זיכער! רויבערען שמועסט מען ניט. א וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צוויישען זיך. ס'איז אזוי שטיל, זאָגט ער, אז מע קאָן הערען א פליעג! אויסער דעם טראסק מיט'ן גראנערען פון די מאשינען. נאָך א מעלה האָט זיין שאָפּ. דאָרט וועלען די פרעסלעך אָנגעוואָרעמט מיט גאָז. דאָ זאָגט מען ניט גאָז, נאָר „גען". דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אזוי ווי ביי אונז גאָז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאָז. מע דאַרף זאָגען גען. אקוראט פּארקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען גען, וואָלט מען דאָ מסתמא גע־זאָגט גאָז.

ט.

חקיצור, די גאַנצע פון די פּרעסלעך פּארהאַקט אזוי דעם קאָפּ, אַז די ארבייטער אין שאַפּ פאַלען חלשות און מוזען סטאַפּען די אַרבייט. רעכענט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע". דאָס הייסט, אַז עס קומט צום אָפּנעמען פּאַר דער וואָך, וואָס מע האָט פּארדיענט, וועהד א לאָך. דאָ האָט איהר פּארשפּעטינט פּינף מינוט — אַראָפּ א האַלבער טאָג. דאָ זענט איהר צו־פּריה אַוועקגענאַנגען — אַראָפּ א האַלבען טאָג. דאָ זענט איהר געפאַלען חלשות — פּארפאַלען א טאָג.

ניין. מע קאָן שוין מעהר ניט אַריבערטראָגען. מע וועט מוזען אַרויס אין א סטרייק.

X

מיר סטרייקען!

מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאָר ניטאָ קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אַז מע סטרייקט. דאָס האָט אזא פנים, ווי אַז איהר לערנט ביי א רבי'ן, וואָס שלאָגט זיך צו שטאַרק, נעמט מען אָפּ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אַנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען אויפגעהערט צו געהן אין שאפּ. אונזער שטוב האָט שוין גאָר איין אַנדער פּנים, זינט זיי זענען אין דער היים. אַזוי האָבען מיר זיי אָננעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטאָג. וואָרום, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אַז מע ארבייט אין שאפּ, מוז מען אויפשטעהן כאור, בכדי מע זאָל חלילה ניט פּארשפּעטיגען. און אַז זיי זענען געקומען אהיים, פלעג איך שוין שלאָפען. פּאר וואָס? דערפאר, וואָס זיי האָבען געארבייט „אָוווערטיים". דאָס הייסט, אַז אלע אַנדערע ארבייטער זענען געגאַנגען אהיים, זענען אונזערע לייט נאָך געזעסען אין שאפּ ביי דער ארבייט. ניט דערפאר, וואָס מע האָט זיי געגעבּ פון קהל. זיי האָבען געארבייט אָוווערטיים, בכדי זיי זאָלען מעהר פּאר־דיענען. אי, אַז ס'איז געקומען צום צאָהלען, האָט מען ביי זיי

אפגעריסען טעג — וואָס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, גזלנים זענען אונז באפאלען"... אזוי האָט געזאָגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי, דו ביזט א לעקיש! — זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. וועז זי, זאָגט זי, זאָל ארבייטען אין א שאַפ, וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפייען אין דער קאשע. זי זאָגט, אז אלע פאַרלייט מיט אלע באָסעם וואָלטען ביי איהר געקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאָן!

ב.

דערפאר האָט זי זיך געקיהלט דאָס הארץ, אז אלע שעפער האָבען ערקלעהרט א סטרייק. דאָס הייסט, אלע שניידערס, ווי־פיעל ס'איז פאַרהאַן אין ניו־יאָרק, האָבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באי. וועהרוועה, וואָס סע האָט זיך אָפגעטהאָן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האָלס! א „האָל" — איז א זאָל, אָדער א טהעאַטער. מע קלויבט זיך צוזויף אהינצוצו אלע שניידערס פון נאָנץ ניו־יאָרק אויף א מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דאָרט אָן אזעלכע ווערטער, וואָס איהר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט: „דזשענעראל סטרייק"... „יוניאָן"... „אָהגאַניזירט"... „אכט און פערציג שטונדען"... „העכערע ווייזשעס"... „בעסערע באהאנדלונג"... „סקעבס"... „סטרייק־ברעכערס"... „פיקעטס"... און נאָך כדומה אזעלכע ווערטער, וואָס איהר פאַרשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער פאַרשטעהט זיי יאָ. נאָר געבען מיר צו פאַרשטעהן קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאָגט ער מיר, וועסט דו אליין פאַרשטעהן". עס קאָן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראָפחאָפען אויף פאָפיער. אויסמאָהלען איטליכען באזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואָס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

ב.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין ווארט. ער גיהט נאר צו צו איטליכע רעדעל און שטעקט איין די נאז. אדער ער לעגט־צו איין אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטארק אויפגערעגט. א פארגעניגען צו זיהען מיין ברודער, ווי ער שאקעלט־צו מיט'ן קאפ יעדען איינציגען, וואס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואס יענער זאל ניט זאגען. אט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולקע אויף איין זייט קאפ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האט איהם אנגענומען ביי א לאץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעווארפען דער גאנצער טארעראם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק נאר נישט אויספיהרען. מחמת די „אספאיישאן" פון די „מאנופעקטשורערס" איז צו שטארק פאר אונז! שאקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאפ. און איך האב זיהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואס באדייט „אספאיישאן" און „מאנופעקטשורערס", ווי איך... וואהרום אט איז צוגעגאנגען צו אליהו'ן איין אנדער שניידער מיט א פנים פון א קאטשקע. אז ער רעדט, פאטשט ער מיט די ליפען. דער שניידער האט אנגענומען מיין ברודער פאר א קנעפעל און האט לאנג איבער איהם גערעדט, געפאטשט מיט די ליפען. ער האט אלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפען, אויס־קעמפען ביז'ן סוף!"... האט איהם מיין ברודער אויך אויסגע־הערט און אויך צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ. איין עבירה, וואס מיין שוועגערין איז דא ניטא. זי וואלט איהם שוין עפים אריינגע־זאגט...

ד.

גאנץ אנדערש האט אויסגעזעהען אונזער חבר פיני. ווער עס האט איהם ניט געזעהען און ווער עס האט איהם ניט געהערט רעדען אויף א מיטינג. — דער האט גאר קיין שענס ניט געזעהען

אויף זיין לעבען. אונזער פּיני׳ס פּינור דאַרף אייך זיין באַקאַנט נאָך פון מיינע פּריהעריגע מעשיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאַנגער שפּיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל אַריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאַנגע שמאַלע הויזען, איין הויז אַראָפּ, איין הויז אַרויף, און זיין שניפּס אויף דער צעשפּילע־טער מאַנישקע — האָט איהר אודאי אויך ניט פאַרגעסען. היינט זיין רעדען, זיין פּינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ׳ם אַרבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אַצינד שטעלט אייך פאָר, אז פּיני צעהיצט זיך און רעדט פאָר איין עולם פון טויזענדער מענטשען, וואָס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אַנגעהויבען האָט ער אזש פון קאָלומבוסען, ווי אזוי ער האָט אַנטדעקט אמעריקע, און איז באַלד אַרויף אויף די פאַראייניגטע שטאַטען, און האָט זיך פאַרמאַסטען צו רעדען און צו רעדען. האָט מען איהם ניט געלאָזט.

— ווער איז דער ספּיקער? — פרעגט איין שניידער ביי׳ם אַנדערען.

— א גרינהאָרן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואָס ווילּ ער?

— וואָס באַדערט ער?

— וואָס האַקט ער א טשיניק?

— שאַראַפּ! — שרייט אויס איינער, און א סך אַנדערע חאַפּען איהם אונטער:

— שאַראַפּ!...

ה.

„שאַראַפּ" איז אפילו א מיאום וואָרט. די טייטש פונ׳ם וואָרט איז „אַראָפּ פונ׳ם מאַרק!" נאָר אונזער חבר פּיני שרעקט זיך ניט פאָר קיין ווערטער. פּיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי א פּאָס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואָרפען דעם

צאָפּען. איחר קאָנט צוהאַלטען מיט דער האַנט, פֿארשטאָפּען מיט א שמאַטע — עס וועט אייך קיין זאַך ניט העלפֿען. ביז דאָס וואַסער וועט ניט ארויסגעהן ביז'ן לעצטען טראָפּען, איז איין עביר׳ה אייער טרחה. פֿיני מוז אָפּרעדען זיינס. סיידען מע זאָל איהם ארָאָפּשלעפּען פֿון דער ביהנע. דאָ הייסט עס ניט ביהנע. דאָ הייסט עס „סטיידזש". איצטיגס מאָל האָט מען איהם מאַקי נעמוזט אזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פֿרעמדע, האָבען איהם גענומען פּאר בייד׳ע הענט און מע האָט איהם מיט כבוד ארָאָפּ־גענפיהרט פֿונ׳ם סטיידזש. דאָס האָט איהם אָבער גאָרניט גע־שטערט אויסצופֿיהרען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט אויספֿיהרען. ער האָט דאָס איבעריגע דערדעט, שוין געהענדיג מיט אונז אהיים. און אז מיר זענען געקומען אהיים, האָט ער נאָך לאַנג גערעדט פּאר מיין מאַמען און פּאר מיין שוועגערין ברכה און פּאר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאכט, אז וועלטיג פֿיני האָט גע׳טענה׳ט, איז ער גערעכט. נאָר געהט רעדט מיט ווייבער. אז פֿיני האָט זיך גוט אָנגערעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואָס איז דעם אינדיק פּאר א חילוק, צי מע קויפֿט איהם פֿורים צו דער סעודה, צי פּסח צום סדר?...

מאַמער ווייסט איהר, וואָס מיינט דערמיט ברכה?...

ו.

דערווייל נעהט אוועק א טאָג און א טאָג. דער סטרייק איז א סטרייק. די ארבייטער זענען שטאָהל און אייזען. מיטינגען מאכט מען אלע טאָג. און אלע מאָל אויף א נייעם פּלאַץ. די מאנופֿעקטשורערס, הער איך זאָגען, האלטען זיך אויך שטאַרק. זיי ווילען ניט נאָכגעבען. זיי וועלען אָבער מוזען נאָכגעבען. אזוי זאָגען אלע. ניטאָ א זאָך, וואָס די ארבייטער זאָלען ניט אויס־

פיהרען. ס'איז אמעריקע! עס האלט שוין ביי'ם לעצטען מיטעל. אז דאָס וועט ניט העלפען, איז עק וועלט! אזוי זאָגען אונזערע לייט. וואָס איז דאָס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפ־זאמלען אלע סטרייקער פון גאנץ ניו־יאָרק און מיר וועלען דורכ־געהן איבער די סטריטען מיט א מארטש. דאָס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאציערען מיט די פאָהנען איבער דער שטאָדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאָס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אָבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שוועגערין ברכה, זאָגט זי, אז ביי איהר זעהט דאָס אוים, ווי קינדער שפּיעלען זיך אין סאָל־דאטלעך... זי זאָגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האָט איהר בראַרפט אָנקוקען אונזער פּיני'ן און הערען, וואָס ער האָט איהר געזאָגט דערויף!

.7

מיר האָבען שוין געהאלטען מיט'ן סטרייק גאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאי. דעמאָלט איז א יום טוב אין אמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאָגט מען, אז מע דער'הרג'עט א מענטשען. א קלייניגקייט — דער פערטער דזשולאי? דאָס איז דאָך דער טאָג, וואָס די פאראייניגטע שטאטען האָבען זיך באפרייט פון די שונאים...

איך און מענדעל זענען שוין געווען יום־טוב'דיג. איז אונז פארשטעהרט געוואָרען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האָט מען נע'הרג'עט א מענטשען. די ידיעה האָט אונז געבראכט פיני. ער איז געווען אויפ'ן אָרט און האָט געזעהען דעם נע'הרג'עטען. ער זאָגט, אז דער מענטש האָט פאהדיענט דעם טוידט. ער איז נע־וועז, זאָגט ער, א געננסטער. פרעגט איהם די מאמע: „וואָס הייסט א געננסטער? א גנב?" זאָגט פיני: „עהנער פון א גנב!"

פרענט איהם די מאמע: „א גזלן?" זאגט פיני: „ערגער פון א גזלן!" פרענט די מאמע: „וואס קאן זיין ערגער פון א גזלן?" זאגט פיני: „א נענגסטער איז ערגער פון א גזלן. וואָרום א גזלן איז א גזלן, און א נענגסטער איז א גערונגענער גזלן. דעם מענטשען האט מען גערונגען, ער זאל שלאגען די סטרייקערס. איז ער באפאלען א מיידל א סטרייקערין און האט זיך פארמאסטען זי צו שלאגען. האט זי געמאכט א גוואלד, זענע, זיך צונויפגעלאפען מענטשען און ס'איז ארויס א געשלעג... מעהר האט מען פון פיני'ן ניט געקאנט ארויסבאקומען גארנישט. ער האט ארומגעשפאנט מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק. ער האט געפינעט מיט דער נשמה. ער האט געשפריצט מיט פייער. ער האט זיך גערישען ביי די האר און געשאטען מיט ווערטער און מיט נעמען:

— אי־אי, קאלומבוס! אי־אי, וואשינגטאן! אי־אי, לינקאלן!

דער סוף איז געווען — פיני האט זיך אויפגעהויבען און איז אנטלאפען!

ח.

ביז עפים וואס, דערווייל האט דאס אונז געטראפען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האט זיך געשווארען ביי איהר געזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט ארויסלאזען אויף דער סטרייט פאר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואָרום ווי־באלד אז עס האלט שוין, זאגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטרייט — איז שוין עק וועלט! זי האט אנגעוואָרפען אויף אונז אלעמען אזא פחד, אז טייבעל האט זיך צעווייניט, ווי א קליין קינד. גאט וויסט, וואו איהר פיני איז אצינד!... האט די מאמע שוין פארגעסען אן אונז און האט געזומען אויסרעדען דאס הארץ נעבאך טייבלען: אז מיר האבען א שטארקען גאט. און אז עס וועט איהר פיני'ן גאר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

גאָט׳ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס וועלען, אם ירצה שם, אמאל זיין. וואָרום דערווייל האָט נאָך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאָקטערט זיך און האָפט, אז זי וועט נאָך אמאל האָבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאָגט די מאמע.

— אָמן הלואי! — זאָג איך און חאַפּ א פּאטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שיינעץ און זאָל ניט שטופען די צונג אהין, וואו מע דארף ניט...

ט.

נעלויבט איז גאָט — געקומען בין איך. און געקומען איז ער מיט א שמחה, א גדולה: דער מענטש דער נענגסטער, וואָס מע האָט איהם גע׳הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר א קאליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער־הרג׳עט אויף טוידט. מע האָט איהם נאָר אזוי גוט אָנגע׳הרג׳עט. מע האָט איהם אויסגעזוצט איין אויג און איבערגעבראָכען א האנט. „א מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין נענגסטער!" האָט אָבער די מאמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פארהאן א גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פאר וואָס, זאָגט זי, קומט איהם, מע זאָל איהם איבער־ברעכען א האנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאָך, זיי זאָלען האָבען א טאטען א קאליקע?"...

י.

דער סטרייק האָט זיך פארצויגען, און מיר געהען ארום אהן א שטאָך ארבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס מענטש. די מאמע רעדט איהם אויס דאָס הארץ. זי זאָגט, אז דער גאָט, וואָס

האָט אונז געבראַכט קיין אַמעריקע, וועט אונז מסתמא ניט פאר־
לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פרייַנד
פּעסי די גראָבע און איהר מאַן משה דער אייַנבינדער און די איבע־
ריגע פרייַנד און גוטע פרייַנד קומען אַלע טאָג און טרייסטען אונז
מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד
ניט געפאַלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז מע מוז לעבען
אין אַמעריקע נאָר פון שניידערייַ? מע קאָן מאַכען א לעבען אָהן
שניידערייַ אויך. והראיה? אָט וועל איך אייַך דערצעהלען, ווי
אזוי מיר מאַכען א לעבען אין אַמעריקע.

XI

כתריל־עווקע אין ניו־יאָרק

XI

כתרי־לעווקע אין ניו־יאָרק

א.

אַיידער איך נעה אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לעבען אין דעם נייעם לאנד, מוז איך אייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין אמעריקע פון אונזערע פריינד און באקאנטע, ווייל נאָר זיי צו דאנקען האָבען מיר זיך ביסלעכווייז אַרויפנעאַרבייט און אָנגעהויבען צו מאכען א לעבען. לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דאָ פריינד און באקאנטע — קיין עין־הרע, קיין בייז אויג! נאָנץ כתרי־לעווקע האָט זיך אַריבערגעפעקעלט אהער, קיין אמעריקע. נאָך אונזער אַוועקפאָהרען פון דער היים איז געווארען, זאָגען זיי, דאָרטען א בהלה, א מהומה, א לויפענישׂ. עם האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, א מורא'דיגער פּאָגראָם, א שחיטה און א שרפה — נאָנץ שטאָרט איז אַוועק מיט'ן פייער! ווער האָט אונז געבראכט די נייעס — די מאמע. וואו ערגיץ א צרה, וועדט פריהער פון אלע נעווארירט די מאמע. פון וואנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרי־לעווקער שוהל. ס'איז פארהאן אזא שוהל אין ניו־יאָרק.

ב.

די ערשטע וואָך, אז מיר זענען נעקומען אין שטאָדט אַריין, האָט די מאַמע קודם־כל זיך צעפרענט אויף א שוהל, וואוהין צו גיין שבת דאוונען. זענען אין ניו־יאָרק, ברוך השם, פֿאַרהאַן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פֿעסי אַפֿגעפֿיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אַריין. די שוהל איז מאַקי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאוונען דאָר־טען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע". אָדער „די כתרילעווקער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דער־זעהען מיט א סך באַקאַנטע פון אונזער שטאָדט. טרעפֿט, וועמען האָבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אַכ־צעהן קעפּ, וועט איהר אויך נים טרעפֿען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער באָרד. אָט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אמאל א זינגערל, אויב איהר געדענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט זיין דאָבצי'ן. א קינד א קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאָרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פּאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אמעריקע און מאַכען א לעבען. הערש־בער איז דאָ א חזן און א מוהל און א מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס נים מלמד. דאָ הייסט דאָס „מיטשער". פֿאַר וואָס מיטשער? ווייל ער מיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפּט זיי שטיל־ערהייד, קיינער זאל נים זעהען. מחמת שלאָגען א קינד מאָר מען דאָ נים, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאָנץ פיין פּרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער, וואָס געווען, נאָר ער נעהט אַנדערש אָנגעטהאָן. אין דער היים וועז ער טהוט אָן אזא קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפֿען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פּאַרקירצט.

און די פֿאות אונטערגעהאקט. נאָר די באָרד טשעפּעט ער ניט. טשעפּען איהם אָבער אנדערע די באָרד. דאָ, אין אמעריקע, האָט מען פּיינט א באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פּיינט חזיר. אנומעלטען האָבען איהם דערטאָפּט אין מיטען סטריט שקציפ'לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געווא'לט אָפּשערען די באָרד. א גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם ארויסגעראטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אז ער גיהט אין סטריט, באהאלט ער די באָרד איג'ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך נעהאָט אונטערגענומען אמאל ארויס־צוטרייבען ביי איהם די מיין. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען נוזמאות. אויסטראכטען זאכען, וואָס נית נעשעטויגען, ניט נעפּלויגען. דאָס הייסט, ער איז א איד א לינגער. דאָ ווערד עס אָנגערופען א „בלאָפּער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אזעלכע גליקען, אז ווען ס'זאָל זיין חאָטש א דריטעל אמת, וואָלט אויך נעווען גוט. ער זאָגט, אז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער'ן נאנצען לאנד. ער שווערט מיט אזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען א משומד, אז דער פּרעזידענט אליין האָט זיך באשטעלט ביי איהם א פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז די מעשה מיט'ן פּרעזידענט'ס שטי־ווע'ל איז פּונקט אזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אמאָל נעהאט דערצעהלט, ווי אזוי די מיין האָבען ביי איהם אויפּנעמען א קאָז... דאָ, אז עמיצער דערצעהלט אזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם. אז ער „האָט א טשיניק". אדער

אז ער „בלאָפט". מיר נעפעלט בעסער די ווערטער „ער האָקט א טשייניק". עס איז מיר אזוי שטארק געפעלען, אז איך האָב עס ארויפגעחאפט אויף פאפיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסנעמאַהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האָלט א האמער. אויפ'ן טיש שטעהט א גרויסער טשייניק, און ער האָקט איהם... אלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך נעקאָטשעט פאר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט א האלבען שמייכעל. ער שלאָגט מיך שוין מהר ניט דערפאר, וואָס איך מאך מענמשעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז ניטא וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק"...

ד.

וואָס דאַרפט איהר מהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אלע האָבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאָדען, חאָטש א דריטחלק, — איז ער אויך דא, אין אמעריקע. ער איז שוין אָבער אוים נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אוועקגע'הרג'עט דער פאָגראָם. דאָס הייסט, פונ'ם פאָגראָם גופא האָט ער אליין ניט אזוי שטארק געליטען. דאָס הייסט, גראָבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואָנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צענומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אלע אין א קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגענאַנגען פון הונגער. דאָס אלסדינג וואָלט געווען א האלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אלע זיינע בעלי־חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנזעצען. ווער וואָלט זיך גערעכט, אשטייגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפען אָנזעצען און אנטלויפען פון כתריעווקע? אין מיטען בייגאכט איז ער אנטלאָפען. וואוהין — קיין אמעריקע. זיין זוהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאכט פון מיר, וואָס איך פאָהר קיין אמעריקע? איצט

שלעפט ער זיך ארום דאָ איבער די סטרימען. אז ער דערזעהט מיך, אנטלויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן צו רעדען מיט מיר. המנ׳ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער מוז איהם מאכען בלוי דאָס אנדערע אויגעל. מענדעל האָט רעכט, אז מע נעמט זיך איבער, אָדער אז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה׳כע די רופא׳טע זענען אויך דאָ. איהר נעדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע וויינשעל, מיט זייערע עפעל און מיט זייערע בארען? איז דאָס אלסדינג אוועק מיט׳ן רויך און מיט׳ן פייער. מע האָט זיי פארברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאכט פון אלסדינג אש. איהר זאָלט זיי אנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אלט. ער שטופט א פושקארט מיט עפעל און מיט אראנדזשעס, און זי פערעלט מיט ווייסאָצקי׳ס טיי. „אז אך און וועה — זאָגט די מאמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען"...

— א שענע ריינע כפרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האָלט מיט איהם. א מצוה אויף מנשה׳כע די רופא׳טע. זי איז נעווען א רשע׳טע. געזשאלעווען איין ארעמאן א פארפוילטען עפעל, וואָס איז אראָפגעפאלען פונ׳ם בוים. זי מיינט, אז איך האָב שוין פארגעסען די מעשה, ווי אזוי מע האָט מיך אמאל געפאקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס נעדענקען וויי! איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך ארומגעשלעפט איבער אויסלאנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפאָגראָמעווען אונזערע בתרי׳לעווקער אידען, נעראבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

א סברה, אז אונזער אלבע שטוב, וואס מיר האבען פארקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אפנעברענט נעווארען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז א שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואס דארט, אין דער היים, איז ער נעווען א בעל־הבית פאר זיך, און דא, אין אמעריקע, ארבייט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפרעסער" ביי הויזען, און אמאל איז ער איין „אפרייטער" ביי דער מאשין. ער פארדיענט, זאגט ער, זיינע זיעבען־אכט טאלער א וואך. עס וואלט איהם געווען, זאגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכען א לעבען, ברענגען איהם אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיעל. זיי ארביטען ביי „שוירטס". העמדער הייסען דא „שוירטס". פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאר וואס הייסען העמדער „שוירטס"? זאגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואסער א שוהש עס נעמט זיך דאס ווארט „שוירטס". זאגט צו איהם אונזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאך א סך אנדערע וואורטער? זאגט אליהו, אז פון אנדערע וואורטער ווייסט ער יא דעם שורש. פרעגט איהם פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך דאס ווארט „בוטשער", און פאר וואס איז בוטשער א קצב?" זאגט איהם אליהו: „דערפאר, וואס א קצב צעבוטשערט דאס פלייש אויף שטיקלעך"... פרעגט איהם פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך עס, וואס א שניידער הייסט דא „אפ־רייטער"?" זאגט אליהו: „דאס נעמט זיך דערפון, וואס... וואס... וואס האסט דו זיך צוגעטשעפעט צו מיר? וואס בין איך מחויב דיר צו פארטייטשען אלע וואורטער, וואס מע זאגט דא אין אמע־ריקע?"

— ששא! שריי ניט! מע וועלט פון דיר ניט גליקליך! — זאגט פיני און דרעהט זיך אוים צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפעס א זאך, זאלסט דו קיינמאל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואורום ער ווייסט ניט.

— איהר ווייסט ביידע מעהר פון א טוידטען! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פאררעדט פון זייטינע זאכען און האָב פארגעסען, אז איך האָב נענומען אויסרעכענען, ווער פון אונזערע באקאנטע זענען דאָ, אין אמעריקע. א חוץ אונזער חבר פיני׳ס משפחה, איז נאָך כתרילעווקע אצינד אין אמעריקע. און ס׳איז א סברה, אז פיני׳ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני׳ס פאָטער, הערש־לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער־מאכער שרייבען צו פיני׳ן, אז זיי וואָלטען שוין לאנג ארויסגע־פאָהרען, האָבען זיי ניט מיט וואָס. בעטען זיי, מע זאָל זיי ארויס־שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאָלער אויף אייגצוצאָהלען איין אויפגאָב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפס־קארטען אויף אויסצוצאָהלען. און זיי וועלען מיט גאָט׳ס הילף געווינס אויסצאָהלען. וואָרום זיי קומען אהער ניט מיט לעדיגע הענט. הערש־לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האָט צוגעטראכט א נייעם אויוועג. אזא מין אויוועג, וואָס מע דאַרף צו איהם האָבען זעהר ווינציג האָלץ. כמעט גאָלע גאָר ניט. ווי אזוי? דאָס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האָט אויסגעקלעהרט א זייגער, וואָס נאָך אמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואָס זשע איז דאָס פאר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואָס מע שרייבט צו פיני׳ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז א געוועהנליכער וואנט־זייגער מיט א געוועהנליכען ציפערבלאט. נאָר וואָס דען? אז איהר קוקט זיך גוט צו צום ציפערבלאט, דערזעהט איהר אויסגעמאָהלט די זון

מיט דער לבנה מיט אלע צוועלף שטערען. בייטאג זעהט מען מעהר ערוים די זון. און ביינאכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פארטיג? האט צייט! אלע מאל, וועז דער זיינער שלאגט־אוים צוועלף, עפענט זיך אויף פאר אייערע אויגען א קליין טירעלע און עס קומט ארוים פריהער איין אפיציער מיט א שפאנע. דערנאך צוועלף סאלדאטען־מוזיקאנטען. דער אפיציער טהוט א מאך מיט דער שפאנע, און די צוועלף סאלדאטען שפיעלען אף א מארש און געהען אוועק. מאכט זיך צו דאס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאן מען מיט אזא זיינער פארדיענען געלט אין אמעריקע? אויף דעם זייגער האט פיני'ס פעטער פארבראכט היב־שע עטליכע יאהר. ער איז שוין נעווען ביי איהם כמעט אינ־גאנצען פארטיג. האט מען איהם בעת פאנראם צעריבען אויף שטיקלעך. נאר עס מאכט ניט אוים. אבי דער שכל פונ'ם זיינער איז געבליבען ביי איהם. לאז ער נאר קומען קיין אמעריקע, וועט שוין זיין, ווי מע זאגט דא, אללרייט.

מ.

און ווי אזוי מיר מאכען א לעבען — האב איך אייך נאך אלץ ניט געזאגט. נאר דאס לאז שוין זיין אויף מארגען.

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און נע־נומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פֿאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי געהט אַלע שבת דאַוונען אין כתריל־עווקער בית־המדרש, באַגענענט זי זיך מיט מענטשען. האָט זי זיך באַקענט מיט דער פֿרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. ווארום אַ גבאי אין אַ שוהל היסט דאָ „פֿרע־זידענט". די פֿרעזידענטיכע איז אַ וואויל אידינע און האָלט פון מיין מאַמע. דערפֿאַר, וואָס מיין מאַמע וווייסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האָלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די הינע ווייבער וווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שוועגערין ברכה זאָגט, אַז די היגע ווייבער געהען אין שוהל אַריין נאָר צו באַווייזען זייערע בארליאַ־טען. דאָ היסט דאָס „רייסאָנטם". און אַז זיי זענען מחילה גרויסע בהמות. אַזוי זאָגט ברכה. און אַז זיי וווייסען ניט קיין צלם פֿאַר קיין אלף. און אַז זיי קאָנען נאָר גוט פֿרעסען און רערען לשון־הרע... האָקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אַז „אָט דאָס

אליין, טאכטער לעבען, איז דאך אויך לשון־הרע"... פארענטפערט זיך ברכה, אז זי מעג, ווארום זי זאגט דאס פאר איינעם, ניט פאר פרעמדע... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פרעזידענטיכע און צו איהר מאן, דעם פרעזידענט פון דער כתרי־עווקער שוהל.

ב.

האט איהר וועג נעהערט פון דער „היברו ניישאנאל ווארשט קאמפאניע"? דארט פארקויפט מען אידישע כשר'ע קאלבאסעס. דארע קישקע, געבראטענע צונגען און גערויכערטע פליישען. אין אלע עקען שטאדט האבען זיי „סטארס", וואו איהר קומט אריין קויפען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האט צייט, הייסט איהר אייך דערלאנגען הייסע קישקעלעך, נאר־וואס פון דער זאך, און איהר עסט דאס מיט חריין, ארער מיט זענעפט. ווי אזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלט, קאנט איהר זיך הייסען דערלאנגען נאך א פארציע. איך און מיין חבר מענדעל האבען אמאל אריינגעשטעלט דריי פארציעס און האבען געפיהלט, אז מיר וואלטען ביינעקומען נאך צוויי פארציעס — איז ביי אונז אבער אויסגענאנגען פאדעם... נאר ניט דאס האב איך אייך געוואלט דערצעהלען.

ג.

וואס איך האב אייך געוואלט דערצעהלען איז אט וואס. דער פרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו ניישאנאל ווארשט קאמפאניע". האט די מאמע דורך דער פרעזידענטיכע נע'פועל'ט ביי'ם פרעזידענט, אז מע זאל אריינגענעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאנאל ווארשט קאמפאניע" פאר א מענטשען. דא הייסט עס א סיי'לעסמאן, א

פארקויפער. און ניט נאר א פארקויפער אליין, נאר טאקי א „ווייטער" אויך. דאס הייסט, אז איינער קומט אריין און הייסט זיך דערלאנגען הייסע קישקעלעך — דארף מען זיך ניט שעמען און דערלאנגען. האט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געברעקעלט: „סטייטש, א יונגערמאן מיט א בערדעל, פייסי דעם חזנ'ס א זוהן און יונה דעם בעקער'ס איין איידעם, זאל זיין א משרת!"... האט איהם אונזער חבר פיני אוועקגענעבען א נאב. „וואס מיינסט דו? — האט איהם פיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט אינ'ם פארשאלטענעם כתריעלעווקע? דו ביזט אין אמעריקע ביזט דו! אין אמעריקע האבען אזעלכע פיינע מענטשען ווי דו, למשל, א קארנעגי, א ראקענפעלער, א וואנדערבילד, געפערלט מיט נאזעטען, ארומגעטראגען שוועבעלעך (דאס הייסט עם „מעטשעם") און געפוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייגן די געשיכטע פון א דושארדוש וואשינגטאן, פון א אייבראם לינקאלן, אדער פון אנדערע גרויסע לייט, וועסט דו זעהען, אז פייסי דעם חזנ'ס זוהן מעג אנשטעהן פארקויפען קישקעלעך"...

ד.

דא האט אבער אונזער חבר פיני געחאפט א מיאוסען פסק פון מיין מאמע. ווארום כל זמן פיני האט געשאטען מיט נעמען: קארנעגי, ראקענפעלער, וואנדערבילד, — האט איהר ניט געאהרט. נאר אז ער האט דערמאנט דושארדוש וואשינגטאן און אייבראם לינקאלן אינאיינעם מיט מיין טאטען פייסי דעם חזן — האט דאס איהר פארדראסען. זי האט געזאגט, אז זי קען ניט וואשינגטאנען און וויים ניט ווער אברהם לינקאלן איז געווען. עס קאן זעהר זיין, אז דאס זענען גאנץ לייטישע מענטשען און גאנץ שענע אירען. נאר זי ווייל ניט, מע זאל איהר מאנ'ס נאמען באציהען אהער קיין אמעריקע. לאז ער זיך זיין, זאגט זי, דארטען אין ן־ערדן א גוטער מליץ פאר איהר און פאר אייך און פאר כל ישראל.

— אָמן! — זאָג איר, אז חאָפּ א פּאָטש פּון מיין ברודער אליהו — איך זאָל ניט זיין קיין עזות־פּנים.

ה.

בקיצור — מיין ברודער אליהו האָט א דיסאָנאַנס אויף מאַכט א לעבן. ער פּאַרקויפֿט קישקעלעך און דערלאַנגט צום ט"ש אויף באַקומט דערפּאַר, ערשטענס. פּינף טאָלער א יוצר, אין א ח"י לזה, צוויי מאָל אין טאָג עתּה — איז אויך עפּעס ווערטה. היינט וואָס איז ווערטה דאָס וואָס עס קומען אריין אין „סטאָר" קויבען פּלייש א וועלט מיט מענטשען? אָלע טאָג מאַכט ער ניי באַקאַנטשאַפטען מיט די פיינסטע לייט פּון ווי־יאָרק. עס איז דאָ א האַפענונג, אז מיין ברודער זאָל נעהן העכער אין העכער. מחמת ער איז באַליעבט פּון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג כיי די קאָסטאָמערס. א קאָסטאָמער האָט הנאה, אז איהם באַריענט א מאַטע'ס א קינד, ניט קיין נעבוירענער משרת... איין שטיקעלע חכּרון האָט מיין ברודער — דאָס וואָס עס וואַכסט איהם, ניט פּאַר אייך נעראַכט, א באַרד. ער זאָל ניט האָבען קיין באַרד, וואָלט ער געווען נאָר נאָר אָלל־רייט. איז אָבער, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך זיין באַרד אין אמעריקע ביי איהם צעוואַכסען אין דער בריט און אין דער לענג. דאָס הייסט, מעהר אין דער בריט ווי אין דער לענג. זאָגט איהם פּיני, אז ער וואָלט געמעגט דאָס בערדעל, אויף אמעריקאַנער לשון נערעדט, אביסעל „צופּיקסען". אזוי ווי ער, פּיני, האָט געטהאָן. ער האָט זיך אריינגעחאַפּט צו א שערער (דאָ הייסט עס א „בארבער־שאָפּ") און האָט זיך אוועקגעזעצט, זאָגט ער, אויפ'ן „טשער" (אזא שטוהל) און פּאַרוואַרפען דעם קאָפּ און ניט געזאָגט קיין וואָרט. מחמת ער האָט נאָך דעמאָלט ניט נעקאָנט רעדען קיין אייגנעלש. איז צוגענאַנגען דער שערער, דער „בארבער" הייסט עס, און האָט אידם, זאָגט ער, אַנגענומען ביי דער נאָז — אזוי זאָגט פּיני — און האָט נישט געטהאָן נאָר־

ניט. ער האָט איהם, זאָגט ער, נאָר אָננעזוייפט גוט דאָס נאָנצע פּנים און איז זיך דורכגענאָנגען מיט א גאַל־מעסער מעהר ניט אז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אז ער איז אויפגעשטאַנען, אזוי דערצעהלט פּיני, און האָט געגעבען א קוק אין שפּיגעל, האָט ער זיך אַליין ניט דערקענט. אויף זיין פּנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, א סימן פון א באָרד, אָדער פון וואָנסעם. נאַטן, ווי א לאַקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אז ער שמייכעלט... וועה־וועה, וואָס ער האָט געהאָט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט טעבאַך גע'חלש'ט צווישן מאָל און איז אזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פּאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פּיני נאַלט זיך אַלע וואָך דאָס נאָנצע פּנים און זעהט־אויס, ווי איין ערטער אמעריקאַנער. ער רעדט שוין נאָר איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאַם". ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט ארָאַפּ... דערצו, וועו ער זאָל נאָך וועלען אכטונג געבען, די מא־נישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אראַפּ, דער אנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין נעווען א נאָנצער דזשענטעלמען, א ספּאָרט.

ו.

פּיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאַפּ (ער שטאָמט דאָך פון א משפּחה פון „קעפּמענשען"), און דער קאַפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע נעשעפּטען, וואָס דא הייסט עס „ביזנעס", וואָלט ער געקאָנט מאכען א לעבען. ער מאכט אזוי אויך א לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אנדער דזשאב. דערפאר האָט ער א מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין ארבייט אין דער וועלט. ער

וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאכען א מאָלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פערלען מיט גאָזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקע, זאָגט ער, איז א פרייע מדינה און א בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאר, זאָגט ער, ארבייטען דאָ אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאליענער. א געבאָרענער איין אמעריקאנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אמעריקאנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אמעריקאנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פיני. ער האָט שוין אפילו געמאכט א ליער אויף אמעריקע. דאָס גאנצע ליער נעדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך אייך זאָגען אויף אויסוועניג. אָט אזוי הויבט זיך עס אָן ביי אים:

„קאָלומבום'עס מדינה
איז א לאנד פאר גרינע.
דאָס איינציגע נעבליבען,
וואָס א איד מאכט דאָ א לעבען...
דאָס לאנד איז גרויס
נאָר אָהן א סוף.
דאָ האָקט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ וויסט מען ניט פון בלאָף..."

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען לאָזט ער אוים מיט אזא מין גראָם:

„אמעריקע איז דאָס לאנד פון יושר,
האָט א פרעזידענט און ניט קיין קייסער"...

לאכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר" גראמט זיך עפים ניט אזוי גוט מיט „קייסער". ענטפערט איהם פיני מיט א משל: „אז דער מאן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

פון זיין פענדעל. און אז דער מאן הייסט לייזער, איז א רוח איהם אין טאטען... פרעגט די וועלט א קשיא: וואו איז דא דער גראם? איז דער תירוץ: א רוח איהם אין טאטען אהן א גראם"...

ז.

איהר מיינט, אז אונזערע וויבער מאכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאם מיין ברודער אליהו'ס וויב ברכה און אונזער חבה פיני'ס וויבעל טייבעל. זיי ארבייטען ביי „נעק־טיים" (מענערשע שניפסען). און וועמען האבען זיי צו פארדאנקען? וויעדער א מאל מיין מאמען, און וויעדער א מאל צוליעב דעם, וואם זי געהט אלע שבת אין שוהל ארויין. דארט האט זי זיך באקענט מיט איין אלרייטניטשקע, א נגידית הייסט עם (א נגיד הייסט דא איין „אל־רייטניק"). די דאזיגע אלרייטניטשקע איז אמאל געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א דיענסטמיידעל ביי אונז אין כתריליעווקע, טאקי ביי רב יאסי דעם נגיד. איהר נאמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדלען איז א נאנצע געשיכטע, וואם קאן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתריליעווקע, איז אמאל געווען א קצב מיט'ן נאמען מלך. מלך דער קצב. האט דער מלך געהאט א יונג מיט'ן נאמען נחמיה. האט ער זיך פארליעבט, אט דער נחמיה הייסט עם, אין דער מויד, אין קרייזדלען, און געוואלט מיט איהר חתונה האבען. האט ער ניט געהאט מיט וואס. האט ער זיך מיישב געווען איינמאל, — מלך דער קצב האט איהם געגעבען געלט, ער זאל פאהרען אויפ'ן יריד קויפען א בהמה, — האט ער געטומען דאם געלט, נחמיה הייסט עם, און איז אוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עם, קיין אמעריקע. האט דאם איהם באגליקט

מון ער איז נעווארען איין אלרייטניק, און קריינערע איז נעווארען איין אלרייטניטשקע. איצט האבען זיי א פאבריק, דא הייסט עס א פעקטארי, פון נעק־טיים, דאס הייסט פון האלזטיכלעך. האט זיך געטראפען א מעשה, די אלרייטניטשקע, קריינערע הייסט דאס, האט נעהאט יאהרציים נאך איהר מאמע. איז זי נעקומען אין שוחל און האט זיך צערעדט מיט דער מאמע און זיך בעלאזט דער־קענען. דערהערט פון דער מאמע, אז מיין טאטע איז נעווען פייסי חער חזן, האט זי זיך נאך מעהר צוגעלאזט צו מיין מאמע און צוגע־זאגט אונז באהילפיג זיין מיט וואס נאר מעגליך. האט איהר די מאמע געזאגט, אז קיין הילף ווייל זי ניט. זי פארלאנגט נאר אר־ביים פאר איהרע קינדער. א וואלט און א וואלט — די אלרייט־ניטשקע האט אויסגע'פועל'ט ביי איהר מאן דעם אלרייטניק, ער זאל נעבען איין אלט ביי זיך אין דער פעקטארי פאר מיין שווי־גערין ברכה און פאר אונזער פיני'ס ווייבעל טייבעל. זענען זיי א פאר וואכען נענאנגען אויף בראדווי ארבייטען אין דער פעק־טארי. און דערנאך האט די מאמע גע'פועל'ט, מע זאל זיי נעבען ארבייט אהיים, ניט זיצען א גאנצען טאג אין שאפ.

מ.

עס האט אבער לאנג נישט אנגעהאלטען: כל זמן דער „סיזען" האט זיך נעהאלטען, איז מען נעווען „ביזי", דאס הייסט, מע האט נעהאט ארבייט. שפעטער, אז ס'איז נעווארען „סלעקטיים", דאס הייסט, ס'איז קיין ארבייט ניט נעווען, זענען אונזערע ווייבער נע־בליבען אהן ארבייט. מיר האבען זיך אבער שטארק ניט נענומען צום הארצען. וואלרום „נאט איז א פאטער — מיט איין האנט שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער". אזוי זאגט די מאמע. איך פארשטעה דאס ניט מיט'ן שכל: צו וואס דארף גאט שטראפען און דערנאך היילען? אמעהר, לאז ער ניט שטראפען, וועט ער פארשפארען היילען... און וויעדער זאגט די מאמע, „אז גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה"...

אַקעגען וואָס זאָגט זי דאָס? — וועט איהר באַלד הערען. נאָר לאָמיר זיך אַביסעל אָפרוהען, כדי איך זאָל כח האָבען דערצעהלען וויטער.

XIII

די רפואה פאַר דער מכה

XIII

די רפואה פאר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאמע האָט נעמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה"? אזוי איז געווען די מעשה:

מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער נישאָנאל וואורשט קאָמפאניע". ס'איז ניט פאר איהם קיין דושאָב. פארגעסט ניט, אז מיין ברודער אליהו איז פייסי דעם חזן'ס א זוהן. ער איז א יונגערמאן איין אייזעלער. ער האָט א קול־נגינה. קאָן גאָנץ פיין דאוונען פאר'ן עמוד. ווי פאסט דאָס פאר אזא יונגענמאן צו דערלאָנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דערלאָנגען אליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאכט, זענען אָבער פארהאן אלערליי מענטשען. פארהאן מענטשען אייזעלע. איין אייזעלמאן, א טאטענ'ס א קינד, קומט־אריין און הייסט זיך הערלאָנגען א פּארציע וואורשטלעך און זעצט זיך אוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, באצאָהלט און גוד באי.

ב.

פֿארהאן אָבער אזעלכער, וואָס איז ניט קיין אייִדעלמאן. עס מאכט זיך אמאל אַ גראָבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואַסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט גענוג הייס. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי אַ מענטש: „זייט־זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פֿאַרציע". נאָר ער טהוט אַ פייף, אַדער אַ קנאַק מיט די פינגער און אַ הוק: „סעי, וועיטער! גיוו מי נאָך אַ פֿאַרציע!" און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאל צו איהם אזוי רעדען. וועהר ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אזא נראָביאן. וועהרט דער גראָביאן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעי, פֿראָפעסאָר! קאָם היער!" ענט־פערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאר אַ פֿראָפעסאָר בין איך אייך?"... וועהרט יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָס איז די מערדער וויט יו?" דאָס היסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם הער בעל־הבית: „פאר וואָס ענטפערסט דו ניט, אז מע פרעגט דיך?" זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אייך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס היסט ווי אַ מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „א מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם וויעדער דער באָם: „און אז איך רער אויף אייִנגעלש, בין איך אַ פיפערנאָטער?"... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין"...

— אויב אזוי, — זאָגט צו איהם דער באָם — קריגסט דו די סעק. דאָס היסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ג.

„דעם דריטען מאָג אַ שטיקעל ברויט, אבי ניט פֿארקויפען קיין קישקעלעך". אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר

פֿיני שטימט מיט איהם ניט איין. פֿיני געהט מיט דעם גאנג, אז אמעריקע איז א פֿרייע מדינה. אז אין אמעריקע באדארף אלסדינג אנשטעהן. און טאמער וויל איהר איהם איבערשפּאַרען, הויבט ער באלד אן מיט זיינע מיליאנערען: „קאַרנעגי... וואַנדערביל־ד... ראַקעפעלער... פֿרעגט איהם אליהו:

— פֿון וואַנען קענסט דו זיך מיט די דאַזיגע לייט?

ענטפֿערט איהם פֿיני אַפּ:

— למאי פֿון וואַנען וויים איך, וואַס אין העם רוסישען „הויף" מהוט זיך?

פֿרעגט איהם וויעדער אליהו:

— נו־יא, פֿון וואַנען וויסט דו דאַס?

ענטפֿערט איהם פֿיני אַפּ:

— זאַלסט לייענען אזוי פֿיעל דאַמאַנען, ווי איך, וואַלסט דו אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאַס מיינט פֿיני די ביכער, וואַס ער לייענט ביי אונזער משה העם איינבינדער. זיי זענען נעדרוקט אויף פּראַסט אידיש. און גראַב זענען זיי. און שוועך. שווערער פֿון דער מאַמע'ס טייטש־חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאַכט דערפֿון א לעבען. וואַרום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, וויבער. וויבער האַבען ליעב דאַמאַ־נען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת בייטאָג, ווי א וואַסער. מיין מאַמע און פֿיני'ס וויב טייבעל האַבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאַמע ווערד באלד אנשלאַפֿען. נאָר טייבעל הערט און זיפּצט. אמאל ווייניט זי. זי האַט א ווייך האַרץ. ס'זאל ניט זיין שבת און מע זאל מעגען, וואַלט איך אויס־געמאַהלט מיט א פֿענסל אויף פֿאפֿיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאַמע שלאַפֿט, און ווי אזוי טייבעל ווייניט...

נאָר מיר האָבען זיך א ביסעל פֿאַרעדט, און מיר ווייסען נאָך אַלץ ניט, ווי אַזוי גאָט שיקט צו די רפואה פֿאַר דער מכה.

ה.

פֿריהער — וועגען דער מכה. געווים איז האָס א מכה, אז א יונגערמאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט־ארום אָהן א שטאָך אַר־ביט. ער קאָן ניט טהון האָס, וואָס אונזער חבר פֿיני טהוט. פֿיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען א לאָפֿעטע ווינטער און רייניגען העם שניי פֿון דער סטריט. אליהו זאָגט, אז ער וואָלט אויך געגנגען רייניגען דעם שניי, נאָר ניט אין סטריט. זאָגט צו איהם פֿיני: „וואָס דען האָסט דו געוואָלט? מע זאָל דיר אַרייגטראָגען דיין פֿאַרציג שניי אין שטוב אַריין?" ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פֿיני איז אויפֿגעלעגט.

— אפֿנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו א זאָג און באַקומט פֿון איהם איין ענטפֿער:

— שור איז מיר גוט, אז איך דערמאָן זיך, אז איך בין אין אמעריקע, ניט אין פֿאַרמאָגלאַנד.

— א גדולה אויף דיין באבען! — זאָגט אליהו, און פֿאר האַרצוועהטיג געהט ער אוועק נאָר אין שוהל אַריין, אין כתריל־עווקער בית־המדרש. און דאָ, אין כתריל־עווקער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אזוי? וועט איהר הערען א שענס.

ו.

מיר האָבט, אַיך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך ארומגעשלעפֿט איבער'ן לאַנדאַנער וווהייטשעפֿעל, איז דערווייל אין דער אלטער היים, אין אונזער ליעבען כתריל־עווקע, אויסגעבראָכען א כפול־שמונה־דינער פֿאַנראָם מיט א שרפה א צוגאָב. וואָס מע האָט נעקאָנט ראָבעווען, האָט מען נעראָבעווען. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען, האָט מען

צעברעכען. דאס איבעריגע האט מען אונטערגעצונדען און פאר־ברענט. מילא, פון ארעמע לייט שמועסט מען ניט. אחוץ די עטלעכע קישעלעך האבען זיי ניט געהאט וואס צו פארלירען. זיי האבען געראנקט גאט, וואס זיי זענען חאטש ארויס מיט'ן לעבען. וואורום עס זענען נעווען אזעלכע, וואס האבען געחאפט קלעפ, און אזעלכע, וואס זענען פון די קלעפ געשטארבען. ארעמע עופה'לער נעבאך זענען א טייל צעריסען נעוואָרען פון די חוליגאנעס און א טייל זענען אויסגענאנגען פון הונגער. נאר פון די רעדט מען ניט. רעדען רעדט מען פון יענע, וואס ערשט נעכטען זענען זיי נעווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי נעבליבען קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, אהן א העמד אויפ'ן לייב און אהן א שטיקעל ברויט. אט פון די דאזיגע נעפאלענע, אז מע טהוט א מראכט, — אזוי זאגען אונזערע לייט — נעהט איבער א פראסט איבער'ן לייב! פאר וואס נעהט ניט איבער קיין פראסט איבער'ן לייב, אז מע טהוט א מראכט וועגען די ארעמע לייט און וועגען זייערע ארעמע עופה'לער, וואס זענען צעריסען נעוואָרען פון די חוליגאנעס און וואס זענען אויסגענאנגען פאר הונגער? — דאס קאן איך ניט פארשטהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאגט, אז די כתרי'לעווקער אידען האבען שוין אזא טבע: איין ארעמאן, אז ער גענהט אוים פון הונגער, איז ביי זיי נאר ניט. און א נגיד, אז ער וועלט א קבצן — חאפט זיי אוועק דער רוח!...

ז.

בקיצור — צווישען אונזערע כתרי'לעווקער נגידים, גבירים, אדירים איז געווען אייניער מיט'ן נאמען משה־נח. אחוץ וואס ער האט געהאט אין אייגענע שטוב מיט א הויף, מיט א גארטען, איז ער גלאט געווען א גביר. א סימן: זומער פלעגט ער ארומ־גענהן אין די גאטקעס. דאס הייסט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאלאט. א איד איין ארעמאן וועט

ניט וואגען באווייזען זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא, דארף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער?... היינט וויסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם געבליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האט ער נעהאט אלע מאל א מעלקעריגע. די דריי קלייטען האבען איהם נענוג אריינגעטראגען צום לעבען. נאך איבער נענוג. פון „עסטוועגען האט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האט זי גערופען „רחמה־בירעל", דערפאר וואס זי האט א פארלעגטע נאז) געשלעפט פון דער מעלקעריגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין־הרע, האט „רחבה־בירעל" ליעב געהאט זיך קלאנען, אז איהר „בהבה" האט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי ניט ניט קיין „בילך"... נאר כתריל־עווקע נארט מען ניט אפ. אלע האבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינט שטעלט אייך פאר, אז אזא איד, ווי משה־נח, אנטלויפט קיין אמעריקע, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האט איהם געהאט, — זאל מען אויף איהם ניט האבען רחמנות? נאר וואס קאן טהון משה־נח אין אמעריקע? ער וועט דאך ניט נעהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האבען זיך די חברה „אנשי כתריל־עווקע" אויף איהם ארומגעקוקט און האבען איהם געמאכט פאר א שמש אינ'ם כתריל־עווקער בית־המדרש.

ח.

אין אמעריקע א שמש זאלט איהר ניט אווענמאכען מיט דער האנט. אין אמעריקע א שמש לעבט שענער ווי אין כתריל־עווקע א בעל־הבית. פון יאהרצייטען אליין קאן מען דא נתעשר ווערען. מע האלט דא זעהר שטארק פון יאהרצייטען. א גאנץ יאהר דא־ווענט מען דא ניט. מע האט קיין צייט ניט. „טיים איז מאני" —

צייט איז געלט. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהרצייט — וואַרפט ער אוועק אלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אריין. און פון שוהל לויפט ער אוועק אין א אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען א כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש א ביינדעל. און ווער שמועסט א בר־מצוה — דעמאָלט פאלט שוין אריין דעם שמש נאָר א גראָבס. ביי אונז, אין דער אלטער היים, אז א יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין גענהן אלע טאָג דאוונען. דאָ, אין אמעריקע, א בר־מצוה — איז א יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'ל א טלית'ל. מע רופט איהם אויף, ווי א חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט־אויס, ווי א יונג האָהנעכעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבטשעט עפּים א דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויסוועניג, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה ניט אויף אידיש. דערנאָך גענהט־צו דער ראבינער (דאָ הייסט ער „ראבי", און גענהט גענאָלט דאָס נאָנצע פנים, און נעהט־אוים ווי ביי אונז א פוילישער קסיאָנדז). ער לענט ארויף די בריטע ארבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

ט.

קורץ, משה־נח האָט א גוטען רזשאב. איין זאָך נאָר, וואָס ער מוז נעבאָך אליין גענהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור־שנדרם" מיט די דיום. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פאסט דאָס פאר א אידען, וואָס איז ערשט ניט לאנג געווען א נגיד, — זאָל גענהן קאָלעקטען? זיין וויב „רחבה־בירעל" האָט אזש געווינט פאר מיין מאמען, אויסגענאָסען איהר נאנץ ביטער הארץ פאר איהר. זי האָט נע־זאָגט: „איהר בענט ביר גלויבען בראבדות, אז איטליכם באָל, וואָס בייד באד דארף געהר באָהרעד בעבור־שהדרם, זעהט ער זיך ביט'ד

בלויז־הבות..." איך האָב מורא, אז קיינער פון אייך וועט ניט פארשטיין אזא לשון. עפּיס קומט דאָס אויס תרגום. מוז מען אייך איבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז איך־ליכם מאָל, וואָס מיין מאן נעהט מאהנען בעבור־שנדרם, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך־המות"... אויסנעהערט פון נחמה־מירלען איהר ביטער הארץ, ניט איהר מיין מאמע א גלייבע עצה, אז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאר א קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין א הילף, און מיין ברודער וועט מאכען א לעבען... פאר־שטעהט זיך, אז משה־נח האָט זיך אָננעחאפט אין דעם פלאן מיט ביידע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב א ביסעל נעקווייטקעלט. ס'איז איהם נאָך נעווען א ביסעל פריקרע. איז אונזער חבר פיני איהם נעקומען צו־הילף. ער האָט זיך צע־לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אוועקגענעבען אליהו'ן א רעכטע פּאָרציע:

— איך פארשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קארנעני, ראָקעפעלער, וואַנ־דערבילד?... און — פּאשאָל!

פיני, אז ער וויל, קאָן ער!

ד.

וער וואָלט זיך עס, אשטייגער, נעריכט, אז פון אזא קליינעם דושאב, ווי זיין א קאָלעקטאָר ביי א שמש פון א שוהל, זאָל זיך אויספּיקען מיט רער צייט א סך א גרעסערער דושאב? און ניט איין דושאב, נאָר צוויי דושאבען. איין דושאב אלס קאָלעקטאָר פון א פוירניטשור־ביזנעס פאר מיין ברודער אליהו. און רער אנ־דערער דושאב אלס קאָלעקטאָר פון א אינשורענס קאמפּאניע — פאר אונזער חבר פיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פנימ'ער, אז איהר הויבט ניט אָן צו פארשטעהן, וואָס איז אזעלכס „פוירני־טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואַרט מיר צו א ווייל — איך וועל אייך אלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאָלעקטען

XIV

מיר קאַלעקטען

א.

דערפאר איז נוט אין אמעריקע, וואָס אלסדינג מראָגט מען אריין אין שטוב אריין. און אלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויסצאָהלען. פאר איין טאָלער א וואָך קאָנט איהר אייך אויסמעבלירען אייער שטוב, ווי א גראף. דאָ זאָגט מען ניט „אויסמעבלירען". דאָ זאָגט מען: „אויספוירנישען". וואָרום מעבעל הייסט דאָ „פוירניטשור". פון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט „פוירניטשור" — ווייס איך ניט. מיין ברודער אליהו דענקט, אז דאָס דאַרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאַרניט" — פון פאַרינט, און „טשער" — א בענקעל, א שטוהל. זאָגט אַבער אונזער חבר פיני, אז עס הויבט זיך נאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּעס פון פאַרינט, פאר, וואָס ניט פון הינטען? און פאר וואָס עפּעס גראָד א שטוהל, פאר וואָס ניט קיין שפּיעגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך נאָר „פוירניטשער". און דריטענס, מע זאָגט ניט „פוירניטשער", נאָר „פוירניטשיר" — מיט א חיריק. זאָגט איהם אליהו, אז נאָר א משוגענער וועט זאָגען פוירניטשיר, מיט א חיריק. א קלאָרער מענטש וועט אלע

מאל זאגען מיט א סגול — „פוירניטשער". אזוי לאנג האבען זיי זיך געשפארט און געאמפערט, עס האט שוין כמעט געהאלטען ביי פעטש. א גליק, וואם ברכה איז דערביי געווען, האט זי ניט דערלאזט. ביז ס'איז געבליבען, מע זאל א פרעג טהון ביי איין אמת'ען אמעריקאנער. דאם היסט, מאקי ביי א אידען, נאר ביי אזא אידען, וואם איז ניט קיין גרינער. דאם היסט, אזעלכער, וואם איז שוין דא אין לאנד חאטש א יאהר עטליכע און צוואנציג. לאזט זיך אויס, אז דאם וואלט פוירניטשער לענט זיך ניט אויס ניט מיט א חיריק און ניט מיט א סגול, נאר מיט א מלופים. דאם היסט, מע דארף נאר זאגען „פוירניטשור". היינט געהט זייט א חכם!

ב.

קיינער קויפט דא ניט א זאך פאר מזומן געלט. סיידען אזא איד, ווי דזשוזיקאב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאגט מען, אין אמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין ניטא. אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פיני דרינגט, אז ניין. ער זאגט, אז קארנעגי איז א סך רייכער. וואנדערבילד — אודאי. און ראקעפעלער — אודאי און אודאי! זאגט אבער אליהו: לא מיט א ספאדיק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימער־ניעם. אבער אין מזומן געלד — בלאטע! — איז שיף רייכער פון זיי אלע. הויבט שוין פיני אן ארויס פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אז ער ווייסט ניט וואם ער רעדט. וואם ראקעפעלער צעשענקט א יאהר נרבות נאר, פארמאגט דאם אפשר ניט שיף אויף זיין מאנטעק. וועדד שוין מיין ברודער אליהו איי כעס און זאגט אויף פיני'ן, אז ער איז א שונא־ישראל, איין אנטיסעמיט, וואלרום אפילו ס'זאל זיין אמת, אז ראקעפעלער זאל זיין רייכער פון שיף'ען, דארף ער אויך זאגען, אז שיף איז רייכער. וואלרום ראקעפעלער איז א גוי, און שיף איז א איד. צעלאזט זיך פיני און זאגט:

— און אז שיף זאל זיין דריי מאל א איד, דעריבער זאל איך זאגען א ליגען? דו פארגעסט זיך, אליהו, צו אפט, אז מיר זענען אין אמעריקע, און אז אמעריקע האט פיינט בלאף!

— אזוי פיעל מכות זאל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין ארט, וואו איך וויים, און אזוי פיעל גוטע יאהר זאלען מיר אלע האבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט א טאג נאר אין ניו־יארק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראנזוויל און א חוץ די בראנקס!

אזוי זאגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפארען זיך נעמט א סוף.

ג.

וויבאלד, אז מע גיט פוירניטשור (נעדענקט זשע, אז מע דארף זאגען „פוירניטשור") אויף אויסצאהלען צו טאלער א וואך, דארף מען דאך האבען מענטשען, וואס זאלען ארומגעהן פון שטוב צו שטוב איינמאהנען די טאלערס. איז דערויף געשטעלט געווארען קאלעקטארס, וואס נעהען ארום קאלעקטען די טאלערס. קאלעקטארס זענען דא א סך. יעדער קאלעקטאר האט זיך זיין „ראוט", זיינע הייזער, וואו ער נעהט־ארום קאלעקטען. זיין ארבייט איז אנקלאפען אין דער טיר. דערנאך קומט ער אריין און זאגט: „גוד מארנינג!" — דאס הייסט: א גוט מארגען. דערנאך זאגט ער: „ווערי נייס דעי" — דאס הייסט: זעהר א שענער טאג!... דערנאך גיט ער אייך ארויס א קווייטאנציע, נעמט אף דעם טאלער און זאגט: „גוד באי". מעהר דארף ער גיט רעדען. און דאס היטעל אראפנעמען איז אויך גיט נויטיג. דא איז עס גיט קיין מארע. איהר קאנט ארויינגעהן אינ'ס רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאלאשען אויף די שטיוועל, און איהר קאנט אייך בעת מעשה פיפקען א סיגארעס, אדער פייפען א ניגון, אדער קייען אייער טשואינגאם. קיינער וועט אייך גיט זאגען קיין קרום ווארט. ס'איז אמעריקע.

ד.

מיין ברודער אליהו איז נאנץ צופריעדען פון'ם דושאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פארקויפען קיש־קעלער. און פארדיענען פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט טאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס וועגדט זיך אין דער „פאנארע", אינ'ם וועטער הייסט דאס. ביי א גוטען וועטער קאן מען געהן צו־פוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. וואהרום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. גארניט דאס, וואס פיני. אונזער פיני האט שוין א סך א בריי־טערע האנט. זעלטען וועט ער געהט צו־פוס. ער מוז, זאגט ער, פאהרען, וואהרום ער האט א נידערינע ראיה. איהם קאן מען נרינג איבערפאהרען. ניט אזוי נאך צו־ליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואס ער איז א פאר־טראכטע בריאה. דער קאפ טראגט איהם. און דערצו קאן ער ניט באגעהן זיך א מינוט אהן דעם, ער זאל ניט אריינקוקען אין א בוך, אדער אין א „פייפער". און אמאל מאכט זיך, אז ער האלט סאמע אין מיטען שרייבען. דאס היסט, ער געהט־ארום און טראכט און טראכט — ער הערט גארניט, וואס מע רעדט צו איהם. דערנאך חאפט ער א פענסיל אדער א טינט־און־פען און הויבט אן שרייבען, קאן ער אייך באשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואס ער האט דארטען אנגעשריבען און וואס טהוט ער מיט'ן אנגעשריבענעם — דאס וויסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואס ער האט אנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר'ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געוואָרען, און מיר וויסען נאך אלץ נאר נישט.

ח.

פון דעסטוועגען שאדט דאָס ניט אונזער חבר פֿיני'ן, ער זאָל מאכען א לעבען. אוּן נאָך ווי מאכען א לעבען! אונזער פיני איז אויך א קאַלעקטאָר. נישט ביי פוירניטשור, נאָר ביי „אינשורענס". ביי אונז ווערט דאָס אָננערופען „סעקוראַנץ", אָדער „פֿארזיכערען זיך פונ'ם טוידט". דאָ פֿארזיכערען זיך אַלע. יונג און אַלט, ווייבער און קינדער, טאטעס און מאמעס, שוועסטער און ברידער, זיידעס און באבעס. און אויך נישט פֿאר מזומן, נאָר אויף אויסצאָהלען. פון א ניקעל ביז א טאַלער א וואָך. וואָס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דאַרפט איהר אַלץ מעהר צאָהלען. פֿארהאַן הייזער אזעלכע, וואו אַלע מענטשען, פונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראייניקעל, זענען אַלע פֿארזיכערט פונ'ם טוידט. און טאָמער זענען נאָך ניט אַלע פֿארזיכערט, דאַרף דער קאַלעקטאָר זעהען דעם ניט־פֿארזיכערטען צו פֿארזיכערען. וואָס הייסט דאָס „פֿארזיכערען" און ווי אזוי פֿארזיכערט מען א מענטשען פונ'ם טוידט — וויים איך ניט אקוראט. איך וויים נאָר, אז מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דעם דזשאָב. ער האָט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאָב פון פוירניטשור. פֿאר וואָס? וויל ביי פוירניטשור קאַלעקטען דאַרף מען נאָר באַנוצען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, די ווערטער: „גוד מאָרנינג" און „גוד באי". און ביי אינשורענס דאַרף מען רעדען, צורעדען, פֿאַרעדען און איבערעדען. דערוויף איז מסוגל נאָר אונזער חבר פיני. ער קאָן איבערעדען א וואָנט. ער קאָן מאכען רעדענדיג א טוידמען.

ו.

ביי אונזער חבר פֿיני מאכט ניט אוים, ווער איהר זענט אוּן וואָס איהר זענט. פון וואָס איהר זאָלט ניט רעדען — ער מוז אַרויף אויף זיינעם. זענט איהר א פֿארזיכערטער — מעגט איהר

דאָך רעדען פון פּאַרזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פּאַרזיכערט — דאַרפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פּאַרזיכערונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פּיני'ס הענט ניט ארויס־דרעהען. ער וועט אייך שוין פּאַרזיכערען און אויב ניט אייך — איז אייער וויב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויעגער. אייער קאָזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן". דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער"). דאָס הייסט, איהר פּאַרזיכערט זיך, אז מאָמער שטאַרבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, באַקומט איהר פון דער קאָמפּאַניע א שענע פּאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פּאַרזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באם חלילה איהר שטאַרבט אוועק פריהער פון איהם, באַקומט ער פון דער קאָמפּאַניע א פּאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאַניע צו קוואָדער א וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפּאַניע. די קאָמפּאַניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פּיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט־איין אייערע קוואָדערס. ער קריגט דערפון פּופּצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

7.

דאָס איז פּאר'ן קאָלעקטען. און אויב ער פּאַרזיכערט אייך איבעראַנייס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך א נייע פּאָליסי" (אזוי נעהט דאָ די שפּראַך), באַקומט פּיני דער איידזשענט פּופּצעהן מאָל אזוי פּיעל. דאָס וועט הייסען, אז טאָמער צאָהלט איהר א קוואָדער פּרעמיע, באַקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאַניע אין איין קלאַפּ פּופּצעהן קוואָדערס! אנו, רעכענט אוים, זייט מוחל, וויפּיעל דאָס מאַכט?! היינט שטעלט אייך פּאָר, אז טאָמער נעראַטט דאָס אונזער חבר פּיני'ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסים א טאָג, און אלע צו קוואָדערס! דאָס איז דאָך א גאַנצער מאַאָנטעק!...

— וועה איז מיר! איהר וועט דאך אנשיטען אט די שטוב מיט גאלד! — אזוי זאגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל וועדט אזש רויט, קוקענדיג אויף איהר פיני'ן, ווי ער שלעפט די קוואדערס מיט די ניקעלס פון אלע קעשענעס.

— וואס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פיני און לעגט־צונויף די קוואדערס באזונדער און די ניקעלס באזונדער. — איהר מיינט, אז קארנעגי, וואנדערבילד און רָאקענפעלער זענען געבוירען נעווָארען מיט זייערע מיליאנען?...

ח.

וואו נעם איך איצט א וויסען בוינען פאפיער? איך וואלט מיט א שווארצער קויהל אנגעווארפען אזא מין בילד: א טיש. אויבען־אן זיצט די מאמע, צונויפגעלענט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שטעהט ברכה. א הויכע, א לאנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אנדערער זייט — טייבעל. א קליינישקע, א דאריגקע, א פערטעל עוף. ביידע ארבייטען זיי. איינע נייהט, די אנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, א באוואכסענער מיט א בארד. האלט א באנטש קארטלעך אין איין האנט און א פעקעל פאפיערענע מאלערס אין דער צווייטער האנט. דאס האט ער אנגעקאלעקטעט דורכ'ן טאג. און ביי'ם אנדערען עק טיש שטעהט אייגנעבוינען אונזער חבר פיני, א געגאלטער, איין עכטער אמעריקאנער. ער שלעפט פון ביידע קעשענעס די קוואדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האט א ניהעריגע ראיה, טראגט ער צו יעדען קוואדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופּקעלעך. איין קופּקעלע איז פון סאמע קוואדערס, דאס אנדערע קופּקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פיני איז נאך ניט פארטיג. ער האט נאך און נאך. דאס קאן מען ארויסזעהען דורך די הויזענ־

קעשענעם, וואָס זענען פול. זענען נעשוואָלען. זיי ווערען אזש צעשפּאַרט...

ט.

נישטאָ קיין אייבינע זאַך אויף דער וועלט, און א מענטש איז קיינמאָל ניט צופֿריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אונז נמאס נעווואָרען דאָס אַרומנעהן קאָלעקטען די פֿרעמדע מאָלערס מיט די פֿרעמדע קוואָדערס און ניקלעס. בעסער קליינע בולקלעך איינענע, איידער גרויסע קויפֿעטשען פֿרעמדע. אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. פֿריהער האָט נעווואָרפען איין אום־חן אויפֿן קאָלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגענעסען די ביזנעס. און ניט אזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אנדערע קאָסטאָמערס האָבען אויפֿגעהערט צוקומען. זיי האָבען נעזאָגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דאַרפען עס אויף כפּרות"... אנדערע האָבען נעהאַט א טענה, למאי די בעט סקריפּעט? למאי דער שפּיגעל באַווייזט צוויי פּנימ'ער? למאי די קאַמאָדע ווייל זיך ניט עפענען און ניט פֿארמאַכען? און למאי יעדעם בענקעל וועגט דריי פּוד? און אז מע זעצט זיך אַוועק, איז ווי אויף צוויעכעם!... און אנדערע וויעדער זענען זיך מיישב און מופּען נאָר ארוים. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אכ־דער סטריט — און נעה זוך זיי! נאָר ערגער פון אלץ איז אָט וואָס: פֿארהאַן אזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך־געלט. אז זיי האָבען נעקאָנט צאָהלען, האָבען זיי נעצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויס־נעבער איז קראַנק נעווואָרען. אָדער עס איז קיין ארבייט נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראַכען א סטריק. עס ווילט זיך ניט אנווערען א קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לענט־אויס אליהו דערווייל פון זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלעהרען? ס'איז צרות מיט צרות מיט צרות!...

ו.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פיני איז צופריעדען מיט זיין דזשאב? אויך ניט. ביז מע קעטשט א קאסטאמער, זאגט ער, קומט אן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פארשטעהן, אזא חאמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע'פועל'ט ביי איהם איין „אפלן־קיישאן". נאזט זיך אוים, אז ער האט אויפ'ן צווייטען טאג חרטה געקראגען, אדער דער דאקטאר האט איהם „רעדזשעקטעט", דאס הייסט, ער האט אנגעשריבען אויף איהם המנ'ס מסירות. דער קאסטאמער איז איהם ניט געפעלען אין שלייער נאקעטערהייד... נאר דאס גרעסטע פון אלע אומגליקען און די ערגסטע פון אלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפס". „לעפס" הייסט, אז א קאסטאמער הערט אויף צו צאהלען. דעמאלט רעכענט מען אפ דעם איידזשענט פופצעהן מאל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאסטאמער'ס פרעמיע האט באטראפען. פיני זאגט, אז ווען גיט די „לעפסעס", ווארלט ער אנגעשיט אט די שטוב מיט גאלד! און אויף זיין שלים־מזל האבען עטליכע קאסטאמערס מיט א מאל, גלייך ווי מע האט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאהלען.

— נאזען זיי ברענען אויפ'ן פייער, טאקי די קאסטאמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אגענטען, מיט די „לעפסעס" און מיט די קאמפאניעס! — אזוי זאגט פיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פאר מאלער האבען זיי ביידע מיט גאט'ס הילף אפגעשפארט. זיי קאנען שוין טהון ביזנעס.

און ס'איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

XV

מיר געהען אין ביונעס

XV

מיר געהען אין ביזנעס

א.

וואָס אייער האַרץ גלוסט — דאָס געפינט איהר דאָ אין די פּייפּערס, אין די גאַזעטען הייסט דאָס. פון פּויגעלמילך. זוכט איהר ארבייט — געפינט איהר דאָס אין פּייפּער. זוכט איהר „העלפּ", דאָס הייסט ארבייטער, — געפינט איהר זיי אין פּייפּער. זוכט איהר א חתן אָדער א כלה — געפינט איהר עס אין פּייפּער. זוכט איהר א ביזנעס — געפינט איהר עס אין פּייפּער. מיר האָבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר געגומען אַריינקוקען אין פּייפּער אריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אזא מין אַדווערטייזמענט: „סיגארס־סטיישאנערי־קענדי־סאָדע־וואסער־סטענד צו פארקויפען. אקעגען איבער א סקוהל. אורזאכע פאמיליען טראבעל. גאראנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!"...

אויב איהר זענט נאָך א גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאנג אין לאנד, באדארף מען אייך פארטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז א טישעל, וואָס מע פארקויפט דערויף סיגארעטלעך, שרייבנעציי און צוקערקעס און סאָדע־וואסער, און א בלאט־צייטונג

אויך. דאָס טישעל איז אקענען א שקאלע. און פארקויפען פאר־קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס א מאן דארף זיך נט'ען מיט א ווייב, אדער איבער איין אנדער סיבה אין דער פאמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אועק־געשטעלט אקענען מיט איהרע טעגות: ערשטענס, פון וואנען ווייסט מען, אז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט א געזונטען קאָפּ אין א קראנקען בעט אריין? אז מאן און ווייב ווילען זיך נט'ען — וואָס דארפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען א טענה? ביי הונדערט אנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט אומעטום איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאנג א מאך געגעבען אויף איהר מיט דער האנט. האָט ער אבער ניט גוט אפגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו וויסען, אז ער זאָל נאָר ניט זיין ביי זיך אזוי גרול'דיג. אז ער זאָל ניט מייגען, אז דאָס, וואָס ער האָט אראָפגעחאָפט דריי חלקים פון זיין באָרד, גיט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו געענטפערט, למאי איהר טאָטע יונה דער בעקער האָט אראָפ־גענומען די גאנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פיגי און זאָגט: „וווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט צוויי קעגען איינס, אז אויב איהר וועט געפינען צוויישען די הונ־דערט מיליאָן אמעריקאנער א האָלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיך אָנרופען בלאָפער!" — „ס'א משל! — רופט זיך אָן די מאמע. — דערימאָך געהען קאטשקעס באָרווים... רעדט שוין בעסער פון אנדערע זאכען"...

מיין מאמע האָט פיינט, אז מע רעדט פון בערד. ס'איז נענוג פאר איהר, זאָגט זי, אז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אז פייסי דעם חזן'ס זוהן האָט געמאכט א מחק פון זיין באָרד, אז אך און וועה איז צו איהרע שונאים!...

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאַנגען, האָבען געהאַט א סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דערהיים א מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופעקטשורען) אַלערליי נע־טראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלויכט צו מאַנופעקטשורען סאָדעוואַסער און פּאַרקויפען א גרויסע גלאָז פּאַר א סענט. מיט סיראָפ — צוויי סענט. דעם סיראָפ האָבען מיר אויך אליין נע־מאַכט. נאָך א מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די בילינסטע קענדיס (קאַנפעקטען). א פּוילע זשמעני האָבען מיר געגעבען פּאַר איין סענט. און אליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאָצקען קענדיס. אז איך זאָג „מיר", מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פּיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאַלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען א נאַש, אז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אז ברכה איז געווען דערבייַ, האָט מען ניט געקאָנט נאַשען. און ווי אויף צו־לעכעס, איז ברכה געווען כמעט נאָנצע טעג ביי'ם סטענד, געהאַלפען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר געהאַלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאַמע. א קונה, אז ער איז צוגע־נאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אזש דערשראָקען, דער־זעהענדיג אזא משפּחה מיט אזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער רוקא געווען זעהר גוט. א קונה האָט ליעב קריכען אהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פּאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם נאַנצען טאָג מיט מאַראָששענע. „אייז־קרים" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פּאַרקויפט זיך עס. דאָס הייסט,

צווי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט א פּעני. פּאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פּאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט נאָר ערגיץ אַנדערש. אין אזא מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „סיידער". דאָס איז א מין זויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואָס מיט א שוים און סע שטשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אמאָל פּאַרזוכט שאַמפּאַניער־וויין, זאָגען, אז ס'האָט א טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער" איז איין אמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסטוועגען ווער מאַנופּעק־טשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פּירגעהאַלטען מיין ברודער אליהו, אז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כּפּרות. קיין קאַפּ זיסקייט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט א וויעדראַנאַנד: ווי באַלד אז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם נאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אהרט דיך, אז איך זשליאָקע? און וויפּיעל קאָן א מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פּריה ביז אויף דער נאַכט, וויים איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף א ניקעל"... מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אז א ניקעל נעהט אויך ניט צו־פוס. שטעלט זיך איין טייבעל פּאר איהר מאַן און זאָגט, אז איהר פּיני איז א גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און א שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פּארגינען אויסצוגעבען אמאָל א ניקעל? א גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פּאר איהרע זינד ניט נעווואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אמעריקאַנער משקה, וואָס האָט א פּנים פון סאַראָווע און א טעם פון חלשות!... וועהד א געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שמעכווערטלעך.

ה.

שפּעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען־אויף די קאוועניעס (דאָ הייסט עס „וואָטער־מעלאָן"), מאכען מיר נאָך מעהר ביזנעס. מיר צעשניידען דעם קאוואן אויף א סך שטיקלעך און פּאַרקויפען צו סענט א שטיקעל. אז נאָט העלפּט א נעראָטע־נעם קאוואן, מאכט מען פּון איהם גאָלד. און עס בלייבט נאָך איבער א פּאָר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האָבען מיר א גוטע ווע־טשערע. וואָרום אָנגעשניטענע קאוועניע טאָר מען ניט לאָזען אויף מאָרגען. ס'וועט פּון דעם ווערען דרילים. בעטען מיר גאָט, דאָם הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פּיני, ס'זאָל בלייבען וואָס מעהר שטיקלעך פּונ'ם טאָג...

ו.

דאָס איז אָבער אלץ אזעלכע זאכען, וואָס האָבען אויף זיך א צייט, א סיזען. נעהט אוועק דער זומער — איז אוים שאמפּא־ניער, אוים וואָטער־מעלאָן! דערפּאר איז סיגאַרעטלעך א סחורה, וואָס ווייסט ניט פּון קיין סיזען. סיגאַרעטלעך נעהען א גאַנץ קיילעכיגען יאָהר. און מיר מאכען מיט דעם גאַנץ גוטע ביזנעס. פּאַרהאַן אלערליי סיגאַרעטען. פּאַרהאַן צו סענט א שטיק. און פּאַרהאַן צוויי שטיק פּאַר א סענט. סיגאַרעטען איז אויך אזא אַרטיקעל, וואָס מע קאָן אמאָל א נאַש טהון, פּאַרוויכערען א סיגאַרעטע בסוד, קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ זאָגט מען ניט רויכערען. דאָ זאָגט מען „סמוקען". באַדאַרף זיך טרעפּען א מעשה — איך האָב איינמאָל אוועקגעשלעפּט א סיגאַרעטע, און מיר האָבען דאָס פּאַרוויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך א ציה, ער א ציה. און עס וואָלט אָפּגעלאָפּען גלאַט. איז דאָך אָבער דאָ א ברכה אויף דער וועלט. האָט זי באַדאַרפט דער־שמעקען, אז מיר סמוקען א סיגאַרעטע. נעהט זי און דערצעהלט

דאָס אליהו'ן. האָט מיר מיין ברודער נעגעבען א סיגארעטל — אז איך וועל דאָס נעדענקען! איהם האָט שוין ניט אזוי געאהרט דאָס סיגארעטל, ווי דאָס, וואָס ס'איז געווען שבת. פייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאָל רויכערען אום שבת — באדארף מען איהם הרג'ענען! פאר אזא זאך האָט שוין אפילו די מאמע צוגענעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאָן שוין נאָר אפילו דעם ריח ניט פארטראָגען...

7.

אויסער סיגארעטען האָבען מיר אויך אונזער סטענד פייפערס צו פארקויפען. אידישע גאזעטען און זשורנאלען. קיין גרויסע ביזנעס מאכען מיר ניט מיט זיי. דערפאר האָט אָבער אונזער חבר פיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט ניט דורך איין פייפער. שטעקט ער אריין די נאָז, איז איהם שוער אָפצוריסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פייפערס, ווי א מאגנעט. ער האָט שטארק חשק אליין עפים אריינשרייבען אין די פייפערס. ער איז שוין נעווען אויף איסט־בראָדוויי, דאָרט וואו די פייפערס דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען געטהאָן — זאָגט ער ניט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראָנגט צו טראָגען אהינצוצו א פאָר פון זיינע לידעלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באָנטש מיט פייפערס, חאָפט זיך צו דעם פריהער פון אלעמען אונזער חבר פיני. ער זוכט און נישטערט אין אלע ווינקעלעך. די הענט ציטערען איהם אזש. דערנאָך חאָפט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען אויף איסט־בראָדוויי. פרענט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט־בראָדוויי? זאָגט איהם פיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פרענט איהם אליהו: מיר טהוען דען ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פיני: אָט דאָס הייסט אויך א ביזנעס? א גאנצע משפחה פון זיבען עסערס אויף איין שטיקעל

סטענד — אויך מיר א ביזנעס !... פרעגט איהם אליהו : וואָסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פּיני אויס אויף די פינגער : ער און זיין טייבעל איז ניט צווויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פּיער. די מאמע איז ניט פּינף. און ביידע קטנתים — איז ניט זיעבען. די „קטנתים" — דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פּאַרדריסט עס מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פּאַר מיר און פּאַר מיין חבר מענדעל. זי זאָגט, אז מיר פּאַרדיענען אונזער שטיקל ברויט גאנץ כשר. וואָרום פּאַרטאָג, איידער דער סטענד ווערד געעפענט, צעטראָגען מיר שוין דעם מאָרגען־פּייפער צו אונ־זערע קאָסטאָמערס. דערנאָך געהען מיר אין סקוהל (יא, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאָגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ'ן היגען לשון. א „קיך" און א „הוהן" זאָגט זי שוין ניט. זי זאָגט שוין א „טשיקען" און א „קיטשען". נאָר וואָס דען? ביי איהר קומט נאָך אויס פּאַרקעהרט : א „קיך" איז ביי איהר א „טשיקען". און א „הוהן" איז ביי איהר א „קיטשען". „איך געה, זאָגט זי, אין טשיקען אויסזאלצען די קיטשען"... לאכט מען פון איהר. לאכט זי אויך. „א דאנה — זאָגט זי — יאָ ריידעלע טא ריידעלע, אבי דאָברע מיינעלע"... אנו, זייט א בריה אַון זעצט דאָס איבער אויף אייני־געלש !...

XVI

העללאָ, לאַנדסמאַן!

XVI

העללאָו, לאַנדסמאַן!

א.

לויפען מיר איינמאָל פֿאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פּרישינקע פּייפֿערס צו אונזערע קאָסטאָמערס. פּלוצים דערפֿיהל איך אַ זעץ פֿון הינטען איז פֿלייצע און איך הער עמיצער רופֿט אויס:

— העללאָו, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו אַ קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער גרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט אונז אמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבערג, אין וויען און אין אַנטווערפּען. אויב איהר געדענקט, האָט ער מיך אויסגעלעהרענט שטעלען אַ גובערנאַטאָר אין זייט אַריין און איז געווען אַ בויכרעדער. ער איז אַוועק מיט דער חאַליאַסטרע אַ סך פּריהער פֿון אונז. אַז מיר האָבען זיך נאָך אַרומגעבאַנקעט איבער'ן לאַנדאַנער וווהייטשעפּעל, איז ער שוין געווען דאָ אין אמעריקע אַללרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט אַ דושאַב אין אַ קלייניגג-סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך אַן רעם דושאַב. פֿרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פֿאַר אַ דושאַב?"

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאָס איז א מין קלינינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אריין, זאָגט ער, א פּאָר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פּרעספליגלען. דורך א באזונדער אויוועלע ווערען די פּרעס־פליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. א מענטש טהוט א דרעה — אויסגע־פּרעסט א פּאָר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דושאָב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, א סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאכען א לעבען...

— אָהאָ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאכט איהר, זאָגט ער, א וואָך, אזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, ארום און ארום, — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען א טאָלער א וואָך. און אמאָל א טאָלער און א קוואָדער...

— און דאָטס אָלל? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פּאָרדיען אליין דריי טאָלער א וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דושענטעלמאן? — מאכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אז ער הייסט מענדעל. צעלאכט זיך מאָטעל און זאָגט, אז מענדעל איז פע! וואָס פּאָר א נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פּאָרטראכט זיך מאָטעל אויף א ווייל און זאָגט, אז ער וואָלט באָדאָרפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

שענער. זאָג איך: „ווי אזוי זשע רופט מען דיך?" זאָגט ער: „מעקס". זאָג איך: „וויבאלד אזוי, דאַרף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך היים דאָך אויך מאָטעל". זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז:

— גוד באי, מעקס! גוד באי, מייק!

און מיר רעדען־אָפּ, אז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג־פּיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אנדערע די אדרייסים און מיר צענעהען זיך איטליכער אין זיין וועג אריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער גענען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג־פּיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאַר טשארלי טשאפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם נאנצען וועג רעדען זיי וועגען טשארלי טשאפּלין. וואָס פּאר א גרויסער מענטש ער איז, וויפּיעל ער קריגט באצאָהלט, און אז ער איז א איד. נאָר אזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאפּויר, פּרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשארלי טשאפּלין אזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אז טויזענד טאָלער א וואָך צאָהלט מען ניט גלאַט אזוי אבי וועמען... פּרעגט איהם אליהו: פון וואָנען ווייסט ער? ער האָט געצאָהלט זיין געלט? זאָגט איהם פּיני, אז ער האָט געלייענט אין די פּייפּערס. און פון וואָנען ווייסט מען, אז טשארלי טשאפּלין איז א איד? זאָגט איהם פּיני, אז סע שטעהט אזוי אין די פּייפּערס. פּרעגט איהם וויעדער אליהו: פון וואָנען ווייסען דאָס די פּייפּערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפּערס ווייסען אלץ. למאי פון וואָנען ווייסט מען, אז טשארלי טשאפּלין איז א שטומער פון געבוירען? און אז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אז זיין

טאטע איז געווען א שיכור? און אז אליין איז ער געווען א קלאון אין א צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאגט מיט א קאלטען לונג־און־לעבער: „און אפשר איז די גאנצע מעשה א ליגען?"... ווערד פּיני אָנגעצונדען און זאגט אויף מיין ברודער, אז ער איז א איד א נודניק... און איך האלט מיט פּיני'ן. חאטש אליהו קעהר מיר אָן א לייבליכער ברודער, נאָר א נודניק איז ער. וואָס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר־וואָס צוגעגאַנגען צו דער קאסע קויפען טיקעטס, דערהערען מיר א קול:

— האו דו יו דו, מעקס? האו אר יו, מייק?

דאָס איז געווען מאָטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז שוין ניט מאָטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאָגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט ארויס פון קעשענע א האלבען טאָלער און טהוט איהם אַ וואַרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם פענסטערל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפּסטערז, דאָס הייסט, פון אויבען, אויף דער גאלעריע.

— ווער איז דער שלים־מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. באטראכט איהם אליהו פון אויבען ביז אראָפּ און פרעגט איהם, פאר וואָס גיט ער איהם ניט אָפּ קיין שלום־עליכם?

— צי דו ביזט שוין געווארען אזוי גרויס אין אמעריקע, אז עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו ידעדען א אידיש וואָרט?...

ענטפערט איהם ניט מאָטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס, קיין וואָרט אפילו. נאָר עס דערהערט זיך א קוויטש פון דער דרויסען־טיר, ווי עמיצער וואָלט ארייננערעדט פון דער סטריט:

— אידיאָט!

מיר אַלע דרעהען־אויס די פּנימ'ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באטראכטען זיך איינס דאָס אנדערע פּארוואונדערט. טהוט זיך א ווארף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באזוכען אַלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה־מאן מאטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מיק, פּאר די הענט, און אַלע דריי קלעטערען מיר ארויף אפּסטערז. דאַרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ'ן בויך ארויסגערעדט דאָס ווארט „אידיאָט". און ער חזר'ט דאָס איבער געהענדיג נאָך א מאל. און עס פאלט אָן אויף אונז ביידען אזא געלעכטער, אז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשארלי טשאפּלין.

ה.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אזא פּארשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאכט זיך, מע באדארף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאכער, ווי טשארלי טשאפּלין. מאכט איהם נאָך מעקס מיט אַלע פּישטשעווקעס. ארויסגעהענדיג פון טהעאטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן א פּאָר קורצע שווארצע וואָנסעלעך, ווי ביי טשארלי טשאפּלין. דאָס קאפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשארלי טשאפּלין. די פּיס אויסגעדרעהט, ווי טשארלי טשאפּלין. און דאָס גענגעלע מיט'ן דרעהען פּונ'ם הינטען, מיט'ן מאכען פּונ'ם שטעקעלע — צוויי טראָפּען וואסער טשארלי טשאפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מיק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאלטען. ער האָט איהם ארומ־געחאפט קושען. און אַלע מענטשען, וואָס זענען געשטאנען ביי'ם טהעאטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פינגער:

„אן געהט דער צווייטער טשארלי טשאפלין"... איהר קאנט זיך פארשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האט זיך געהאלטען ביי די זייטען לאכענדיג. מיין ברודער אליהו האט אבער ניט לאנג געלאכט. אין איין מינוט איז איהם פאר־שטעהרט געוואָרען דאס געלעכטער. וואס איז די מעשה? די מעשה איז, וואס פלוצים האט זיך דערהערט א קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפיס ווי פון א קעלער:

— אי־די־יאט!

1.

און אלע האבען זיך אנגעבויגען, ארייננעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פארבייגעגאנגען. אלע האבען מיר זיך אייני־געהערט. מעקס האט זיך אויך אינגעהערט גלייך מיט אלעמען, גלייך ווי ער וויסט ניט פון וואס צו זאגען... און פלוצים האט זיך דערהערט א קול, שוין ניט פון הינטען, נאר פון אויבען, עפיס ווי פונ'ם דאך אראפ:

— אי־די־יאט!!...

פריהער אליהו און דערנאך אלע האבען פארריסען די קעפ ארויף, אויפ'ן דאך. מעקס האט אויך געקוקט ארויף. און דאס האט נעהאט דעם זיעבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואס האבען געוואוסט, פון וואנען די קולות געהען, האבען זיך ניט געקאנט איינהאלטען און האבען מיט א מאל אויסגעשאסען א געלעכטער.

2.

דאס האט שוין מיין ברודער אליהו פארדראסען. וועז דאס זאל ניט זיין אין ניו־יארק אויף דער סטריט, וואלט מיר שוין ארייננעפלויגען א פיינע פאר פעטש אין ביידע באקען. מיינע אויהרען וואלטען זיך אויך ניט געגארט. נאר אזוי ווי דאס איז געווען אין מיטען ניו־יארק אויף דער סטריט, האט זיך אליהו באר־

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגע־שאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער געזומען אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאָטעל דעם גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אראָפּ א מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפט די פּנימ'ער, — לערענט זיך פון אייערס א חבר... א בחור'ל גלייך מיט אייך, פּאַר וואָס לאָכט ער ניט אזוי, ווי איהר?...

— אי־די־יאָט! — האָט זיך דערהערט וויעדער א מאָל הינ־טער אליהו'ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני. און מיר אַלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען א דרעה־אויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט גע־ווארען פּאַר גלעכטער.

ח.

„אין אמעריקע רעדען די שטיינער"... אזוי האָט זיך אויס־גערעדט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר א בעל־ן געווען וויסען, וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו:

— וועך עס פּרעזנט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געווארען, אז פון אונטער דער ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט א פּאַרטומפּט קול:

— איהר האָט א טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר אַליין טאַקי דער אי־די־אָט! — — —

XVII

מיר געהען פאַרנרעסערען די ביזנעס

XVII

מיר געהען פֿאַרגרעסערען די ביזנעס

א.

אין אמעריקע האָט מען פיינט שטעהן אויף איין אָרט. אין אמעריקע געהט מען פֿאָרווערטס. דאָס היסט, מע וואכסט, מע ווערד וואָס א טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען געמאכט אויף אונזער סטענד, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצוהאלטען א משפחה פון, קיין עין-הרע, זיעבען פֿאַרשוין. האָבען מיר געמוסען זוכען א גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל היסט דאָס. נאָר טאקי א גאנצע סטאָר. א קליין היסט דאָס. אין אמעריקע באַדאַרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאַרף נאָר נאָכקוקען, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אין די פֿייפֿערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער הארץ גלוסט. טאקי פון פוינעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פאר אין איינגעפיהרטע ביזנעס היסט מען זיך גוט באַצאָהלען. א נאָמען קאָסט געלט. פאר דער פירמע באַדאַרף מען אמאל מעהר באַצאָהלען, ווי פאר דער סחורה. א סימן האָט איהר, אז אפילו אונזער סטענד, וואָס האָט אונז אריינגעבראכט קוים צעהן טאָלער א וואָך, האָבען מיר אויך פֿאַרקויפט פאר גוט געלט — נאָר צוליעב דער פירמע. א

גרינהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, ווייל מיר מאַכען. איהם איז געווען געוונג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך אַרום איין סטענר און מאַכען א לעבען. מסתמא איז דאָס א „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענד האָבען מיר פֿאַרקויפט מיט דער גאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאָו־קייס. נאָר דעם סוד, ווי אזוי מע מאַנופּעקטשורט סאָדע־וואַסער, אַלערליי סיראָפּען, און, איבערהויפּט, ווי אזוי מע מאַכט דעם געטראַנק, וואָס מע רופט איהם „סיידער" — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאר קיין געלט ניט. ער האָט געזאָגט, אז איטליכער מאַנופּעקטשורט דאָס, ווי ער פֿארשטעהט, למאי ער מאַנופּעקטשורט וויין אויף פּסח? מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגער וויין האָט א שם אין אמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאַנופּעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אַלע אונזערע באַקאַנטע, וואָס דאַוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתריליעווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פּסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פּיני האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג און צעפּויקט איבער ניו־יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאַנופּעקטשורט פּסח'יגען וויין — מע איהם טרינקען דער פֿרעזידענט. אויף צו פּויקען איז אונזער פּיני א מוזיק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אַדווערטייזען". פּיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אַדווערטייזמענטס, שטעהט אמעריקע. איטליכער סוחר מע לויבען זיין סחורה. יעדער ארבייטער מע אַדווערטייזען זיין מלאכה. די נאַנצע וועלט מע וויסען, אז מיין געטראַנק איז זויער־עסיג. נאָר איך מע מיר אַדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מענט זיין איבערצייגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פּעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

אז ס'האָט די וועלט א מיליאָן. עס איז אמעריקע. א פרייע מדינה.

ג.

שטאַרק אויסגעפּוצט און צעאַדוואַרטייזט איבער נאַנץ „דאון־טאון" מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגען וויין, האָט אונזער חבר פּיני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האָט איהם אזוי געזאָגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האָב דיר אדוואַרטייזט דיין פּסח'יגען וויין, וואָס מע דאַרף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאָל ניט האָבען דורך דיר קיין בזיונות. וואַרום דו קאַנסט אָנמאַנר־פּעקטשורען אזא וויין, ער זאָל זיין אזוי געשמאַק, ווי דיין געטראַנק אין דער אלטער היים... זאָלסט דו נעדענקען, אז דאָס איז אמעריקע, און דאָ טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואַס...

דאָ האָט זיך מיין ברודער אליהו געפונען באַלעדיגט און האָט נישט נעוואָלט ענטפערען פּיני'ן קיין וואָרט אפילו. פּאַר איהם האָט שוין אָפּגענעטפערט ברכה. מיין שוועגערין האָט אָפּגעצוואָגען אונזער חבר פּיני מיט א הייסען אָקראָפּ. זי האָט זיך אָנגערופען און האָט אזוי געזאָגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאָל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזאַלכע ווערטער, וואָלט ער זיכער געקאָנט מייגען, אז אין אמעריקע זענען לויטער מיוחסים און סטעקראַטען, וואָס טרינקען ניט קיין אנדער משקה, א חוץ וויין, און באָדען זיך אין האָניג און אין שמאַלץ און אין אלדאָם גוטס... לאָם איך האָבען די גליקליכע יאָהר, וויפיעל קוואָרט סאָראָווען און דאַסאַל פון אונערקעם עס ווערד דאָ אויסגעטרונקען א טאָג!... איך האָב אליין נעזעהען מיט מיינע אויגען אין אָלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האָט באַשטעלט איין עמער עפּעלקוואַס מיט א מאה וויערע עפּעלעך, קיסליצעס... און די ברכות זאָל איך האָבען, וואָס די קיסליצעס

זענען בעסער אוּן נעשמאקער פּוּן די היגע אַרעגדושעס מיט די גרייפּ־פרוטס, וואָס מע וויסט אפילו ניט, ווי אזוי מע שניידט דאָס אוּן מיט וואָס מע עסט דאָס...

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ ארויסגעוואָגט. וואָרום ברכה, אז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אזוי גיך ניט אנשווינען ווערען. פּיני וויסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטל אוּן נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אזוי.

ד.

„קענדי־סיגאר־סטיישאָנערי־סטאָר מיט פינף דזמס. גרויסער בארגיין. נוטע ביזנעס. בעסטע נאכבארשאפט. אודזאכע פינגעל שנעל איבערגעבען". וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי? איא, ס'איז ביי אייך תרגום־לשון? מע מוז אייך פּאַרטייטשען אימליכם וואָרט באזונדער. אגיט, וועט איהר ניט פּארשטעהן.

דער פּשט איז אזוי: „עס גיט זיך איבער א קליים, זואו מע פּארקויפט קאָנפעקטען, סיגארעטען, שרייבגעצייג, נאזעטען אוּן נאָך אזעלכע זאכען. א גרויסע מציאה. מאכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. אוּן מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין בא־ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס ניכער"...

דאָס האָבען מיר ארויסגעלייענט פונ'ם פּיפּער, אוּן מיר האָבען אלע דערפיהלט, אז דאָס איז פּאר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאָסטען. אוּן מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אָנקוקען די ביזנעס. פּריהער זענען געגאַנגען די מאנסביליען. דאָס היסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פּיני אוּן מיר אינצווייען, דאָס היסט, איך אוּן מיין חבר מענדל, וואָס מע רופט איהם שוין מיק. אונז זענען די ביזנעס נעפּעלען. דערנאָך זענען געגאַנגען די ווייבער: די מאמע, מיין שוועגערין ברכה אוּן פּיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפּעלען. אימליכע פּוּן זיי האָט געפּונען איין אַנדער

חסרון. מיין מאַמע האָט געזאָגט, אז ס׳איז איהר צו-וויט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס׳איז אויף יענער גאַס אויך פֿאַרהאַן א שוהל. איז דאָס אַבער א פֿרעמדע שוהל. ניט אונזער כתריעלעווקער שוהל. פֿרענט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפֿערט איהם די מאַמע, אז דער גאָט איז דער אייגענער, נאָר די אידען זענען אַנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתריעלעווקער אידען. מיט כתריעלעווקער אידען, זאָגט זי, דאַוונט זיך נאָר אַנדערש. זי קאָן זיך ניט פֿאָרשטעלען, ווי אזוי וועט זי הערען איין אַנדער בעל־תפֿלה, ניט אונזער הערש־בער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאַמע׳ס טענות. מיין שוועגערין ברכה האָט אויף די ביזנעס איין אַנדער חסרון: וואָס וועלען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אזוי פיעל רומס? צו וואָס דאַרפען מיר פינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פֿעסי די גראָבע געגעבען איין עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פֿאַרדינגען. אָפּגעבען צו א פּאָר קוואַר־טיראַנטען מיט קעסט. דאָ ווערד דאָס אָננגערופען: „אַריינגעמען באַרדערס". א „באַרדער" הייסט א שכן, א קוואַרטיראַנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער". און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואַרט, ווי א פּאָפּוגאי: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער"... זאָגט פּיני צו זיין וויבעל: „טאַמער וואָלסט בא אמאל געזאָגט דיין אייגען וואַרט, ניט איבערקייען ברכה׳ס וועדטער?"... טרעט־אַרוים ברכה און קיהלט אָפּ אונזער פּיני׳ן: „איטליכער איז א מבין יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר׳ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אָן פּיני צו זיין וויב: „וואָס וואָלסט דו געטהאָן, וועז דו זאָלסט זיין אַליין?" ענטפֿערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך,

לעקאך — איז מקח"... און טייבעל זאגט איהר נאך: „וואלט איך — זאלט איך, לעקאך — איז מקח"... טהוט פּיני א שפּיי־אויס „טפו!" — און געהט אוועק.

ו.

מיינט איהר, אז נאר מיר אליין זענען געגאנגען אנקוקען די ביזנעס? עס האבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פּריינד און באקאנטע. קודם כל איז געגאנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאך — זיין ווייב, אונזער מחותנת־טע, ריווקעל די בעקערין. ביידע מיט א מאל קאנען זיי ניט איבערלאזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אלע מאל געהן אייניציוויין. דערנאך איז געגאנגען משה דער איינבינדער. און נאך איהם — פּעסי די גראבע... נאר שא! דא מוז איך מיך אליין אונטערברעכען און זאגען אויפ'ן היגען לשון: „עקסקיוז מי, איך האב געמאכט א מיסטייק". אויף אונזער מענטשליך לשון וועט דאס הייסען: „האט קיין פּראיבעל ניט, איך האב געהאט א טעות". פּריהער איז געגאנגען אונזער שכנה פּעסי די גראבע, דערנאך ערשט איז געגאנגען איהר מאן, משה דער איינבינדער. און נאך זיי זענען געגאנגען גלאט א פּאר באקאנטע גוטע פּריינד, וואס דאוונען מיט אונז אין איין שוהל, דאס הייסט, א פּאר כתרי־לעווקער אידען, וואס פּארשטעהען אין די ביזנעס. האט זיי דער ביזנעסמאן ניט שען אויפגענומען. דאס הייסט, ער האט זיי פּשוט דורכגעטריבען. ער האט זיי געזאגט, אז ער האט זיך קיינמאל ניט פּארגעשטעלט אזא גרויסע משפּחה! האט דאס מיין מאמע פּאר־דראסען. איז זי אוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האט איהם ברכה אפּגעשפּיעלט א ווייוואט, אז ער וועט זי האבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער ביזנעסמאן האט נע־שווארען ביי גאט, אז ער ניט אויף די ביזנעס נאר צוליעב דעם, וואס ער געהט חתונה האבען. איצט האט ער שוין חרטה. אז א

אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אזא מויל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. ישוין גלייבער, זאָגט ער, בלייבען ביז'ן טוידט א סינגעלמאן. דאָס הייסט, א בחור.

ז.

דאָס איז אָבער נאָר נעזאָגט. דער ביזנעסמאן איז אויס-געגאנגען פֿארקויפען די ביזנעס, פונקט אזוי ווי מיר האָבען געַ-חלש'ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האָבען מיר שוין כמעט פֿארקויפט. איך זאג „כמעט", ווייל דער גרינהאָרן, וואָס איז געגאנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט גוואַלד אריינגעשטופט צעהן טאָלער איין אויפגאָב. דאָ הייסט עס א „דעפֿאזיט". מיר האָבען שוין חרטה געהאַט, וואָס מיר האָבען בייַ איהם געזומען דעם דעפֿאזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז געהאַנגען איבער אונז דעם גאנצען טאָג, ער האָט שוין גאָרניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק, א סך א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאָלד אקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אזוי אייגעגעסען אין די ביינער, אז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פנים אריין זיין דעפֿא-זיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם נעמען צוריק. ער האָט זיך פֿארליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אז מיר ווערען גליקליך. „א גרינהאָרן בלייבט א גרינהאָרן!"... אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

ח.

וואָס הייסט א „גרינהאָרן"? — פֿרעגט מיך עפּים גרינגערס! מיין חבר מייק וויייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הערען, אז מע זאָגט „גרינהאָרן" — זאָגען מיר אויך. איך בין א בעלן געווען אויף א טשיקאַוועסט אָפּמאַהלען דעם אידען, וואָס האָט אָפּגעהאַנ-

דעלט ביי אונז דעם סטענד, מיט א ווייס קרייד׳ל אויף די שפּיינעך פּוּ׳ם טראָטואר. נאָר אויפ׳ן סטערן האָב איך איהם צוגעזעצט א לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באדאַרפט הערען די געלעכטערען, וואָס זענען געווען. אלע האָבען דערקענט אונזער גרינהאָרן און אלע האָבען געלאַכט. א חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט א נאַסער שמאטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אניט, וועלען מיר דאַרפען צאָהלען שטראָף. פּאַר יעדע זאַך צאָהלט מען דא שטראָף. פּרופּט א שפּיי טהון אין סטריט — וואַכטמאַן א גאַראַנטי (דא הייסט ער „פּאָליסמאַן"). ער נעמט אייך פּאַר אַיין אויהער און פּיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־גדיא ארויין (דא הייסט עס „פּאָליס־סטיישען"). און דאַרטען שטראָפירט מען אייך אָפּ אין פּינף טאָלער. זעהר שטרענג אין אמעריקע!

מ.

קערט איהר אודאי מיינען, אז דא איז אַזוי ריין און זויבער, ווי אין אַנטוואַרפּען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר א טעות. מע שפּייעט אוך מע חראָקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אמעריקע — א פּריע מדינה. סיידען אפּשר אויף דער פּינפּטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעטום. נאָר דאַרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס׳איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

XVIII

מיר מופען

XVIII

מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פּעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אַנדערער. פון איין ביזנעס אין דער אַנדערער. יעדער אײנציגער מוז מופען. מופט ער ניט מיט זײַן גוטען ווילען, מאַכט מען איהם, ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה־געלט (דאָ הייסט עס „רענט"), גיט מען אײַן אויף אײַך און מע וואַרפט אײַך אַרויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אײַך אַרויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אײַך א פּרעג: „ווען מופט איהר?" און אז מע פּרעגט אײַך, מוזט איהר ענט־פּערען. פּאַר ניט וועלען ענטפּערען האָט מיין ברודער אליהו גע־חאַפּט א פּסק פון אונזערען א קאָסטאָמער, וואָס ניט אונז צו לייזען פּאַר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באַקומט פון אונזער סטענד אַלע וואָך א באַקסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דאַרף גאָרניט וואַרטען, ביז מע וועט נעבען. מע נעהט צו און מע נעמט אליין.

ב.

דער קאָסטאָמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז א מאָדנער מענטש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפמאָהלען. וואר ער איז אזוי וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט אזוי וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפגעבאַרעט קאָפעלישעל אזוי נאָך זיינע געלאָטעטע שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר אַיין אקוראַטנע מענטש. ער קומט־צו אלע טאָג אין דער זעלבער שעה אזוי צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּייפער, טהוט אין איהם א קוק אַריין אויף דער ערשטער אזוי אויף דער לעצטער פּיידזש, חאפּט א קוק אויך אין דער מיט פּונ׳ם פּייפער אזוי לענט איהם אַוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין אייניציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאָך. א חוץ, וואָס ער נעמט אלע וואָך א באקסעלע מעטשעס אומזיסט. אזוי א חוץ וואָס ער לייענט אלע טאָג דעם מאָרגען־פּייפער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פאַרדראָסען. איין מאָל א חכמה, צוויי מאָל א חכמה. אָבער ניט אלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו אויסמאָל אזוי טהוט איהם א זאָג:

— עס קאָסט א פּעני...

דער קאָסטאָמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע אזוי די לעצטע פּיידזש פּונ׳ם מאָרגען־פּייפער. מיין ברודער העבערט דאָס קול:

— עס קאָסט א סענט!...

דער קאָסטאָמער טהוט א קוק אין מיטען, לענט צונויף דעם פּייפער אזוי לענט איהם אַוועק אויפ׳ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלענען.

ג.

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעלֿ פּייסי דעם חזנ׳ס מעשיות פון אמעריקע. „מיר מופען" איז נעווען די לעצטע זאַך, די לעצטע שורות, וואָס שלום־עלֿיכם האָט געשריבען עטלֿיכע טעג פֿאַר זיין אַוועקגעהן פון אונז, שוין לֿיגענדיג אויף זיין טוידטען־בעט. ער האָט נאָך אַוועקגעשטעלֿט א גרויסען גע׳בתיבה׳טען אות „ג", נאָר נאָכ׳ן גימלֿ געהען אין מאַנוסקריפּט לֿעדינע וויסע בלעט־לֿעך, אַזוי אַז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאָמער" אָהן א נאָמען בלֿייבט אונבעקאַנט, און די אלֿע וויטערינע בילדער און טיפּען פונ׳ם אידיש־אמעריקאַנישען גהעטאָ־לֿעבען, וואָס האָבען נערענט דעם שטענדיג־וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לֿעצטע מעג, בלֿייבען פערשלאָסען און פערזינעלֿט פֿאַר דער אידישער לֿיטעראַטור.

וועגען דעם דאָזיגען לֿעצטען קאַפּיטעלֿ פון שלום־עלֿיכם׳ס שאַפען (און אפשר אויך וועגען דעם פּריהערינען פֿאַר־לֿעצטען קאַפּיטעלֿ פון „מאָטעלֿ פּייסי דעם חזנ׳ס אין אמעריקא") איז אונז, זייער הויז־מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אלֿיין. דיענסטאָג דעם 9־טען מאי, אין אָוונד, דאָס הייסט, פיער טעג פֿאַר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ׳ן טעלֿעפֿאָן אַוועקגערופען פון מיין ארבייט און איבערגעגעבען, אז שלום־עלֿיכם רופט מיך, איך זאָלֿ באַלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך געוואוסט

און בין נעווען זיכער, אז דעם קראנקען'ס לאנג איז נ י ט ערנסט און אז עס דארף נאר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט נעזונד ווערען. און דאך האט מיך דעם נאנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראנקס, נעדריקט א מאדנער שווערער אנגסט. איך האב זיך בערוהיגט ערשט דעמאלט, ווען איך האב דערזעהען דאס פענסטער פון שלום־עליכם'ס צימער, פון וועלכען עס האט זיך נעגאסען א שטילער רוהיגער שיין.

איך האב געטראפען שלום־עליכם'ן אויפ'ן בעט דוקא מונטער און עטוואס אויפגעלעבט. מע האט איהם נעהאט אייניגעגעבען נאהרונג אויף א קינסטליכען אופן, ווייל די דאקטוירים האבען נע־גלויבט, אז דאס איז ביי איהם א נערוועזע מאנגן־קראנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאכמיטאג, בין איך נעווען ביי איהם אין צימער, נאר איצט האט ער נעזאגט, אז איהם דאכט זיך, אז ער האט מיך ניט נעזעהען שוין עטליכע טעג. מיט א שוואכען שמייכעל אויפ'ן אויסגעמוטשעטען נעזיכט האט ער דערצעהלט, וואס פאר א וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאהרונג האט אויף איהם נעמאכט — עס האבען זיך איהם ממש נעעפענט די אויגען און ער זעהט פאר זיך די ליכטיגע וועלט. צוויישען אנדער־רעם האט ער מיך נעפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאקציע פון דער „וואהרהייט" (וואו ער האט די לעצטע צייט נעשריבען), אז ער איז קראנק, און האט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאכט (דאס הייסט, די נאכט פון מאנטאג אקענען דיענסטאג) האט ער נעשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואס האבען איהם נישט אפנעלאזט א מינוט ניט. „איך ליג אזוי און ליג א נאנצע נאכט, — האט ער דערצעהלט, דערביי שווער נעאפפט דעם אטהעם — שלאפען קאן איך ניט, די נעדאנקען טראגען... וואס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאג איך צו דער מאמע: וואס וועל איך דא אויסליגען? ביז טאג איז נאך ווייט... אמאהר, גיב אהער די פען און די פאפקע מיט'ן פאפיער, וועל איך חאטש שרייבען. שרייבען איז מיר א סך גרינגער, וואהרום סאי ווי סאי

מוטשען די נעראַנקען, לאָזען ניט צו־רוה... און אָט אזוי פֿאַווא־לינקע האָב איך אָנגעשריבען עטליכע קאַפּיטלעך פון מאָטלען"...

און די עטוואָס מיידע, הימעל־קאָלירטע אויגען, וואָס האָבען די לעצטע טעג אָפּגענעבען מיט א מאָדנע בלויקייט, א ריינע, א ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האָבען דערביי אויפגעשטראַהלט מיט א קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאָס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאַפען און דאָס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואָס ער האָט נע־רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מאָרגען איז זיין לאַנע געוואָרען ערנסט, די דאָקטוירים האָבען זיך פערלאָרען, און דאָס אומגליק איז אויסגעוואַכסען נאָהענט, ווי א חמאָרע...

דאָס לעצטע מאַנוסקריפּט „מיר מופען", חאָטש ס'איז נע־שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאַראַקטעריסטישער פיינער און קלאָ־רער האַנדשריפּט, איז דאָך צו דערקענען, אז ס'איז געשריבען נע־ווָארען שוין ניט מיט א געזונדער לייכטער האַנד. די אותיות זענען עטוואָס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומעדום גלייך, נאָר דאָ גרעסער און דאָ קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלריג און געטאָקט, ווי דער בעריהמטער געטאָקטער פערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאָזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגע־שריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואָהנהייט פון שלום־עליכם שטאַרק צו בעארבייטען און צו שלייפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאַפּיטלעך זענען, אפּנים, געשריבען נעווָארען פון דער ערשטער האַנד און האָבען עטליכע טעג געווארט אויף זייער מייסטער, ער זאָל זיי בעפּוצען אויף זיין שטייגער — און האָבען זיך ניט דערווארט...

אָנמערקונג פון י. ד. בערקאָוויטש.]

די וואַסערשטוב

[דער ערשטער וויזריצנס פון דעם קאפיטעל „מולטוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!"]

נעשריבען אין יאָהר 1914.

די וואַסערשטוב

א.

א מוראַדיג גרויסע שטוב, אזוי גרוים כמעט ווי ביי אונז צעהן שטיבער, אָדער אפשר נאָך מעהר.

און ווייס איז זי, די שטוב, ווייס ווי מילך, מיט קליניטשקע פענסטערלעך א סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון ריינעם קרישטאל און מיט רויטען באַצווויקעלט.

און קוימענס האָט די שטוב צוויי גרויסע, הויכע, ברייטע, שוואַרצע קוימענס, וואָס פייפען אזוי שטאַרק, אז פון איין פייף א גוטען קאָנט איהר פאַלען חלשות.

און שטעהן שטעהט די שטוב אויפ'ן וואַסער. א וואַסער־שטוב.

דאָס הייסט, ניט זי שטעהט, נאָר זי געהט. גיך־גיך געהט זי — זי לויפט כמעט. זי שניידט די חוואַליעס אויף צוויי־ען און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויפ'ן וואַסער. זי הויבט זיך ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ — און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אמעריקע!

ניט מיר אַליין פאָהרען קיין אמעריקע — מיט אונז פאָהרען נאָך א סך, א סך איידען און ווייבער, מיט קינדער און אָהן קינדער.

און אלע אין איין שטאדט ארײן. איך וויים אפילו, ווי אזוי זי הייסט. „נעיאָרק" הייסט די שטאדט. א גרויסע שטאדט! נאָך גרעסער פון וויען. און א אידישע שטאדט. א שטאדט פון סאמע אידען. און רעדען רעדט מען דאָרט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אלע מענטשען רעדען.

מע רעדט אויף אידיש.

— דאנקען און לויבען יאשקע דעם טויבען! מע'ט פאר־שפּאָרען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האָט זיך געבראָכען אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבערג, אין וויען און אין אנטווערפען און אינ'ם שענעם לאנדאָן, וואָס וואלט שוין לאנג געמעגט ברע־נען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אז מיר זענען שוין דאָרט נישטא.

אזוי זאגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואָס האָט שוין לאנג געווארפען איין אום־חן אויף אלע שטעדט, און מעהר ווי אלץ — אויף לאָנדאָן.

ב.

איצט וויים איך פאר געווים, אז מיר פאָהרען קיין אמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אז מיר פאָהרען קיין אמעריקע. ביז אהער האָט זי אלץ נית געוואלט גלויבען: „מיר פאָהרען און פאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט".

נאָר איהר מיינט, אז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואָס! ברכה איז קיינמאל נית צופריעדען. זי ווייל נאָר וויסען איין זאך: ווער איז דער שלים־מזל, וואָס האָט דאָס אויסגע־טראכט אט די דאָזיגע מדינה?

— עס וואלט איהם געמעגט — זאגט זי — ארויסווארפען און פיני'ן אריינווארפען!

דאָס מיינט זי אונזער חבר פיני'ן, וואָס פאָהרט מיט אונז קיין אמעריקע.

וואס האָט זי צו איהם? ווייל ער איז, זאָגט זי, דער גאַנצער חייב. וועז ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, נעזעסען אין דער היים, ווי אַלע אידען, און וואָלטען זיך ניט נעשלעפט איבער ימים און מדבריות און וויסטענישען.

ער, פּיני הייסט עס, האָט ארויפגעפֿירט, זאָגט זי, מיין ברודער אליהו אויף א גליטש — מיר זאָלען פֿארקויפען אונזער האָלבע שטוב און פֿאָהרען קיין „מאָלעריקע".

ב.

„מאָלעריקע" — אזוי רופט דאָס אָן מיין שוועגערין ברכה אַלע מאָל, וועז ז איז אין כעס.

און אין כעס איז זי אָפּט. כמעט ניטא דער טאָג, וואָס ברכה זאָל ניט זיין אין כעס.

א גליק, וואָס מיין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער, און אונזער חבר פּיני — דער לאָכט זיך גאָר אויס פון איהר באָבע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פּיני? איהם אז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאָכט ער אייך באָלד אויף יענעם א ליעדעל — און טהו איהם עפּים!

אנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, טאָקי אויף מיין שוועגערין, הייסט עס, א ליעדעל — איז זי שיער ניט צעזעצט געוואָרען פֿאר בזיון.

אָט אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

איך האָב א חבר מוהרר אלי —
באשערט א מענטשען א הצלחה! —
האָט ער א ווייב — ביז דער סטעלי,
א שלאָק פֿורעניות מרת ברכה,
קיין עין־הרע ניט, א גראָבע,
און א בריייטע, איין אָסאָבע...

ווייטער געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אז ברכה איז אזש געווען בלוי פּאר כעס. דעם כעס האָט זי אויסגעלאָזט צו מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קריוודע. האָט איהר ברכה געזאָגט א גראָב וואָרט, אויסגעוואָרפען דעם טאַטען דעם חזן. האָט זיך די מאַמע צעווייניט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר, אז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך ניט פּאַרטיג, זאָגט ער! וואָרום אז מיר וועלען אריינקומען קיין אַמעריקע בשלום, וועלען מיר ערשט דעמאָלט באַדאַרפען, זאָגט ער, נאָך א מאָל באַווייזען, אז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך א ביסעל פּאַררעדט און האָב שיער פּאַרגעסען, אז איך האָב אייך נאָך נאָרנישט דערצעהלט וועגען דער וואַסערשטוב.

ד.

אָך, ווי שען דאָס איז! אָך, ווי גרויס! און אָך, ווי גוט מיר איז!

א קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין איך בעל־הבית.

איך און דער קאָפּיטאַן. א מענטש א גבור. גאָלדענע קנעפּ מיט גאָלדענע „פּאָלעטען", און וואָנסעם מורא'דיגע, גראָבע, גרעבער ווי בערד. אין מיטען אויסגעאָלט. אויגען — מחיה'דיגע. זיי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, וועז ער בייזערט זיך. א דימענט פון א קאָפּיטאַן! איך האָב איהם ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָלט מיט א בלייערעל אויף א שטיקעל פּאַפּיער, ווי ער שטעהט און גענהט. אפילו מיט

די וואַנסעם. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערזעהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז א קאָפּיטאַן דארף קענען שווימען, ווי א פיש. און אונזער חבר פּינ לאָכט פון איהם. פּיני זאָגט, אז א קאָפּיטאַן דארף ניט קענען שווימען. שווימען דארפען נאָר מאטראָסען. א קאָפּיטאַן, זאָגט פּיני, באדארף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראפיע, ווי א איד אין אשרי. איהם דארף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו וויסען, וויפיעל דער ים האלט אין דער לענג און אין דער בריים און אין דער טיעף. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די בריים — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויסמעסטען מיט איין ארשין. וואָם וועסט דו אָבער טהון מיט דער טיעף?" זאָגט איהם פּיני: „ביזט א בהמה!" זאָגט איהם אליהו: „ביזט אליין א פערד. למאי זידעלסט דו זיך?" זאָגט איהם פּיני: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו וויסען, זאָגט ער, וואָם אויף דער וועלט טהוט זיך. אָט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. נו, ווייסט מען ניט וויפיעל שטערען ס'איז פארהאן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אלע ביי די נעמען?" זאָגט איהם אליהו: „איכ'ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפ'ן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געווען, און אויפ'ן ים פאָהר איך און זעה ארויס, אז ער האָט קיין גרונט ניט". זאָגט איהם פּיני: „נארעלע, נישט נאָר א גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפילו וויפיעל טראָפּען וואַסער געפינט זיך אין ים ארום און ארום". פרעגט איהם אליהו שוין מיט א געלעכטער: „כ'וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו וועסט עס אויסרעכענען? סיידען אפשר דיין פעטער דער זייגערמאכער וועט דיר אונטערהעלפען"...

פּאַרדריסט עס שוין פּיני'ן, נאָר ער מאכט זיך ניט וויסענדיג. פּאר איהם שטעלט זיך איין זיין ווייב טייבעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפיעל מאָל געערדט פון איהר. איך האָב

זי ליעב. זי איז א קליינישקע און א שטילינקע. נאר זי האט א טבע — טאמער ריהרט מען אן איהר פיני'ן, איז חושך! האט זי אפנעשפיעלט מיין ברודער אליהו'ן א וויוואט!

זי האט איהם ניט געזאגט נארניט. זי האט איהם נאר א פרעג געגעבען: „מיט וואס איז א בייגעל־בעקער שענער פון א זייגערמאכער?"

דאס איז געווען א שטאך אונז אלעמען אויף אונזער מחותן יונה דעם בעקער.

אודאי האט דאס אנגעריהרט ברכה'ן מעהר ווי אונז אלעמען. יונה דער בעקער — דאס איז דאך איהר טאטע, וועט זי שווייגען? א גליק, וואס די מאמע איז דערבייי געזעסען, האט זי זיי קוים־קוים צעגומען!

נאר איך האב מיך שוין וויעדער פארדעדט און פארגעסען, אז מיר האלטען ביי דער וואסערשטוב.

ה.

גוט איז נאר אונז! מיר און דעם קאפיטאן. מיר ביידע האבען צו שאפען דא אויף אלסדינג. ער, דער קאפיטאן, הייסט עס, דארט אויבען ביי די קוימענס, און איך, מאטע פייסי דעם חזנ'ס יונגע, דא אויפ'ן צווישענדעק.

אויף אונז ביידען שטעהט די גאנצע וואסערשטוב. די שטוב מיט איהרע אלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאנצער מאשי־נעריע, וואס קלאפט און טראסקעט און הוידעט און פייפט און קרעכצעט.

איטליכער האט זיך זיין ארבייט. דער קאפיטאן אויבען טהוט נארניט. ער שטעהט נאר און רעדט דורך א רעהר צו די מאטראסען. און די מאטראסען — אנגעטאן אין לאמפאסענ־דינע לייבלעך מיט קיילעכינע היטעלעך — פיניען מיט דער נשמה. וואס מע הייסט זיי, דאס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפען

אהער — לויפען זיי אהער. מע הייסט זיי לויפען אהין — לויפען זיי אהין. מע זאָל זיי הייסען שפּרינגען אין וואַסער — וואָלטען זיי אויך געשפּרונגען אין וואַסער.

איהר האָט באַדאַרפט זהען זייער ארבייט גאָר אין אָנהויב, ביי'ם ברעג, איידער די וואַסערשטוב האָט געריהרט פון אָרט. וועה־וועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אזוי האָבען זיי געארבייט.

קודם כל האָבען מיר באַדאַרפט דורכלאָזען די זאכען. אלע־מען'ס פעקלעך, אלעמען'ס קאסטענס און אלעמען'ס בעטגעוואנט. „באגאזש" ווערד עס אָנגערופען. אפשר צעהנטויזענד שטיק באַ־גאזש. און אפשר מעהר.

און דאָס אלסדינג האָט מען באַדאַרפט ארויפפעקלען ארויף אויפ'ן שיף. א גוטע ארבייט! איהר מיינט, מיט די הענט? חס וחלילה! וואו וועט איהר נעמען אזוי פיעל הענט? ס'איז פארהאן א בעסערע עצה.

איין עלעפאנט האָט איהר אמאל געזעהן? איין עלעפאנט מיט א לאנגען סנאָבעל? נו, איז פארהאן אזא מאשין, א גרויסע מאשין, וואָס חאפט דעם אָפּבלויק פון איין עלעפאנט מיט א לאַ־נגען סנאָבעל. אָט הויבט זיך אויף דער סנאָבעל, דרעהט זיך כלומרשט שלעפערינג אויף א זייט, לאָזט זיך אראָפּ פאַוואָלינקע, פאַוואָלינקע. און אז ער לאָזט זיך אראָפּ אויף דער ערד, טהוט ער מיט א מאָל א חאפּ־אויף צעהן־צוואַנציג־דרייסיג קאסטענס און קעסטלעך, דרעהט זיך אויס צוריק ארויף און לאָזט זיי אראָפּ אויפ'ן שיף.

דערנאָך נאָך א מאָל זיך אויפגעהויבען, נאָך א מאָל זיך אויסגעדרעהט, א חאפּ די קאסטענס מיט די קעסטלעך, און וויעדער אויפ'ן שיף.

אָט אזוי האָבען מיר ביסלעכווייז אריבערגעפעקעלט דעם גאנצען באגאזש. מיר ביידע, איך און דער קאפּיטאַן, זענען נים אפּגעטראָטען ביז'ן סוף.

דערנאָך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע ארבייט. געה ריהר אזא מאכינע פונ׳ם אָרט! אי־אי, וואָס מיר האָבען צעארבייט! דער קאָפּיטאַן איז ניט אָפּגעטראָטען פונ׳ם טרייבעל. די מאטראָסען זענען ארומגעלאָפען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ׳ן צוווישענדעק. די הענט האָלט איך אין די קעשענעס און געב אכטונג אויף דער ארבייט, ווי די וואָסער־שטוב ריהרט וואָס ווייטער אָלץ שטארקער און אָלץ גיכער. און איך קוק אַראָפּ אין ים אריין, און איך מיין, אז מיין ברודער אליהו איז נערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

ו.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פיעל מענטשען, איך מיין, אזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואָסערשטוב, אויפ׳ן צוווישענדעק.

— קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! — זאָגט די מאמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

א סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און א סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך האָב זיי געזעהן — איך געדענק שוין ניט וואו: צי אין קראָקע, צי אין לעמבעריג? צי אין וויען ביי דעם „אָליאנץ", צי אין אנטווערפען ביי דער „עזרה"? מע באַדאַרף א פרעג טהון ביי דער מאמע. זי קער וויסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער־ווייל דאַרף מען פאָהרען. האָב איך מיך אוועקגעזעצט אויף איין אייזערנער טומבע רייטענריג און קוק נאָר אין הימעל אריין.

איך וויים ניט, צי איז דאָס הימעל, צי איז דאָס וואָסער? אָט איז עס, דאָכט זיך, הימעל, און אָט איז דאָס וואָסער, און אָט איז דאָס שוין וויעדער הימעל. און די וואָסערשטוב מיט אָלע

מענטשען און מיט אלע זאכען הויבט זיך ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ, און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען — קיין אמעריקע!

האָב איך אָבער פיינט זיצען לעדיג. שטעה איך אויף און לאָז מיך באטראכטען די וואסערשטוב פון אלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אנגעטהאָן און מיט גאָלדענע קנעפּ.

די דאָזיגע מענטשען זענען געשטעלט געוואָרען אויף צו באַדיענען אונז. זיי הייסען דאָ א מאָדנעם נאָמען. „סטיוארטס" רופט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראָגען ארום אין גרויסע בעקענס כל'ערליי מינים עסענוואָרג און פלעשלעך מיט משקה און סיפאָנעס מיט זעלצערוואסער און מיט לימענאדע.

איך האָב ליעב לימענאדע דאָס חיות! אין לאָנדאָן האָב איך מיך באקענט מיט דער דאָזיגער משקה. דאָרטען רופט מען דאָס „לעמאָנעיד". האָט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאכט מיט זייער לשון. אז פייף איז ביי זיי פינף, א קאָפּיקע איז א פּעני, טיימעס איז ציים און לימענאדע איז גאָר „לעמאָנעיד" — מעג עס ניט ברענען אויפ'ן פייער?

אזוי זאָגט ברכה. און איך זאָג: לאָז זיין לימענאדע, לאָז זיין לעמאָנעיד, אבי ס'איז גוט. ס'איז זים און סע שטשיפּעלט ביי דער צונג.

איין חסרון האָט עס — מע באַדאַרף דערפאר צאָהלען. און צאָהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאסירער) קיין בעלן ניט. ער זאָגט, אז א שיפסקארטע איז שוין מיט אלע־מען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אלסדינג.

אך, וואָס פאר איין עסען, וואָס פאר א טרינקען מע גיט אונז דאָ! דריי מאָל א טאָג. פייער מאָל א טאָג. פינף מאָל א טאָג. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען מיר דאָ „פּעטעיטעס".

איך זעה אָבער, איהר וויסט ניט, וואָס הייסט עס „פּעטעי־
טעם". וואָס איז דאָס? אוֹן מיט וואָס עסט מען דאָס?

עסען עסט מען דאָס מיט ברויט אוֹן מיט געבראָטענעם הע־
רינג, אוֹן א טעם האָט דאָס פון קאַרטאָפֿלעס.

דאָס הייסט, ס'איז מאַקי אוֹנזערע קאַרטאָפֿלעס, נאָר דאָ
הייסט עס „פּעטעיטעם".

מיין שוועגערין ברכה זאָגט אפילו, זי זאָל האָבען די ברכות,
וואָס אוֹנזערע קאַרטאָפֿלעס זענען בעסער אוֹן זיסער אוֹן געשמא־
קער. נאָר ווער האָרכט זיך, וואָס זי זאָגט? אפּנים, ס'איז דען
פאַרהאַן א זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהר געפֿעלען?

איך האָב מורא, אז זי וועט קומען קיין אמעריקע, זאָל איהר
אמעריקע חלילה אויך ניט געפֿעלען.

וואָס דאַרפט איהר מעהר — אז אפילו די וואַסערשטוב,
וואָס מיר פֿאָהרען אויף איהר, זאָגט זי אויף איהר אויך א חסרון.
איך זאָל האָבען די ברכות, זאָגט זי, וואָס ביי אוֹנזער לייזער'ען
אין בויד איז בעסער! דאָרטען, זאָגט זי, אז מע פֿאָהרט, פֿאָהרט
מען. אוֹן דאָ שלעפּט מען זיך אוֹן מע שלעפּט זיך אוֹן סע נורעט
ארוֹים די נשמה. דער מאַמע'ס מילך, זאָגט זי, האָב איך זיי
שוין אַוועקגענעבען!...

ז.

דאָס מיינט זי די קרענק, וואָס מיר האָבען געקרענקט דעם
ערשטען טאָג פון אוֹנזער נסיעה אויפֿ'ן ים. ס'איז געווען א
שטורעמווינט אוֹן ס'האָט געוואַרפען אוֹנזער וואַסערשטוב העכער
הייזער. איז אוֹנז אַלעמען געוואַרען נישט גוט אויף צו חלש'ען.
א סך האָבען טאַקי גע'חלש'ט. ערגער ווי גע'חלש'ט. געווען
כמעט ווי געשטאַרבענע. טייבעל, פֿיני'ס ווייב, האָט מען גע־
דאַטעוועט מיט הייסע האַנטיכער. די מאַמע האָט געבעטען אויף

זיך דעם טוידט. מיין ברודער אליהו איז געלעגן מיט׳ן פנים אראָפּ און נעווייגט, ווי א קליין קינד. ברכה, זיין ווייב, האָט אזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס׳איז איהר פּאַרגאַנגען אזעלכם, אז זי האָט שוין גאָר פּאַרגעסען, וואוהין זי פּאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאַל האָט זי אוועקגעגעבען!...

נאָר איין פּיני האָט זיך געהאַלטען ווי א קאָזאק. ער איז ארומגעלאָפּען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די בריל׳עך ארויף. איין הויז אראָפּ, איין הויז פּאַרקאַטשעט. דאָס האַלזטיכל איז פּאַרפּאָהרען וויים איך וואוהין. ער האָט ארומגעשפּאַנט הין און צוריק איבער׳ן צווישענדעק און האָט געמאַכט חזוק פון דער גאנצער וועלט, גערעדט, געשאָטען מיט ווערטער: בהמות! פּערד! אָכסען! וויסען ניט, אז ס׳איז דאָ א „זאקאָן פּריראָדע"! אז וויבאַלד עס וואַרפּט מיך אהער — דאַרף איך מיך נעמען אהין. און אז עס וואַרפּט מיך אהין — דאַרף איך מיך נעמען אהער. דאָס איז דאָך א זאקאָן פּריראָדע!...

א מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פּיני׳ן בעת ער קאָכט זיך. איך זאָל ניט מורא האָבען פּאַר מיין ברודער אליהו, און ס׳זאָל מיר אזוי ניט וועה טהון דער קאָפּ, וואָלט איך איהם אראָפּגעחאפּט מיט׳ן בלייערעל אויף פּאַפּיער מיט די הויזען און מיט די בריל׳עך, ווי ער שפּאַנט ארום און שרייט „זאקאָן פּריראָדע". עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונט.

פּיני האָט אזוי לאַנג געמענה׳ט „זאקאָן פּריראָדע", ביז ער האָט געמוזט אָפּטרעטען אויף א זייט. אָנגעבויגען זיך און באַוויזען דעם אייגענעם „זאקאָן פּריראָדע", וואָס אלע...

דערנאָך, אז ס׳איז געוואָרען שטיל׳ער, אויס שטורעמווינט, און די זון האָט זיך באַוויזען — האָבען אלע אויפגעלעבט. און פּיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר ניט געדעדט פון „זאקאָן פּריראָדע".

ח.

אבי איך האָב געמיינט, אז נאָר ביי אונז אין צווישענדעק איז א וועלט. צום סוף לאָזט זיך אוים, אז אחוץ אונז, עמיגראַנטן, פאהרען אויף דער וואסערשטוב נאָך א סך, א סך מענטשען. צום מיינסטען פריצים, שררות, אָפיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטשיקעס!

פון זייערטוועגען איז פאָרהאַן ביי אונז אין וואסערשטוב באַזונדערע שטיבלעך. „קעבקעס" הייסען דאָ די דאָזיגע שטיבלעך. איטלעכער אין א באַזונדער שטיבעלע.

א רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אַלע אינאיינעם, ווי מיר, עמיגראַנטען, אויפ'ן צווישענדעק. זיי, אז זיי ווילען זיך זעהן איינס מיט דאָם אנדערע, מוזען זיי אַרויסקריכען פון זייערע נאָרעם און אַרויפדראַפען זיך העט־העט אויף טרעפ אַרויף. און דאָרט איז פאָרהאַן אזא זאל, וואו מע געהט זיך צונויף אַלע מיליאָנשטשיקעס אינאיינעם און מע רעדט און מע שמועסט און מע עסט.

איך וואָלט א בעלן געווען וויסען, וואָם עסען זיי? אויך „פעטעיטעס" מיט געבראָטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט א בעלן געווען א קוק טהון, וואָם טהוט זיך דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געווען, נאָר איך וועל זיין, איך וועל געווים זיין.

איך וואָלט שוין לאָנג געווען דאָרטען — לאָזט מען מיך ניט.

א ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר זענומען א האַנט תקיעת־כף באַלד ווי מיר זענען אַרויף אויפ'ן שיף, אז איך וועל ניט אָפּטרעטען פון איהר אויף א האָר. און א ביסעל לאָזט מיך ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז טאָמער וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אָהן זיין וויסען, בלייב איך אָהן איין אויהער. דאָם הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּרייסען, דעם אַנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבעריג און אין וויען און אין אַנט־ווערפען און אין לאָנדאָן, אַז ער מאַכט מיך פּאָר א קאַליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אַזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פּלענט ער זיין כמעט כסדר אין כעס. איצט שוין ניט. איצט איז ער מיט א מאָל נעוואָרען ווייך, ווי פּוטער. איך וויים אפילו פּאָר וואָס. ער האָט אַלץ מורא געהאַט פּאָר דער מאַמע'ס אויגען. טאַמער לאָזט מען זי ניט אַרויף אויפ'ן שיף — וועלען מיר ניט קאָנען פּאָהרען קיין אַמעריקע.

האָט גאָט געטהאָן א נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע־לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אריין. פּאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופּט, זי זאָל שוין ניכער אַרויפגעהן אויפ'ן שיף מיט איהרע פּעקלעך. פּאָר פּרייד האָט זי זיך דערנאָכדעם אוש צעווויינט. האָט איהר מיין ברודער אליהו נאָכדעם פּירנעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסט דו באַדאַרפט פּאַרגיסען אַזוי פּיעל טרערען?

ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען:

— פון וואַנען ווייסט דו, אז דאָס האָבען נישט געמאַכט מיינע טרערען?

און זי ווייניט שוין ווידער!

ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון־קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטיו־וואַרטס" זאָלען ניט פּאָר־שטעהן:

— וויש אוים די עינים, וואָרום אוידער מיר הלכ'ענען אריין אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָגען השיבנו נאָזאַר...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה ניט לייגען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפּ די צונג!

זאָגט איהר אליהו:
— פּרה אדומה.
פּרעגט איהם ברכה:
— וואָס הייסט דאָס?
מישט זיך שוין אריין אונזער חבר פּיני און פּאַרטייטשט איהר די וועריטער „פּרה אדומה":
— אז דער מאַן איז א פּרא אָדם, איז דאָס ווייב א פּרה אדומה.
ענטפּערט איהם אָפּ ברכה:
— מע דאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען פּרא אָדם, ווי דו ביזט.
פּאַרדריסט עס פּיני'ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט א זאָג גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין:
— נאָט האָט ניט נעהאָט וואָס צו טהון, איז ער געגאַנגען און האָט דעם גאַנצען שכל מיט דער גאַנצער חכמה אַוועקגעשענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.
מאַהלט אייך, טייבל וואָלט זיך ניט נענאַרט פון מיין שוועגערין ברכה פּאַר אזא שטאַכוואַרט. האָט זיך געטראָפען א נס. וועט איהר הערן, וואָס אין א וואַסערשטוב קאָן זיך פּאַרלויפען.

מ.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אוים, וואַכסט־אוים, ווי פּונ'ם ים ארויס — טרעפט וועד? — נחמן דער סטאָלער.
איהר דערפט איהם נערענקען. דאָס איז דאָך טאַקי דער נחמן מיט'ן רויטען נאָגעל פון לאָק, וואָס האָט נעהאָט אַוועקגעקויפט ביי אונז אמאל די גלעזערנע שאָפע, בעת דער טאַטע, עליו השלום, איז נעלעגען קראַנק און ס'איז ניט נעווען, מיט וואָס איהם צו ראַטעווען.
נחמן איז נעקומען דעמאָלט מיט זיינע צוויי בנים, קאָפּעל און מענדעל, ארויסנעטראָגען די שאָפע און צעברעכען דאָס גלאָז.

דערזעהן א באקאנטען אידען, פון איין שטאדט, האבען מיר זיך אלע א לאז געגעבען צו איהם:

— רב נחמן! ס'איז איהר?

— ווער דען?

— איהר אויך דא?

— פאר וואס ניט?

— אויך קיין אמעריקע?

— איך בין דען קיין איד ניט?

— וואוהין — קיין נעיארק?

— וואוהין דען?

און ס'איז אוועק ביי זיי א שמועס פון דער היים און פון דער נסיעה, און פון דער גע'גנב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאמי־טעט, און פונ'ם אויגען־דאקטאר, און דער עיקר פון אונזער שטאדט און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באקאנטע. וואס מאכט דער? וואס מאכט יענער? ווער איז געבליבען אין דער היים און ווער איז ארויסגעפאהרען קיין אמעריקע?

לאזט זיך אוים, אז ארויסגעפאהרען זענען אהין כמעט אלע. אך, ווי פרייליך עס דארף איצט זיין אין אמעריקע! מיר'ן קומען צו פאהרען, וועלען מיר טרעפען טויזענטער באקאנטע — די גאנצע שטאדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראבע, מיט איהר מאן משה דעם אייגבינדער, מיט איהר גאנצער חאליאסטרע, און מיין חבר הערשעל, אט דער, וואס מע רופט איהם „ושתי". אלע וועלען אונז פאהרען אקעגען. אלע וועלען אונז אפגעבען שלום־עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואוהל און פרייליך.

ווי דערלעבט מען דאס שוין! וויפיעל דארף עס נאך נע־רויערען? וויפיעל טעג האדפען מיר נאך זיין דא, אין דער וואסערשטוב?

וועמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האט ער פיינט, אז מע דולט איהם מיט אזעלכע זאכען. ער קאן אייך ארא־פלאזען א פאטש, אז איהר זאלט זיך באוואשען!

פרעגען ביי אונזער חבר פּיני׳ן? — האָט ער אַ טבע: אַדער ער ענטפערט אייך מיט אַ שנעל אין לויפֿ, אַדער מיט אַ ווערטל:

— אז דו ווּעסט אַלסדינג ווּיסען, ווּעסט דו גיך אַלט ווערען.

אַדער:

— מ׳עט אזוי לאַנג פאָהרען און פאָהרען, ביז מ׳עט קומען צו פאָהרען.

אַדער:

— זיץ רוהיג. מ׳עט דיר שיקען זאָנען דורכ׳ן שילאַטען־שמש.

אַדער נאָך:

— ווייש אָפֿ די נאָז...

איכ׳ל בעסער פרעגען ביי דער מאַמען.

געה איך צו דער מאַמען — ווייניט זי! וואָס איז די מעשה? — נחמן דער סטאָלער האָט איהר דערצעהלט, אז ענטעל איז געשטאָרבען.

דאָס איז אונזערע א שכנה, און טאָקי א שטיקעל אייגענע. מחותנ׳עשאָפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאַט א שוועסטער, איטע־מייטע. זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט. איז דאָס איהרע א שנור. א געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר מאַן געהאַט גע׳גט זיך און נאָך א מאָל חתונה געהאַט. דוקא פּאר איין אַלמן, און דוקא גוט געטראָפען. אָהן קינדער. דערפֿ זיך טרעפען איין אומגליק: זי צינדט אָן א לעמפּעל, פּלאָצט דאָס גלעזעל. חאָפט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי זיך איבער און לאָזט־ארויס דאָס לעמפּעל. גיסט זיך אויס דער קאַרעסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קליידעל און הויבט אָן ברענען. נעם זשע און וואַרף אַראָפּ דאָס קליידעל — ניין! לויפט זי ארויס אין דרויסען און מאַכט א גוואַלד, צעלאָזט זיך דאָס קליידעל און עס צעבלאָזט זיך דאָס פייער נאָך שטארקער. ווייל מען זי ראַטעווען — לאָזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

„אידען, ראַטעווט!" ברענט זי ווי א ליכט. נעווּאַרען שווארץ, ווי א האַלעווועשקע. דריי טעג מיט דריי נעכט געמוטשעט זיך און ערשט אויפ'ן פערטען טאָג געשטאַרבען.

ד.

— ברוך דיין אמת! וועי בעט אייך איהר זאַלט דערצעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאַמע זאַל האָבען וואָס צו באַווייגען און אויסווייגען דאָס לעצטע ביסעל אויגען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און פאַלט־אַן אויפ'ן סטאַלער.

פאַרענטפערט זיך דער סטאַלער, אז ערשטענס, וועלען מיר אַלע שטאַרבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך־המות ניט אויסדרעהען, ניט אויסקויפען און ניט אויסבאַהאַלטען זיך. און וועמען דער טוידט איז באַשערט, וועט ער איהם אפילו אין אַמעריקע אויך טרעפען, ווי מיר האָבען געזאָגט היינטיגען ראש־השנה אינ'ם ונתנה־תוקף: מי באש ומי במים...

שלאָגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען געווּאַרען א מגיד, וואָס איהר האָט זיך אַוועקגעשטעלט זאָגען מוסר? איהר זענט, האַכט זיך, געווען אמאל א איד א סטאַלער.

— געווען אין דער היים א סטאַלער, און מיט סטאַלעריי וועל איך זיך פאַרנעמען אין אַמעריקע.

— וואָס זשע האָט איהר זיך דערמאַנט פלוצים אינ'ם ונתנה־תוקף?

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך עפים היינט עשרת־ימי־תשובה אויף דער נאַנצער וועלט!...

שאַט! איך האָב גאָר פאַרגעסטען, אז מיר האָבען זיך אויפ־געוועצט אויפ'ן שיף באַלד נאָך ראש־השנה, און אז מיר האָבען איצט עשרת־ימי־תשובה! אויב אזוי, האָבען מיר דאָך באַלד יום־כיפור.

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום־כפור אט דא, אין דער וואסערשטוב? אט דא וועלען מיר שלאגען כפרות? אט וועלען מיר זיך פארפאסטען און אפפאסטען? אט דא וועלען ס דאוונען? זיך שלאגען על־חטא? און וואו וועלען מיר נעמען א חזן? איין עמוד? א ספר־תורה? און א שופר אויפ'ן לעצטען בלאז? און חלש־טראפענס? און נאך און נאך א סך אזעלכע זאכען, וואס מע קאן זיך דאהן דעם יום־כפור ניט באגעהן?

אין וואסערשטוב יום־כפור?

יום־כפור אויפ'ן וואסער?!...